

M E D D O B J E

Splošno kulturna revija

Entresiglo

Revista de cultura general

Letnik/Año XLI.

2 0 0 7

št./Nº 3-4

Izdaja SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA - Propietario: Acción Cultural Eslovena

Ramón L. Falcón 4158, (1407) Buenos Aires, Argentina.

Uredništvo/Directores: TONE MIZERIT (urednik),
MARIJAN EILETZ, VINKO RODE, BRANKO REBOZOV.

LEV DETELA, urednik za Evropo.

Lektorji: Metka Mizerit, Vinko Rode in Tone Mizerit

Zunanja oprema: Irena Žužek

Oblikovanje in računalniški prelom: Monika Urbanija-Koprivnikar

Letno izhajata dve dvojni številki. Za podpisane prispevke odgovarjajo avtorji.
Spisi s psevdonimom se objavljajo, če je uredniku znano tudi pravo avtorjevo ime.
Rokopisi se ne vračajo.

Ta zvezek je 187. publikacija Slovenske kulturne akcije, dotiskan 12-2007

Registro Nacional de la Propiedad Intelectual Nº 259299.

Tisk tiskarne / impreso en: Editorial Báraga del Centro Misional Báraga,
Colón 2544, (1826) Remedios de Escalada, Buenos Aires, Argentina.

IZHAJANJE MEDDOBJA DENARNO PODPIRA
URAD ZA SLOVENCE V ZAMEJSTVU IN PO SVETU REPUBLIKE SLOVENIJE.

UVODNA MISEL

TONE MIZERIT (Arg.): VES SLOVENSKI SVET	163
---	-----

POEZIJA

LEV DETELA (Avstrija): PRVA ZVEZDA / OBRAZEC ZA ODGANJANJE UROKA	165
BRANKO REBOZOV (Arg.): SLOVENSKI DOM NA TUJEM	167
BORUT ALEKSANDER REBOZOV: RESNIČNI KOMENTARJI / 12. OKTOBER / JUŽNA AMERIKA	170
GREGOR PAPEŽ (Arg.): VSI / SENCE / AH / KMEČKA PESEM	175

IN MEMORIAM

VINKO RODE (Arg.): DR. JOŽE RANT	179
DR. JOŽE RANT (Arg.): "O PISANJU IN BRANJU FILOSOFSKIH SPISOV"	183

PROZA:

LEV DETELA (Avstrija): TRI ZVEZDE (ODLOMKI)	189
---	-----

ESEJI IN RAZPRAVE

ZORKO SIMČIČ (Slo.): KULTURA IN POLITIKA V SLOVENSKI POLITIČNI EMIGRACIJI	195
BOŽIDAR BAJUK (Arg.): INŽ. MARKO BAJUK	203
METKA PESERL (Slo.): DUHOVNOST V LITERATURI	215

INTERVJUJI

KATICA CUKJATI (Arg.): DR. MIRKO GOGALA	234
---	-----

GLEDALIŠČE

NANI ŠUŠTERŠIČ REZELJ (Arg./Slo.) KIRKINČO TINČO GRE NA POT ...	259
--	-----

POTOPIS

VINKO RODE (Arg.): DOMOVINA, MILI KRAJ	288
--	-----

KNJIGE:

SILVIN EILETZ (Slo.): SKRIVNOST KOMINTERNE (6. IN 7. POGLAVJE)	305
---	-----

UMETNIŠKA PRILOGA:

ELI HAFNER (Arg.)	163
-------------------	-----

920074738

TONE MIZERIT

VES SLOVENSKI SVET

Bolešno in boleče se v naših pogovorih in v našem pisanju vrtimo vedno okoli iste točke. Vprašanje preživetja nas muči in – skoraj bi rekli – nam ne pusti spati. Ko se včasih sredi delovanja to vprašanje nekoliko umakne v ozadje, nas nepričakovan dogodek smrti enega izmed nas ponovno kruto sooči z realnostjo.

Slovo od sodelavca – soborca – s katerim smo delili ideale, čutenje in trud na braniku slovenstva v izseljenstvu, je eno najbolj žalostnih občutkov. Izguba je dvojna: osebna, ko ne bo več prijatelja, ki nam je vzbujal nasmeh ali brisal solze; in skupnostna, ker bo pri delu vedno manjkalo nekoga, ki nam je na poti do ciljev nešteto krat podal roko in na pomagal korak naprej.

Lahko pa tak dogodek predstavlja tudi zagon. V trenutku žalosti se zavežemo v nadaljnji boj in ob spominu na toliko skupnih doživetij srkamo moč, da nam korak ne omaga, da se pogled ne zamegli. Zaradi njega, ki je omahnil, zaradi tolikih, ki so hodili pred nami po tej poti, vztrajamo.

Torej, naprej! A kam? Po kateri poti?

Če se zamislimo v stanje ustanove in revije, nam kmalu postane jasno, da sta se tako delovanje kakor krog sodelavcev vedno bolj krčila na geografsko okolje deleže ob Reki Srebra. Dovolj je, da primerjamo avtorje v izvodih iz prvih let s sedanjimi. A položaj je razumljiv. Tisti, ki so v začetkih emigracije gradili mogočno stavbo Slovenske kulturne akcije, naj so živeli na katerem koli kontinentu, so imeli skupni izvor in jih je vezalo poznanje in prijateljstvo še iz predvojnih let. Ko so oni odšli, so odmrle tudi zveze, stiki, poznanstvo. Ohromeli smo in kljub novim možnostim komunikacije, ostali preveč sami. Postmodernizem s svojo tehnološko ponudbo ne more nadomestiti osebnih poznanj.

Gotovo je nov in bistven dejavnik v tem razvoju dejstvo lastne države. Republika Slovenija nudi edinstvene možnosti stične

točke, ki je do njenega nastanka nismo imeli. Nastale so ustanove, ki se posvečajo delu z izseljenstvom in povezujejo društva in posameznike. Sledijo si zborovanja in kongresi. A opazamo, da v interesu prednjačijo konkretne discipline: gospodarstveniki, gradbeniki, zdravniki, arhitekti... Ne izostaja šport, ne izmenjava zborov in obiski gledaliških skupin. Kultura, kot jo pojmuje tukaj, katere bistveni sestavni del je ustvarjalni jezik, pa je Pepelka tega prizadevanja.

Potrebno je premostiti to vrzel. Nujno je, da poiščemo rojake, ki so raztreseni po svetu, a še utripajo v sozvočju slovenske besede. A to ne more biti delo enega samega človeka ali ene same ustanove. Potrebna je povezava vseh, nas v svetu in tistih v Sloveniji, ki čutijo skrb za izseljensko življenje.

Naj nam oni, ki so odšli pred nami, izprosijo moči, da bomo brez obotavljanja stopali po poti kulturne povezave vsega slovenskega sveta.

Torej, naprej! A kam? Po kateri poti?

Če se zamislimo v stadiu ustanove in revije, nam kmalu postane jasno, da sta se tako delovanje kakor krog sodelavcev vedno bolj krčila na geografsko ožje delce ob Raki Srebrni. Dovolj je, da primerjamo tveganje v izvozu iz prvih let s sedanjimi. A položaj je razumljiv. Tudi, ki so v zadetih emigracijah gradili mogočno stavbo slovenske kulturne storitve, naj so živeli na katerem koli kontinentu, so imeli skupni izvor in jih je vezalo poznanje in prijateljstvo še iz predvojnih let. Ko so oni odšli, so odmah tudi zveze, stila, iz predvojnih let. Ko so oni odšli, so odmah tudi zveze, stila, iz predvojnih let. Ko so oni odšli, so odmah tudi zveze, stila, iz predvojnih let.

Če se zamislimo v stadiu ustanove in revije, nam kmalu postane jasno, da sta se tako delovanje kakor krog sodelavcev vedno bolj krčila na geografsko ožje delce ob Raki Srebrni. Dovolj je, da primerjamo tveganje v izvozu iz prvih let s sedanjimi. A položaj je razumljiv. Tudi, ki so v zadetih emigracijah gradili mogočno stavbo slovenske kulturne storitve, naj so živeli na katerem koli kontinentu, so imeli skupni izvor in jih je vezalo poznanje in prijateljstvo še iz predvojnih let. Ko so oni odšli, so odmah tudi zveze, stila, iz predvojnih let.

Če se zamislimo v stadiu ustanove in revije, nam kmalu postane jasno, da sta se tako delovanje kakor krog sodelavcev vedno bolj krčila na geografsko ožje delce ob Raki Srebrni. Dovolj je, da primerjamo tveganje v izvozu iz prvih let s sedanjimi. A položaj je razumljiv. Tudi, ki so v zadetih emigracijah gradili mogočno stavbo slovenske kulturne storitve, naj so živeli na katerem koli kontinentu, so imeli skupni izvor in jih je vezalo poznanje in prijateljstvo še iz predvojnih let. Ko so oni odšli, so odmah tudi zveze, stila, iz predvojnih let.

Če se zamislimo v stadiu ustanove in revije, nam kmalu postane jasno, da sta se tako delovanje kakor krog sodelavcev vedno bolj krčila na geografsko ožje delce ob Raki Srebrni. Dovolj je, da primerjamo tveganje v izvozu iz prvih let s sedanjimi. A položaj je razumljiv. Tudi, ki so v zadetih emigracijah gradili mogočno stavbo slovenske kulturne storitve, naj so živeli na katerem koli kontinentu, so imeli skupni izvor in jih je vezalo poznanje in prijateljstvo še iz predvojnih let. Ko so oni odšli, so odmah tudi zveze, stila, iz predvojnih let.

Če se zamislimo v stadiu ustanove in revije, nam kmalu postane jasno, da sta se tako delovanje kakor krog sodelavcev vedno bolj krčila na geografsko ožje delce ob Raki Srebrni. Dovolj je, da primerjamo tveganje v izvozu iz prvih let s sedanjimi. A položaj je razumljiv. Tudi, ki so v zadetih emigracijah gradili mogočno stavbo slovenske kulturne storitve, naj so živeli na katerem koli kontinentu, so imeli skupni izvor in jih je vezalo poznanje in prijateljstvo še iz predvojnih let. Ko so oni odšli, so odmah tudi zveze, stila, iz predvojnih let.

SLOVENSKI DOM NA TJEM

PRVA ZVEZDA

Zvezda,
 ujeta v neko slavnostno veselje,
 kot zrel sadež v razsvetljeni noči,
 praznično okrašena
 kakor sanje,
 kakor požar,
 kakor zlato,
 še zadnjič v zmagoslavnem sijaju ljubezni,
 zakaj jutri ugasneš za večer temne prihodnosti,
 kot je zapisano v knjigi ugank in prerokb.

Pozno je že in vsi smo žalostni,
 ker se ne vrneš več nazaj
 v te naše trenutke zapuščenosti.

Ko so svetom v domovini spali zmagi,
 naše ljube zapirali, mučili in morili,
 se na tujem nam je stal pogostil v srak:
 potomci množični tisočletnega rodu
 smo morali predani in ovrpani targa
 na golih tleh pod milim nebom spaji
 voliti smrt ali peti, da obstaja Bog.

Zdej se na tujem skupimo le v tretji rod
 v domovini skupnih, ki smo jih zgrnili
 v bližini svojih lastnih in v nje vzdali
 spomin na domovino, rodní kraj in dom,
 na svoje drage, ki so se rekli smrti,
 na padle v bojih in v množičnih grobiščih.

OBRAZEC ZA ODGANJANJE UROKA

*Ujemiva veter v roko,
da predrami se tišina
in prikaže se globina.*

*Najdiva gobo in kresilo,
da zasveti se temina
sredi novega sveta.*

*Stopiva pod nebo visoko
in preženiva uroka,
črni kamen je njegov znak.*

*Urotiva temno silo
z dobro staro milo vilo,
v skritem gozdu je doma.*

*Že je čas za čar svetlobe,
ki se širi v žive kroge
in kot zvezda lesketa.*

BRANKO REBOZOV

SLOVENSKI DOM NA TUJEM

*Slovenci v božji svet zasanjani
kot otroci v pravljice, smo v gluhi
noči od doma morali bežati pred
lastnimi ljudmi kot pred pošastmi;
v temi – koraka nisi videl pred seboj –
smo begali, se skrivali prestrašeni
na lastni zemlji obkoljeni od sovražnih
tujih vojsk in od najhujše: svoje lastne,
prekaljene v sovraštvu, s smrtjo
oborožene, brezčutne in zaklete.*

*Držali smo se za roke in molili,
jokajoče otroke in matere tolažili,
naši oboroženi in neustrašni borci
so nas čuvali in dan in noč branili,
z njimi sem mlad fant bil tudi jaz.*

*Ko so sovragom v domovini vpili zmago,
naše ljudi zapirali, mučili in morili,
se na tujem nam je svet pogreznil v mrak:
potomci miroljubni tisočletnega rodu
smo morali predani in oropani vsega
na golih tleh pod milim nebom spati
odeti samo z vero, da obstoja Bog.*

*Zdaj se na tujem shajamo že v tretji rod
v domovih skupnih, ki smo jih zgradili
v bližini svojih lastnih in v nje vzdali
spomin na domovino, rodni kraj in dom,
na svoje drage, ki so se rešili smrti,
na padle v bojih in v množičnih grobiščih*

Pomnik so preživetja in naše žilavosti,
naš zid objokovanja so in vere,
v puščavi naši naše piramide,
o, in nagrobniki stoletnega slovenstva,
ki so izsekali mu korenine in zlomili vrh
in ga prekopali v mrtvo zemljo.

V domovih potrjujemo kdo smo,
obtoženi izdajstva kljubujemo v zvestobi;
z Bogom, dedi in pradedi obnavljamo zavezo,
in nanjo zaprisesgamo svoj mladi rod,
naj domovine staršev ne pozabi,
naj ostane v veri Bogu zvest,
naj spomin na pomorjene brate in njihove
morilce ohranja in sporoča v novi rod...

Križ, rokovanje in objem so naši znaki,
in solze, mnogokrat po mnogih letih;
pri mizah s prti belimi in nageljni rdečimi
in deklet slovenskih ljubeznivi strežbi,
ko nas molitev skupna združi z Bogom,
si v čaše točimo medico in tuje vino;
ta močna mešanica nas tako omami,
da čim kdo spregovori besede prave,
smo že doma, kot ne bi nikdar šli od doma.

Da vidiš, brat, kako nam lica pordečijo,
in vidiš, kako spet pobledijo!

Vsaka misel vrača se domov čez morje
in hoče tam ostati, tam imeti grob;
nam zbranim mnogokrat je v duši,
kot bi iz cerkve v daljnem rodnem kraju
zvon veliki se oglasil ali navčerk mili,
kot bi k žeganju vabilo ali na pogreb,
pozvanjalo in klenkalo usodi,
ki je v naši veri ni mogoče doumeti.

Toda neuklonljivi v upanju in veri
 - kot so bili izdani bratje v ujetništvu
 med mučenjem in streljanjem pred brezni -
 stoje zapojemo z ubranim zbornim glasom
 tožno ali udarno pesem iz davnine;
 kdo zavriska vmes kot ponorel,
 kdo drug obmolkne smrtno bled,
 kot bi se vgreznil vase - v grob.

Mar so zaman na tujem naši shodi?
 Brez smisla naš spomin na dom in rod?

Domovina nam je kakor mačeha,
 tujina je vzljubila nas - in mi njo,
 svet postaja dom za vse človeštvo...

Domovi naši bodo morda tujcem krov,
 beseda naša ne bo več v njih zvenela;
 morda se zrušijo pod težo lastnih zgodb,
 njih razvaline bodo temelj drugemu,
 toda ljubezen, ki smo vzidali mi vanje,
 bo Bogu in Sloveniji gorela večno.

BORUT ALEKSANDER REBOZOV

(Prevedel Branko Rebozov)

COMENTARIOS REALES

Niño, niño -entre dos mundos-
mestizo de temprana mocedad
que su *fiusta* madre llama
y tras el vado, hermosos coloridos,
los solares y jardines, del palacio
Koricancha.

Al cántico
dormirás
medianoche
yo vendré

Inca Gracilazo, capitán de espada
por memoria de su padre,
fue atacado en su vejez
por la pluma y la palabra
y de la ruina, de sus cimientos
escribe la historia de un epitafio.

Caylla llapi
Puñunqui
Chauptuta
Samúsac

Nostalgia en tropel que irrumpe
por la calle de los españoles
y con licencia de la *Sancta*
Inquisición que invade
al corazón del Cuzco imperial
en el ombligo de su pensamiento.

Al cántico
dormirás
medianoche
yo vendré

Doy real fe de ello en sus dos idiomas
y anoto un homenaje al muerto, vuelto
de la penumbra del destierro,
desde la cuna donde yace el escritor
aquí, ante la cripta de la Catedral
me inclino y cuadro.

RESNIČNI KOMENTARJI

Otrok, otrok -med dvema svetovoma-
mešanec od rane mladosti,
ki ga njegova kraljevska mati kliče ...
in za plitvim potokom krasota barv,
zgradbe in vrtovi kraljeve palače
Koricanche.

Ob slavospevu
Boš spal
Jaz pridem
Opolnoči

Inka Garcilaza, po spominu svojega očeta
kapitana z mečem,
so napadli na njegovo starost
s peresom in besedo
in o razvalinah, od njenih temeljev,
piše zgodovino nagrobnega napisa.

*Cayla
Puñunqui
Chapituta
Samúsac*

Domotožje se v trumah vali
po Cesti Špancev
in z licenco *Sankte Inkvizicije*
vdira v srce imperialnega Cuzca
na popku njegovega mišljenja.

Ob slavospevu

Boš spal

Jaz pridem

Opolnoči

O onem izpovem čisto resnico v obeh
njihovih jezikih in pišem poklon
mrtvemu, ki se je vrnil iz somraka
izgnanstva
od zibelke, kjer počiva pisatelj,
tukaj pred grobnico katedrale
se klanjam in izkazujem čast.

12 DE OCTUBRE

Un indígena de un perdido
pueblo de Chiapas, pone
a su hijo recién nacido
el nombre de *Kelvinator*
la marca de heladera
que escuchó por radio
y le gustó.

Los pueblos se apropian
de lo que pueden y como pueden:
no compró la heladera
pero adoptó la marca
para el nombre de su hijo
¿*Exterminador*?

12. OKTOBER

*Domačin nekega izgubljenega
kraja Chiapasa da svojemu
novorojencu ime Kelvinator,
znamko hladilnika, ki jo je slišal
po radiu in mu je bila všeč.*

*Ljudstva si prilashčajo,
kar morejo in kakor morejo;
ni kupil hladilnika,
ampak je prevzel njeno znamko
za ime svojega sina,
Eksterminator?*

SUDAMÉRICA

Oí hablar con nostalgia
de quién caminó estas callecitas,
escuché el tango
de quién las bailó.

Y de los que vinieron
a hacerse la América
no supe más nada:
el mate amargo se los tragó.

JUŽNA AMERIKA

*Z domotožjem sem slišal govoriti
tistega, ki je hodil po teh ulicah
in poslušal tange tistega,
ki jih je plesal.*

*In o njih, ki so prišli,
da bi si naredili Ameriko,
nisem nikoli več slišal:
grenki mate jih je pogoltnil.*

GREGOR PAPEŽ

PESMI IZ NEOBJAVLJENE ZBIRKE

(Prevedel Branko Rebozov)

VSI

Vsi so že končali in odšli.
Ti boš še naprej,
ko bodo že vsi odkrili biljardno igro,
ko bodo že vse raziskali,
ko bodo prišli do zadnje besede,
ko že ne bo ostalo več prostora
kot za pepel tega, kar je bilo in niti to ne,
ko bo konec prepustil mesto začetku,
ko bo to, ki je bleščalo s čudovito jasnostjo,
beračilo v spominu za nenajdljivo mesto,
ko ne bo več nikogar na tej poti,
ti boš še naprej,
plula boš v času, ki ga ni več,
tekla v tem, česar se nihče več ne spomni,
zgorela boš v tistem, kar že ne obstaja,
poznala boš resničnost neresničnega,
kajti vsi se bodo odstranili že dovolj.
In dospela boš do konca ničā,
imela boš gotovost ničā
in slavo ničā.
Vsi so hodili po mnogih poteh.
Nihče ne bo vedel, da si prehodila pot.

SENCE

*En dan je en dan.
Toda veliko dni
je ena noč.*

*Ena noč je ena noč.
Toda veliko noči
je brezno.*

*Eno brezno je eno brezno.
Toda mnogo brezen
je Bog.*

*V skrivnostnih slučajnostih
načrt nečasovnega
odkriva svoje zamisli.
V razdalji neprodornega -
te istovetnosti, ki obdaja skrivnost -
svetovi in roža
sanjajo slučaj.*

AH

Mnogo let sem te ljubil, kot se ljubi
slavčka s travnate postelje.

Kot se na vratih pričakuje videti
let besede.

Pod plastičnim Skrinjarjem popoldneva
pada listje s pokanjem
kot vodeni ognji.

Ne pogrešam mladosti -

Ah, sanje o ljubezni!

Vrednotimo samo sanje o slavi,
ki opijanijo do žalosti
in osamelosti - cveta življenja! -

Ljubezenske sanje plavajo
v gnoju resničnosti.

Senca tvoje sence se oddaljuje,
nič novega ne bo več,
nič ne bo iznenadnega...

Trepet zapira vse pod svojimi stebri.

Vse je ugrabljeno od nepričakovanega.

KMEČKA PESEM

*Jaz sem imel vse. Videl sem te,
iznenada nisem imel nič.
Kot kmetija, ki ugaša
pod daljnim nebom.*

*Iskati sem šel vse.
Vse, kar bi se moglo
osvojiti na svetu.
Vrnil bi se k tebi in ti prinesel svet.*

*Leta so prešla. Kmet,
ki ima v svojih rokah svet.
Ne zadostuje niti svet,
da bi došel do tvojih vrat.*

*Nič ni zadosti,
da bi se s teboj primerjal.
Osvajalec s peskom med prsti.
Šel sem iskati krepost.*

*Leta so prešla. Svetnik,
ki se je olajšal vse prtljage.
Toda niti duša ni zadosti,
da bi došel do tvojih vrat.*

*Polje, ki se mrači v zimi
pod očmi neba.
Ljubezen ni zadosti za tvoja vrata,
me vsaj dež razume?*

*Brez duše, brez ljubezni, brez sveta
bom ostal sam.
Ah, na pomlad se vrnejo rožice,
kako so lepe, kako ljubijo!!*

VINKO RODE

DR. JOŽE RANT

Prezgodnja smrt dr. Jožeta Ranta pomeni veliko izgubo za našo skupnost, za SPE in nenadomestljivo izgubo za SKA. Bil je v 80. letih ko smo ga povabili k sodelovanju. Pristopil je k ustanovi in od tedaj nepretrgano pisal za Meddobje. Pisal strokovno in jezikovno odlične članke, največ iz področja filozofije. A bil je zelo razgledan človek in se je loteval različnih humanističnih tem, od teologije do zgodovine. Vmes je še našel čas za monumentalna dela kot *Zbornik 1948 – 1998* društva ZS, pa *Slovenski eksodus leta 1945*.

In še knjigo o svojem bratu: *Pavle Rant: To sem bil*.

V kastiljščini ima obe doktorski tezi, iz teologije in iz filozofije, pa nad 30 priročnikov za slušatelje njegovih predmetov. In še vrsto filozofskih razprav. Mislim, da ni pretirano če ga imenujem »naš zdomski polihistor«: vsestransko razgledan in solidno podkovan. Ostre misli v analizah in globokega zajema v sintezah. Mož izrednih umskih talentov in zelo delaven.

Da bi presodil njegov doprinos k zdomski epopeji, grem in brskam po naših publikacijah, zabere se v to in ono – in se zavem, da bo nemogoče na kratko predstaviti njegovo življenjsko delo. Jože Rant je bil nadpovprečno talentiran mislec in vzporedno s tem garaško delaven. Brez teh lastnosti ne bi bil mogel ustvariti del, ki jih poznamo. Lahko tudi občudujemo njegove sposobnosti v računalništvu, kar mu je omogočilo da je uspešno manevriral z nepregledno dokumentacijo v omenjenih večjih delih. Čudi me koliko virov navaja – torej jih pozna. Za esej *Biti Argentinec* je kar neverjetno koliko literature mu je znane, tokrat iz področja socioloških in psiholoških razprav argentinskih in drugih avtorjev. Vedno jo uporablja s kritičnim očesom; dobro pozna filozofske in ideološke smeri in se varno giblje v njih.

Tako je zapustil ogromno kulturno dediščino izvorni in novi domovini. O tej zadnji malo vemo; živimo pač v dveh svetovih, ki je vsak zase cel univerzum. Jože je bil vzgojen v slovenskem svetu, nosi pečat begunske gimnazije – iz tistih let se ga spominjam –, a kot duhovnik in nato kot docent je deloval pretežno v argentinskem okolju. Razmeroma pozno se je ponovno vključil v naš zdomski svet. Res je bil v 60. letih tudi sourednik Duhovnega življenja. Vsaj enkrat sem bil v tistih letih na duhovnih vajah, ki jih je on vodil. Bilo je v San Miguelu: ostal mi je v spominu kot eleganten pridigar, silno lepo je oblikoval svoje nagovore. Sicer pa je bil v vseh ozirih vedno zelo eleganten.

Kot duhovnik je bil nastavljen za kaplana v samostanu Inmaculada v Ramos Mejía. Slišal sem, da ima velike zasluge pri ustanovitvi in vodenju farnega kolegija Juan XXIII v Ramos Mejía. Nato je bil imenovan za župnika v Haedo. Tu je zaprosil za redukcijo in jo dobil leta 1976. Ne vem če je kje kaj napisal o svoji duhovniški krizi. Verjetno vsaj ko je zaprosil za razrešitev. Bil je z elo razumški vernik, kot sklepam iz zadnjega stavka v njegovem spisu o Vattimu. Čeprav zavrača italijanskega misleca v mnogih ozirih, je pomenljivo že dejstvo, da se ga je lotil – in to s precejšnjo simpatijo. Takole zaključí omenjeni spis: *Kljub vsem tem pripombam sem prepričan, da je Vattimova knjiga vredna branja. Tudi za tiste, ki so prepričani, da verujejo, in za tiste, ki verujemo (ali upamo), čeprav bi morda bili (skoraj) ne religiozni. Vedno je primerno in pravično, to se pravi zahtevno, da se sprašujemo o svoji veri (in vernosti), jo očiščujemo zmot in jo prekaljujemo ob trčenju na drugačna mišljenja.* (Medd. XL, št. 1-2, 2006). Čeprav je o sebi spregovoril nekako zavito, je vendar jasno, da se prišteva k skoraj ne religioznemu krščanstvu. To verjetno v smislu Vattimove sekularizacije in Bonnhoefferjeve teologije.

V spisu *O prozornosti* (Medd. XXIII, 3-4, 1987) – nagib zanj je dobil v moji pesniški zbirki – se je približal filozofsko-teološki temi o navzočnosti in spoznavnosti svetega oz. božjega v svetu. Kako najdevamo sledi ali znamenja božjega v svetu in v človeku. Nekako v platonskem pomenu.

Leta 1984 je objavil Vladimir Kos v Medu esej *Brezdomec optira za novo opredelitev filozofije*. Čez tri leta se mu je odzval A. Jantar (J. Rant) z *Razmišljanjem o Kosovi opredelitvi filozofije*. V tej polemiki sta oba tako ostro ošilila svojo bojno opremo, da bo navaden bralec mislil, da zaideta že v dlakocepstvo. Pa ni tako, le zmožnost razločevanja je tako subtilna, da se poljudni popotnik na poti izgubi – in verjetno branje opusti. Obema, Rantu in Kosu se pozna življenjska posvečenost filozofiji in profesuri. V tistem filozofskem dvoboju sta oba uporabila ves svoj logični in erudicijski arzenal, a

ne vem če je od tam odšel zmagovalec. Ali drugače: dvomim, da je kdo od njih nasprotnika prepričal o svojem prav. Naj priznam, da sem bil osebno na Rantovi strani, ker je branil opredelitev filozofije, ki sem jo tudi sam uporabljal in je bila v našem akademskem okolju splošno priznana. Nekako po Heideggru, Jaspersu, Ortega y Gassetu in drugih. Da je namreč filozofija neka posebna zvrst vedenja, različna od znanstvenega.

Jože Rant je bil eden od stebrov revije Meddobje: preko trideset njegovih prispevkov sem naštel v njej. Največ jih je iz področja filozofije, od logike, preko metafizike in spoznavoslovja do etike in estetike. Naj jih navedem po letih.

K temi o prozornosti se je vrnil 1990 s spisom *Po drugačnih poteh*, namreč poteh k Bogu. Tu se posebno ustavi pri dveh mislecih, ki jih dobro pozna, pri Massuh-u in Quilesu.

Leta 92 objavi dve besedili: *Podlaga v umetnosti*, in *Nepreraz-mišljeni zapiski*.

Naslednje leto, pod zaglavjem Kritike, komentira revijo *Anthropos* (91), ter objavi spis *Začetni obrisi za presojo postmodernizma*.

V letu 94 najdemo tri prispevke: *Nekaj o pojavoslovju*, *Knjižne novosti (v Argentini)* ter *O pisanju in branju filozofskih spisov*.

Leta 95: objavi: *Iskanje npravnega ravnovesja in Dr. Mirko Gogala, o naši ideologiji*.

Leto 97: *Kar sem bral zadnje čase*. Nič slovenskih avtorjev.

Leto 99: *Pisma treh urednikov Meddobja*. Komentira dopisovanje z V. Rodetom, A. Rotom in T. Brulcem.

Leto 2000: *Filozofi – terapevti; Etika brez metafizike*.

Naslednje leto: *Sprava je mogoča, a ne v krščanski polnosti; Tri nove knjige*, kjer so recenzije Kremžarja in obeh Eiletzev. In še o Žigonovi študiji *Znanstveno delo o SPE v Argentini*. 2002: *Pouteleševanje oz. presnavljanje*.

Biti Argentinec je težak posel (8 strani samo virov).

2003: *O arhivu jugoslovanske narodne odbrane (JNO)*.

Filozofi – pedologi,

Španski svet brani svoj jezik, Slovenci pa ...

2004: *Vse je končno skrivnost*. Zelo globoka in osebna izpoved. In še recenzija Kosove: *Filozofija, naš vsakdanji kruh*.

Dva prodorna eseja: *Malo o Žižku*; ter »Izbrano delo« *Jožeta Pučnika*.

2005: *Splošno o našem spoznanju*; ter ocene knjig: T. Grieser Pečar: *Razdvojeni narod – Slovenija 1941-1945*; Anketa o »Slovenskem domobranstvu« *Borisa Mlakarja*:

A. Klasinc Škofljanec: *Vodnik po arhivskem gradivu Studia Slovenica*, in Mitje Ferenca: *Prikrito in očem zakrito*.

2006: *Potopis Pod Etno, skozi Rim in pod Triglavom* (str. 27-81);

Kristjan kljub Cerkvi (komentira Vattima);

Recenziji: Jože Žontar: *Kaznovana podjetnost...*

Silvin Eiletz: *Skrivnost kominterne*

Predobjava iz knjige »Slovenski eksodus 1945«

2007: *Zadnji potopis: Z avtom do Lapataje* (str. 103-144, Medd. XLI, 1-2)

J. Rant se je oglašal tudi v tedniku Svobodna Slovenija v pis-mih bralcev. V Glasu SKA se je predstavil, ko je postal član usta-nove, kot se spomnim, »sin pelos en la lengua«.

Osebnost se je udeležil samo enega »našega« kulturnega večera: ob predstavitvi knjige o bratu Pavletu. Drugače smo se spoznavali izključno preko spisov. No, po telefonu sva se slišala, ko sem opravljal korekture Meddobja: pogosto je bilo treba razčistiti kak dvom.

Morda ima v računalniku še kak spis kot za Meddobje, vdovo sem o tem vprašal, a ga. Maria Rosa mi ni mogla na to odgovoriti. Po vsej verjetnosti ima vsaj kaj nedokončanega, osnutke esejev, morda avtobiografijo.

Dragi Jože, za sabo puščas vrzel, ki je ne bomo mogli zapolniti. Taka je usoda v vrstah emigrantske kulture. Med našimi potomci ni naravnega prirastka za nadaljevanje našega poslanstva, kveč-jemu se posreči kaka izjema. Tvoj doprinos k zdomski kulturi je bil bistven, predvsem zato ker si gojil svobodno misel, si veliko mislil in to s svojo glavo.

Bil si radodaren s svojimi umskimi stvaritvami. Nekje poto-žiš zaradi majhne odmevnosti na spise. A to je pač usoda zadnjih Mohikancev. Don Kihotsko pleme žal izumira. (Nekdo se je pošalil, naj vsak že zdaj začne pisati svojo lastno osmrtnico, ker za njim ne bo nikogar, da bi jo napisal.) A kar nas je še na ježi, vedi, da se zavedamo tvoje kulturne veličine – in upamo, da bo tudi Slovenija prej ali slej dala priznanje tvojemu delu. Zakaj iz tvojih spisov diha velika ljubezen do slovenstva, do resnice, do krščanskega izročila in do civiliziranega sožitja.

V nekem spisu se vprašaš, zakaj, za koga pišem. In zapiše se ti izpoved, ki se mi zdi čudovita: *Morda se motim, a prepričan sem, da tistega, česar ne znam zapisati v pravilni in čim lepši slovenščini, pravzaprav ne razumem, -četi tudi že desetletja mislim predvsem v tujem jeziku. Med nagibi za pisanje omeniš tudi tegale: povedati v jeziku, ki me edini popolnoma zadovolji.* (Medd. XXVIII, 3-4, 1994, str. 293)

Slovenščina ti je najdražji zaklad, saj, kot prvo poimenovanje sveta in ključ za v najintimnejše kotičke sporazumevanja. In tudi kot izziv – za kulturnega delavca v tujem okolju. In še en stavek, ki te tudi opredeljuje: *Zadovoljujem se s tem, da bi bil kolikor toliko dober in pošten filozofski »rokodelec«* (loc. cit).

Jože, bil si več kot rokodelec. Počivaj v miru!

JOŽE RANT

VSE JE KONČNO SKRIVNOST

VESOLJE JE SKRIVNOST

Kot profesor moralke na višjem katehetskem semenišču v Moronu sem v letih 2. vatikanskega cerkvenega zbora in po njem iskal drugačnega pristopa do katoliške moralke in njene drugačne predstavitve. Moj prvi priročnik v letih 1959-1963 je bil namreč precej "klasičen".¹ Druga verzija (1963-1967) je bila že precej drugačna, napisana predvsem pod vplivom Vat. II in tedaj bolj poznanih katoliških avtorjev.² V tretji verziji pa sem skušal prikazati nov vidik in sicer "pričevalen" (šp.: testimonial).³

Izhodišče za 2. in 3. verzijo mi je bilo tisto, kar se mi še danes zdi odločilno za to, da kdo postane (ali ostane) veren in sprejme pravo božjo podobo. To izhodišče je v tem, da zaznam, doživim, priznam vse vesolje kot skrivnost in potem

1. To se pravi, zelo podoben takim moralnim teologijam, kot je bila, npr., Noldinova *Summa Theologiae Moralis*, Herder, Barcelona, 1951. 28. izd.
2. Npr., B. Häring, *Líneas fundamentales de una teología moral cristiana*, Eds. Paulinas, Madrid, 1969; ali id., *Cristiano en un mundo nuevo*, Herder, Barcelona, 1965.
3. Imel je tri dele: 1. Nova bit, njen novi dinamizem (Sv. Duh v nas: Rim 6-8); 2. Rast te nove biti v razsežnostih Kristusove ljubezni k večji edinosti z Očetom in k večji odgovornosti za bližnjega (Ef 1-4; Jan 16,28); 3. »Pričevalne drže« sodobnega kristjana, ki naj bi bil božja podoba - gospod(ar)-upravnik in služabnik, ne izkoriščevalec ali zatirjevalec stvarstva -, poklican k priličenju Kristusu s tem, da vse dobiva v njem začetek in konec (Gen 1, 26-28; Jan 16,28; Jan 17, 1-26; 1 Kor 15, 20-28; Rim 8, 28-39) - Za to tretjo verzijo omenjam samo tri avtorje: 1. R. Schnackenburg, *Die sittliche Botschaft des Neuen Testamentes*, München, Max Hueber Verlag, 1954, v šp. »El Testimonio Moral del nuevo Testamento«, Ed. Rialp, Madrid-México, 1965. 2. A. Hortelano, *La Moral Responsable - Conciencia Moral Cristiana*, Eds. Sígueme, Salamanca, 1969; 3. Jean Fourastié, *Essais de Moral Prospective*, Gonthier, Paris, 1968 1., v šp. *La Moral Prospectiva - La Moral de Ayer y de Hoy y de Mañana*, Ed. Cid, Madrid, 1968.

pričam o njej. Če mi namreč veselje ni skrivnost ampak samo tajnost ali problem, se bom prepričal, da bo nekoč vse dobilo znanstveno razlago, s katero bi bila "podmena o Bogu" odveč.

ČLOVEK JE SKRIVNOST

2. vatikanski cerkveni zbor pravi v poznani *Gaudium et Spes*: "Vsak človek je zase nerešljivo vprašanje, ki ga zaznava nekako v temi." (GSpes, 21. pg.) Prav tako poudarja: "Nihče pa se ne more izogniti temu vprašanju vsaj v nekaterih trenutkih, predvsem v najbolj pomembnih dogodkih svojega življenja. Vprašanje, na katerega v polnosti in s popolno gotovostjo odgovarja samo Bog. Tisti, ki kliče človeka k višjemu spoznanju z bolj ponižnim iskanjem." (ib.)

Tudi človek kot del vesoljstva ni skrivnost (z naglasom na i, ne skrivnost z naglasom na o) ali tajnost, ki bi jo človeštvo samo moglo odkriti po desettisočletnem vpraševanju, ali pa posameznik po vseživljenjskem iskanju. Za to mu ne koristi ne znanost ne modroslovje ne nobena druga zmožnost. Zakaj vsak posameznik ima o samem sebi premalo poznanja. Prav tako še zelo malo ve o svoji zvrsti ves človeški rod. O tem imamo dovolj pričevanj znanstvenikov, modroslovcev, lepopiscev in iz vsakdanjega izkustva človeštva na sploh.⁴

Morda je edino, kar zagotovo vemo o človeku, to, da je človek več, kakor o njem vemo ali bomo kdaj vedeli. Npr., moremo se vprašati: kako se je "izoblikoval" duh? Vsekakor mi ne zadošča trditev, da je nekaj, nekaj in iz neznanih vzrokov kot bodoči človek "skočilo" iz naravnega razvoja "v zgodovino". Denimo, da bi vzeli kot izhodne točke dojme (čutne zaznave), ki nas postavljajo v stik samó s stvarno (fizično) naravo, sestavljeno iz neprestanega menjavanja in medsebojnih vzročnosti, v katerih so vzroki iste vrste kot učinki. Kam bi nas to privedlo? Nikamor, ker nam s tem ni dan dostop do duha! Razlog je v tem, ker v tem območju nimamo orodja, s čimer bi ga mogli doumeti.

Ta skrivnost se samo še poveča, če se vprašamo po smislu življenja, najsibo svojega lastnega ali vsega človeštva. Ne morem sprejeti, da bi bil človek "nepotrebna strast" (Sartre). Slutim,

4. Spomnimo se samo Alexisa Carrela, predvsem pa na toliko sodobnih, posebno postmodernistov.

da ima moje življenje nek smisel, ki je (po K. Jaspersu) - "transcendentalen". Tim. dunajska šola (V. Frankl) postavlja za vzrok občutka krivde in duševnih bolezni (nevroz) to, da človek ni našel smisla svojemu življenju, ali pa ga je izgubil.

Vsako spoznanje me na nek način obvezuje in obenem vzpostavlja občevanje z drugimi (M. Oraison). Čutno spoznavam, da sem navezan na vesolje, iz katerega "bi naj izšel" duh. Toda kakšno je razmerje med obema?

TEŽENJE K VEDNO VEČJI UREJENOSTI

Človek spoznava in priznava, da je del stvarne narave. Vendar je človek najpopolnejši povzetek (sinteza) vesolja v trajnem razvoju, ker je v njem ponotranje (internalizacija) preseglo ponotranje vseh drugih stvari. Tako se človek sicer čuti del narave, a zaveda se tudi, da mu je zaradi njegove sposobnosti (po)vračanja k samemu sebi in vase (refleksiji) dana možnost in dolžnost, da razlaga naravo, in da ima tudi odgovornost za vesoljstvo. Ko človek razlaga naravo, se zaveda, da je raziskovalec danega, in ne nekak iznajditelj v smislu absolutnega idealizma. Vendar, medtem ko se zmeraj bolje zaveda svoje odgovornosti za naravo, tudi ve zmerom bolje, da jo lahko spremeni v majhen raj na zemlji, ali pa jo uniči s svojo priučeno in pridobljeno silo, ki jo je iztrgal naravi.

Tako bi se človek moral čutiti povezanega s stvarnim vesoljem po zgledu sv. Frančiška Asiškega. Moral bi se zavedati svojega človeškega dostojanstva, dvignjenega nad vse stvarno. Moral bi biti "glas" vesolja, njegov pravilni razlagalec. Prizadevati bi se moral, da bi razvoj vesolja šel po poti, ki bi bila skladna z dejstvom, da v svetu vlada, ali je vsaj vse napeljeno v nek red, kozmos (kosmoV), in ne v nered, kaos (caoV). To se pravi, da bi se moral truditi za to, da bi vesoljni razvoj odgovarjal njegovemu notranjemu redu, ki se razvija v skladu z lastnimi zakoni, pa tudi z vedno večjimi zmožnostmi, ki si jih človek pridobiva.

Priznati, da je v vesolju nek notranji red, pomeni, da vesolje ni nek nesmisel sam v sebi in v svojem razvoju, ampak da tudi stvarna narava vsebuje neko skrivnost. "Svet je misel, ki ne misli, odvisna od Misli, ki se misli" (Lavelier).

Ako sprejememo trditev, da vesolje vsebuje neko skrivnost (to se pravi, da ima nek smisel, ne sam v sebi, ampak zunaj njega),

morda nehote in vključno sprejemamo, da je svet ustvarjen. S tem postajam priča za obstoj Boga Stvarnika, ki je različen od vesolja in vendar njemu najbolj notranje prisoten.

S tem priznam, da je stvarstvo **skrivnost vere**: obstoji v odvisnosti od Boga in prav v tej odvisnosti je njegova ustvarjenost pa preobstoje in razvoj. Svet je **skrivnost ljubezni**. Kakšen drug razlog bi bilo mogoče najti za njegov obstoj? Končno je stvarstvo tudi **skrivnost upanja**: ni vse nesmisel, ki ne vodi nikamor; ves razvoj je uravnan v nek končni cilj.

Vse to zame pomeni, da bi morala biti moja temeljna drža popolna odvisnost od Boga, ki dobiva svoj izraz v bogočeščenju (adoraciji). Ta misel me ne ponižuje, ampak mi daje možnost živeti z zavestjo sreče, da prihajam od Boga. Zato tudi vem, kam naj uravnavam svoje korake. Moje življenje tako dobi smisel. "Kristjan je tisti, ki ve, kaj hoče." (P. Claudel)

Znaki časa (kairov) danes zahtevajo, kot morda še nikoli ne, da pričujem o skrivnosti stvarstva; da živim kot ustvarjeno bitje; da priznavam pravega Boga in pričujem o njegovi pravi podobi, ki je Prisoten in Odsoten obenem; o Vedno Večjem Bogu ("umrl" je magični, človeku podoben – antropomorfološki - bog, bog-narava ipd.); o Besedi in Molku. Danes spet moramo biti brezbožci (ateisti) v pomenu kristjanov 2. stoletja, ki so zavračali razne bogove-malike. Zato ne morem trditi, da je Bog narava ali človek, ali da bi bil Bog jaz ali ti ali vse človeštvo, najsibo sedanje ali prihodnje ali vse v celoti.

SKRIVNOST VESOLJSTVA IN SKRIVNOST

Govorim o **skrivnosti**, ker stvarstvo (s človekom) ni kak problem (skrivnost, tajnost). Noben problem me ne zadeva bivanjsko. Vsak problem je prej ali slej mogoče rešiti, to se pravi, mogoče ga je delno matematizirati, ali opisati na kak drug znanstven način, in s tem omejiti na znanstvene obrazce. Skrivnost pa me obdaja, preveva, presega, in sem vanjo bivanjsko vključen ter za njo zadolžen (G. Marcel).

Skrivnost se pojavi tedaj, ko sem osebno eden izmed predhodnih prvin vprašanja. Razrešitev tega vprašanja se ne dobi v redu pojmov, marveč v življenju. Zato potrebujemo vse življenje, da ga kolikor toliko najdemo in vsaj delno razrešimo. To, da je stvarstvo skrivnost Boga samega, ne pomeni, da bi se človek moral odreči vsakršnemu poskusu razumevanja. Vsekakor pa

se ne moremo odreči življenju. Toda v tem primeru odpoved pomeni začetek rešitve. Rešitev je v tem, da sprejemem svojo odvisnost. Ta odvisnost pa je predvsem svoboda za to, da sprejem odgovornost za stvarstvo in s tem postanem nekako so-tvarnik oz. nadaljevalec ustvarjanja.⁵ Tako kot se razvija stvarstvo, se razvija in "nareja" človek, ki bi naj postajal bolj človek (človečenje), pa tudi bolj človečanski (človečanje). Zato je razumljiva opredelba (Sertillange): npravno je to, kar človek mora storiti z ozirom na to, kar mora postati.

Živeti v skrivnosti pomeni živeti z vprašanji, ne z odgovori; pod znakom vprašaja, ne pa trdilne pike ali celo klicaja. Dejansko nihče ne ve, zakaj se je rodil določenim staršem in v določenem času. Konec koncev nihče ne ve, zakaj se mu je dogodilo eno ali drugo, ali zakaj in čemu se mu dogaja. Morda se včasih razjezi in kriči zoper svojo "usodo", ali pa se ji morda fatalistično preda. Morda je izmed stotin možnosti izbral le eno, ali mu je bila dana ena sama. Morda bo šele v onostranosti zvedel, zakaj in čemu to ali ono. Toda zgodi se včasih, da človek pogleda nazaj – in na vsem lepem mu postane vse jasno. Če je veren, se bo zelo verjetno zahvalil božji Previdnosti, da ga je – spoštuje njegovo svobodo – tako "spretno" vodila v prav tisto, kar sedaj uvidi kot zanj najboljše, ali sploh edino sprejemljivo. Morda prav tisto, kar je svojčas najbolj zavračal.

BOŽJI MOLK

Zakaj tako? Zato, ker "Bog tako rad molči", kot sem nekoč zapisal ob koncu nekega dela. Dejansko bi bilo mogoče bolje, ako bi bil zapisal: **Bog pa je molk**. Res nam neprestano govori na tisoče načinov, po naravi, po bližnjih ali (za tiste, ki ga sprejemajo) v razodetem nauku po Cerkvi.

Toda dejansko za veliko večino vedno molči. Še kadar govori, govori po prerokih, po Kristusu in apostolih. Ali pa po kakšnih posebnih božjih izvoljencih (zasebna razodetja), katerim nismo dolžni verovati. Naš Bog je molčeči Bog, ki ne govori ne po blisku in gromu, ne z grmečo ali blago besedo. Pač pa nas

5. S tem gledanjem bolje razumemo, kako da sveto pismo nakazuje več človekoslovij ali antropologij (Gelin).

navdihuje z novim in edinim zakonom, ki je v nas, in za katerega sv. Pavel pravi, da je Sveti Duh.

Pred skoraj 40 leti sem slovenskim akademikom predaval o božjem molku. Ne vem, koliko je komu koristilo. A ni dvoma, da je bilo zame globoko doživetje, skoraj neke vrste osebno razodetje.⁶ Kasneje sem se še bolj utrdil o tem prepričanju-verovanju, ko sem znova prebral Charles Moellerjevo Literaturo 20. stoletja, predvsem 1. del s podnaslovom Božji molk, v katerem razčlenjuje pisce kot Camusa, Gidea, A. Huxleya, S. Weil, Grahama Greena, Julien Greena in Bernanosa.⁷

Zame je odtlej vse postalo jasno: ali svet vsebuje skrivnost ali ne. Če je ne, se omejim na to, kar mi nudijo znanosti, ali do česar prihaja vedno večja človekova sposobnost, da spreminja svet – in celo samega sebe. Kar ga lahko vodi tudi do uničenja njegovega sveta in človeškega rodu. Če vesoljstvo vsebuje globoko skrivnost, in če to sprejemem, sem v nekem pogledu, dejansko v najbolj osnovnem, že veren. Do odločitve za osebnega Boga potem pridem kasneje – ali nikoli. Toda s tem se mi je odprla prva in najvažnejša pot.

Seveda bo marsikdo videl skrivnost samo v človeku. Tudi to zadostuje! Če se mu zazdi človek nerešljivo vprašanje, je prav tako stopil na pot iskanja Boga, v človeku in zunaj njega. Toda naj se ne ustavlja pri misli, da je človek samo uganka ali tajnost, ki jo bo s časom razrešil s svojim razumom. Razum rabi za marsikaj, a ne za razumnost, ki mu je prepogosto manjka. Tukaj spet lahko ponovimo Chestertonove besede: "Norcu ne manjka razuma, razum je edino, kar mu je še ostalo."

Haedo, na cvetno nedeljo 2004

Haedo, 10. marca 2004

6. Žal se je moj daljši spis o božjem molku neke izgubil. Mogoče zato, ker je bil pisan v slovenščini in mu nekdo ni prisodil nobene pomembnosti. Morda zato, ker nisem imel denarja za samozaložbo. To se pač dogaja. Ko sem po naročilu in po zgledu dr. F. Gnidovca, ki je napisal knjigo o Mariji, spisal neke vrste jožefologijo z naslovom »Jožef iz Nazareta«, se je izgubila neke v slovenskem dušnopastirskem uradu ali kakemu »šefu« ali »uradniku« v njej, čeprav imam ohranjen prvi zapis.

7. Littérature du XXe. siècle et christianisme, Ed. Casterman, Paris et Tournai; šp. prevod Literatura del Siglo XX y Cristianismo, Ed. Gredos, Madrid, 1960, 3.

LEV DETELA¹TRI ZVEZDE²

(Odlomki iz pripravljajočega istoimenskega romana o celjskih grofih in Veroniki Deseniški)

Stari celjski grof Herman zamišljeno zapre oči. Spet je v spominu sredi usodne bitke pri Nikopolju 28. septembra *anno Domini* 1396. V njem se prebudi pozabljena mladostna sila. Nora radost pa tudi predrznost, ki skoči čez vodo, kjer je most. Tista mlada sila, ki ruši vse ovire, ki je kos najhujši turški nevarnosti. Kobilicam v človeški podobi, z znamenjem zloveščega srebrnobelega polmeseča na rdečih banderih.

Huda preteklost, ko mladi Sigismund zbere šestdeset tisoč do zob oboroženih mož, med njimi močno število trdo preizkušenih križarjev. Sami pogumni možje v težkem železju, z oklepi, ki zazvenijo kot svarilni zvon, če nanje udari ukrivljena turška sablja. Nekateri med njimi v umetelno polepšanih opravih, na primer s križem svetega Štefana na čez železo ogrnjenem dragocenem plašču. Bogu in kralju v čast in slavo.

Toda turški sultan Bajazit napade s stotisočglavo vojaško silo.

Pred krutim bojem poklekajo trume viteзов pod prapori iz čudovite svile, na katere so z mojstrsko roko všiti grbi najpomembnejših krščanskih mogočnikov sveta. Ob spremljavi pobožnih očetov frančiškanov molijo pod zastavicami s svetimi križi in podobami Jezusa, svetega Petra in svetega Pavla, presvete device Marije in drugih svetnikov, ki se naj usmilijo Bogu vdanih kristjanov v tej najhujši stiski. Molijo in prosijo za srečni izid bitke, ki naj

1. Lev Detela, roj. 1939 v Mariboru, živi na Dunaju. Pesnik, prozaist, dramatik in kulturni poročevalec v slovenskem in nemškem jeziku. Med drugim urednik dunajske revije za mednarodno literaturo LOG. Avtor 22 slovenskih in 12 nemških leposlovnih knjig. V pripravi: *Presvetljevanje polpreteklosti* – Spomini iz obdobja tranzicije in globalizacije 1989-2005 (tretja spominska knjiga); *Tri zvezde*, zgodovinski roman; *Zvezde, zanke* – pesniška zbirka; *Svetloba na škrlatni obali* – Baladne elegije in ljubezenske SMS – pesmi.

2. Roman Leva Detele *TRI ZVEZDE* izide pri založbi VED, Ljubljana – Maribor

za večno potepta v prah pozabe bogokletno zeleno zastavo Prerokovo, obšito s pregrešnimi verzi iz korana. Ko prevzvišeni gospod škof podelijo blagoslov, se zasliši iz tisočerih grl vdana priprošnja molitev, ki postopoma preide v pobožno petje in bogoslužno čaščenje.

Kot da spet jasno zasliši grozotni grom bitke. Rezke zvoke trobent in svarilno bobnanje sredi trušča oklepov, razbijajočih se ob podlih sovražnikovih naskokih. Razcefrani prapor s svetim križem, sredi stoka umirajočih, ob odsekani vitezovi glavi, v prahu iz groze in krvi. Tisto zlovešče zamolklo bobnenje tisočerih konjskih kopit. Nenaravno nevarni zven železa. Treske sabelj, sulic, verig, ščitov in kijev, nabijanje železa ob železo, ki ga še danes, desetletja po dogodku, vrže iz hudega sna, da v starem gradu trepeta sredi nočne tišine in se mu kljub navideznemu miru, ki ga obdaja, dozdeva, da ves svet zahrbtno grmi, hrešči, doni, bobni do preklete večnosti. Pod njegovimi nogami poka kamenje. Pokrajina trza kot mučeni človek v čudnih zvokih, kot ob zahrbtnem potresu. Zdi se mu, da se odpira zemlja, ki bo, mokra od groze in krvi, vse živo poteptala in zakopala pod seboj. Potem zagleda prestrašene oči zbeganih kmetičev pred umazanimi kočami iz ometanega blata, daleč stran od bitke, za sedmimi ali desetimi griči... Tudi tam, v daljavi, treska neprizanesljivi ropot vojne. Kri. Potoki krvi...

Preveč močno začuti davni potres pod nogami. Trzanje zemlje ga začne zlovešče metati sem in tja. Poki železa in rezki kriki na pomoč, v prahu in blatu, med razmesarjenimi trupli in odsekanimi udi in glavami, pomešani z rotenjem vseh svetnikov in zalomljenimi glasovi umirajočih. Trenje kosti in mesa. Divje rezgetanje ranjenih konjev. Razbite lobanje, preklane hrbtenice, rezko sladki vonj po krvi in smrti. Groza na potnih sragah vitezov in na razgretyh konjih, ki se zariva še zdaj, po tolikih letih, v grofovo staro meso in kosti kot ostra rezila turških nožev in sabelj takrat v bitki v telesa mladih krščanskih bojevnikov. Zapre oči... Ve, da je že ves svet poškopljnjen s krvjo kristjanov in s krvjo krivovercev...

Toda tam zgoraj visoko na nebu, nad mračinami zloveščih zemeljskih oblakov, zagleda v duhu isto bitko kot *veliko prisposodo* večnega boja med dobrim in zlom. Kot poskus vedno prisotnega hudiča, da bi nas preizkusil in pogubil. In kot preizkus vsemogočnega Boga, ki naloži grešnemu človeku težko nalogo in čaka, ali bo zmagalo dobro in pravično. V tej luči se mu nenadoma bitka pri Nikopolju zariše v spominu kot veličastna homerska *alegorija*,

v kateri pripade njemu, Hermanu, posebna častna vloga. Spodaj divja boj zemeljskih vojakov z okrvavljenimi meči in sekirami, toda zgoraj kraljuje sredi angelskega petja podoba s križa vstalega Jezusa z zmagoslavno rdečo vstajensko zastavico kot simbolom zmage nad smrtjo. Sredi onstranske glorijske je obdan z duhovno vojsko nebeških vojščakov, s številnimi krepostnimi angeli in štirimi mogočnimi nadangeli Mihaelom, Rafaelom, Gabrijelom in Arielom z velikanskimi belimi perutnicami in zlatimi bridkimi meči, ki jih vihtijo nad temnimi turškimi demoni. Ti se premagani bedno zvijajo v prašu pod njihovimi srebrnimi škornji in zlatimi ostrogami. Potem začuti Jezusov pogled, ki ga prebode do dna duše. Čuti, kako Križani opazuje obupni boj vitezov proti brezbožnemu zlu tam spodaj na zemlji, v tej veliki dolini solz. Začuti Jezusov odločni pogled in ve, da mu je zdaj naložil posebno nalogo...

Kljub turški premoči se bojna sreča začne nagibati na krščansko stran. Herman vidi, kako Sigismund dvigne meč za zadnji odločilni in zmagoslavni naskok...Toda prav zdaj, v tem usodnem trenutku, se za hrbtom ob boku pojavi izdajalski srbski knez Stepan Lazarevič s pet tisočimi do zob oboroženimi konjeniki. Kot divja zver, žejna krvi, planejo na sveto krščansko vojsko.

Tehtnica usode v rokah mogočne *Fortune* se v trenutku premakne na turško stran. V Sigismundovih vitezi in najemnikih se prebudi neznanski strah, ki jim ohromi duše in razum. V trpki grozi padajo kot zrelo žito pod udarci sabelj in mečev. Utrujeni in razbiti ostanki krščanske vojske se neurejeno umikajo proti Donavi. Nekateri, ki jih je popolnoma zapustil razum, beže z blazno razširjenimi zenicami naravnost v rečne valove, ki požirajo moše in njihovo železo, kot da bi to bila najboljša hrana in pijača za nekega starodavnega pogankega vodnega boga.

Sigismund je nenadoma brez vojske in skoraj brez zaščitnega spremstva, obdan samo s peščico mož. Toda Herman tudi v tem obupnem trenutku, ko se vsem približuje hitra smrt, ne izgubi treznosti in poguma. Izpelje nalogo, ki mu jo je naložil vsemogočni Bog. Z močno voljo prime uzdo Sigismundovega konja in z naglo kretnjo potegne poznejšega vladarja Svetega Rimskega Cesarstva iz najhujše nevarnosti. Ta Hermanovega dejanja ne pozabi do smrti. Celjskemu grofu podari v zahvalo mesto Varaždin ter

gradova Vinico in Vrbovec, njegovi rodbini dodeli še dodatni častni dedni naslov grofov Zagorskih. Kmalu si zasluženno pridobijo tudi lepo mesto Zagreb.

Ob tem spominu se veliki grof za trenutek nasmehne. Toda takoj zatem se vanj spet ugnezdi slabost. V lobanjo se mu zareže ostra bolečina. Pod nogami se premočno trese zemlja, v glavi mu odmeva zahrbtno grmenje polpreteklega časa, sveče v sobi začenjajo nevarno utripati. Zazdi se mu, da je ves svet ogenj in nevihta.

* * *

Prevarana gospa Elizabeta preždi ure in ure ob ognju v kaminu. Včasih sedi pri oknu. Z okamnelim obrazom, kot da bi bila mrtva, strmi v daljavo.

Njen nezvesti mož Friderik in ta nespametna mlada čarovnica! Nesramna Veronika!

Zdi se ji, da se po megli pri gozdu premikajo čudne postave. Besi, vedomci, škopljeniki, škrti in hudirji plešejo nevarni ples teme. Plešejo visoko v zraku, na glavi, z navzdol obrnjenimi votlimi očmi, zato je jasno, da njihov ples ni pravi...

Služabnici Mariji se njena gospa zazdi pod večer voščeno bleda, bolna in utrujena od težke notranje žalosti. Na mizico ji z rahlim nasmeškom postavi vrček toplega čaja. Čaka, da jo bo-grofica nagovorila.

Ta pa se ne meni za zunanje stvari. Tiho sedi v svoji sobi, oblečena v modro svilo, s čipkastim belim pokrivalom na glavi. V roki krčevito drži verižico z zlatim križcem in pregiba ustnice. Morda izganja privide in roti ali prosi Boga za pomoč.

Spet misli, da se po sobi premikajo temne sence. Iz zidov bolščijo demoni. Zli duh škrti v podnicah, se plazi proti oknu. V lesu ždi temna groza. Preži v zasedi. Čaka na njeno smrt.

Nenadoma se premakne, kot da bi se prebudila iz hudih sanj. Z vročičnimi očmi se zazre v strežnico in jo nekaj časa nepremično gleda. Njena sloka postava učinkuje ob mladem, polnem, zdravem dekletu še bolj koščeno. Čez napudrani obraz se ji je zarezala guba. Grajska nesreča je vseprisotna.

Dvigne roko in se skuša nasmehniti.

»Že dobro, Marija. Hvala za vse. Toda dovolj za danes!«

»Ali si milostljiva gospa ničesar več ne želijo!«

»Ničesar več,« reče grofica z žalostnim glasom. »Pa kaj bi...Čas je za počitek. Naredi si lepo.«

»Ja, če tako želijo njihova milost.«

»Pojdi v posteljo. In sladke sanje.«

»Hvala, premilostljiva gospa...«

Elizabeta obmolči. Vidi temne zareze v zidu. Razpoke se večajo. Nevarnost se neizprosno približuje.

V poltemi zagleda svojega moža Friderika. Stoji kot senca sredi sobe. Zdi se ji, da jo neprizanesljivo motri. Potem vidi, da je njen mož brez obraza. Samo mrk privid. Senca brez ust in oči. Senca brez duše in brez telesa. Tiho zajoka. Strahovi so vsepovsod.

Spet nepremično obsedi ob peči in v tihi molitvi premika ustnice.

* * *

Oče Hartman se s ponosom obrne proti majhnemu oboku ob stranski, nekoliko ukrivljeni steni. V posebni vdolbini, zavarovani s težkimi železnimi vratci, se nahajajo različni samostanski dokumenti, pravne pogodbe in tako imenovane *actiones*, torej dogovori med različnimi strankami, zraven so naloženi papeški cerkveni privilegiji in bule, tudi urbarji in različne odločbe posvetnih gospodov. Poleg stoji velika furnirana skrinja, napolnjena s posteljnim perilom in nekakšnimi zavesami, zgoraj, na levem robu se nahaja celo pozlačen škropivček in krasen, s srebrom okovan pas.

Potem stopita na hodnik, ker mu menih želi razkazati celotno pletersko kartuzijo. Tu se je pod obokom ob oknu znašla težka skrinja, napolnjena z različnimi redovnimi oblekami, med njimi so skrite tri helebarde, ukrivljeno turško bodalo in dve stari sablji.

»Tudi sablje,« se Herman začudi.

»Saj njihova milost vedo, da je nevarnost vseprisotna.«

»Ja,ja,« reče grof.

V bližnji dvorani se poleg velike podolgovate mize nahajata lepi omari z velikimi predali, v katerih so spravljene svete knjige in razni latinski in staronemški rokopisi. Pod je prekrit z rdečimi in zelenimi preprogami, vendar so nekatere že nekoliko obrabljene in raztrgane. Nad vhodom opominja k pobožni zbranosti velika

podolgovata oljnata slika z Jezusom in dvanajstimi apostoli. Poleg nje visi sveti križ, pod njim se nahaja posodica z blagoslovljeno vodo.

Hudo je na tem svetu in vsi smo grešniki, ki potrebujejo božje usmiljenje! Vendar je tudi res, da nas hudič neprestano preizkuša in nikoli ne čaka! In pekel je blizu!

»Jasno je namreč, da so se zlati časi, ki so nekoč sijali, proti večeru spremenili v železne, pomešane z ilovico...*Aurea que quondam splendebant secula mundi vespera vergente ferrea mixta luto progenuere...*« reče menih.

»Daleč, daleč je izgubljeni raj...Saj to vsi vemo...Od vsepovsod se plazi sovražstvo...Visoki vratovi otekajo...*Alta tumescunt colla...*In, Bog se usmili...*Vorax mundus errat in hoc trivio...*Požrešen svet blodi po tem slabem križpotju...In pravičnosti seveda ni nikjer več...«

Menih se žalostno nasmehne.

»Zato pa molite, molite,« reče grof utrujeno. »Da bo svet postal boljši.«

»Ja, to se mora zgoditi!«

* * *

ZORKO SIMČIČ

KULTURA IN POLITIKA V SLOVENSKI POLITIČNI EMIGRACIJI

Sledeče delo je eden od enaindvajsetih referatov, ki jih je 21 razpravljavcev, znanstvenikov, zgodovinarjev in umetnikov poklonilo spominu Jožeta Pučnika na simpoziju KULTURA IN POLITIKA. Na Slovenski akademiji znanosti in umetnosti ga je organiziral Institut dr. Jožeta Pučnika v Ljubljani. Simpozij je potekal 22. in 23. marca 2007.

Naslednje ugotovitve morejo nekatere vidike simbioze med kulturo in politiko v politični emigraciji skicirati le v nekaj črtah, in še to predvsem kar se tiče argentinske enklave, to je tistega dela slovenske diaspore, o katerem je bilo v matici večkrat rečeno, da je »najbolj razvejena in živa slovenska skupnost v tujini« in »kot etični in kulturni pa tudi ekonomski in preživetveni fenomen vreden vsega občudovanja«. (Delo.)

Po končani vojni in tik preden je pri nas zavladal komunistični režim, so se množice beguncev valile preko meja. Nekateri so se umikali v Italijo, večina – okoli 20.000 – pa v Avstrijo. Bežali so v glavnem preprosti kmečki ljudje, ki so že za časa pripravljanja revolucije občutili metode delovanja prihajajoče oblasti, bile pa so med njimi tudi posamezne skupine: politiki, kulturni delavci, duhovniki, pa tudi člani raznih organizacij, kot npr. ljudje, ki so se v domovini ukvarjali s študijem delavske problematike (v glavnem člani Slovenske delavske zveze) in ki so se tudi pozneje še naprej posvečali socialnemu vprašanju.¹ Po nekaj letih so se skoraj vsi preselili bodisi v ZDA in Kanado bodisi v Avstralijo in Južno Ameriko.

V diaspori je politično deloval *Narodni odbor za Slovenijo* (NO), nekakšna vlada v emigraciji, sestavljena iz predvojnih, na zadnjih demokratičnih volitvah v Jugoslaviji izvoljenih poslancev in politikov iz katoliške Slovenske ljudske stranke (SLS), liberalne Jugoslovanske

¹ Npr. krog *Družabne* [družbene] pravde, ki je izdal svojo revijo, organiziral vsakoletne študijske Socialne dneve in izdal knjige. (Dr. Ivan Ahčin: *Sociologija* I, II in III, *Socialna ekonomija* I, ipd.)

nacionalne stranke (JNS), pozneje imenovane Slovenska demokratska stranka, in socialistične Socialdemokratske stranke (SDS), nekakšne naslednice Jugoslovanske socialistične stranke (JSS).² Nekaj let je bil kooptiran v NO tudi zastopnik Stare pravde, liberalno usmerjenih izobražencev. Predsedstvo NO v emigraciji je bilo sprva v ZDA (dr. Miha Krek)³, po njegovi smrti pa v Buenos Airesu (Miloš Stare). NO je od vsega začetka predstavljal vodstvo politične-ideološke emigracije, nadaljeval s tednikom *Svobodna Slovenija*, ki je že od leta 1941 – od začetka italijanske okupacije – ilegalno izhajal v Ljubljani. Tiskali so pa tudi vsakoletne Zbornike Svobodne Slovenije. Od posameznih političnih strank je bila najbolj aktivna SLS, ki je bila najštevilnejša in ki se je kmalu vključila v Evropsko zvezo krščanskih demokratskih strank, imela člane po evropskih in ameriških državah. Njeni predstavniki so se udeleževali mednarodnih srečanj krščanskih demokratov in to ne samo v Ameriki. Aktivno so sodelovali recimo že na II. Mednarodnem srečanju evropskih krščanskih demokratov v Bruslju (1958).

Med begunci je bilo okoli 80 univerzitetno izobraženih laikov – večina njih se je naselila v Argentini – odšlo pa je tudi 270 duhovnikov. Umaknil se je del profesorjev Teološke fakultete in z njimi nekaj nad 60 bogoslovcev. In tako je poleg ustanovitve osnovnih in srednjih šol po begunskih taboriščih v Avstriji⁴ kmalu prišlo v Italiji (Praglia) tudi do Slovenske teološke fakultete. Ta je pozneje delovala v Brixnu (Bressanone) in nazadnje v argentinskem San Luisu ter Adroguéju. Del duhovnikov – kakšnih 80 se jih je ustalilo v Argentini – je ob prihodu v Buenos Aires prevzel skrb za dušnopastirsko življenje, nekateri prav v slovenskih krajevnih domovih Buenos Airesa, drugi v notranjosti države, in nadaljeval z že pred vojno

² NO je bil ustanovljen 29. oktobra 1944 v Ljubljani v času okupacije. Tik pred koncem vojne je 3. maja 1945 na prvi seji slovenskega parlamenta na Taboru izdal proglas, v katerem je zahteval na temelju etnične samobitnosti slovenskega naroda in na temelju narodnostnega načela med prvimi točkami: državnopravno družitev vsega slovenskega ozemlja v Zedinjeno Slovenijo in pa federativno, na demokratični podlagi in socialni pravičnosti urejeno Jugoslavijo, katere sestavni del je Narodna država Slovenija. – Morda kaže pojasniti, da sedanja SLS v Sloveniji po ideologiji ne predstavlja kontinuitete s predvojno SLS. – Kar se tiče linije SDS, gl. Celestin Jelenc *Kaj sodim o komunizmu*, Zbornik Svobodne Slovenije, Buenos Aires, 1965.

³ Dr. Miha Krek (1897, Leskovica – 1969, Cleveland), večkratni minister v vladah kraljevine Jugoslavije, zadnji minister za šolstvo; med letoma 1941–1943 minister in podpredsednik v jugoslovanskih emigrantskih vladah v Londonu, pozneje poslanik pri Zavezniških odborih za Italijo.

⁴ Gl. John Corsellis – Marcus Ferrar: *Slovenia 1945 - Memories of Death and Survival after World War II.* - I. B. Tauris London-New York 2005. Prevod: *Slovenija 1945 – Smrt in preživetje*, Mladinska knjiga, Ljubljana 2006.

v Argentini izhajajočim *Duhovnim življenjem*, s še danes izhajajočo najstarejšo slovensko revijo. Leta 2003 je slavila sedemdesetletnico nepretrganega izhajanja.

V tujino se je umaknila tudi skupina starejših kulturnih delavcev – med njimi, recimo, glavni urednik *Slovenca*, največjega slovenskega dnevnika, kulturni urednik istega časopisa, glavni politični analitik, itn. – pa tudi mlajših, literarno se udeležujočih avtorjev.

O kulturnem in političnem delovanju v tej enklavi je bilo že marsikaj napisanega, vendar bi samo pregled dolga leta izhajajočih *Zbornikov Svobodne Slovenije* pa tudi zbornikov, ki so izšli ob raznih obletnicah (*Zbornik ob 40 letnici Slovenske kulturne akcije* (SKA); *Zlati Zbornik SKA 1954-2004, izdan ob petdesetletnici*; *Letopis 1947- 1997, »50 let slovenskega dušnopastirskega dela v Argentini«*, ipd.) ali pa delovanja krovne organizacije *Zedinjena Slovenija*, nekakšne »izvršilne veje oblasti«, zgodovinarju odkril silnice, ki so ta del politične emigracije držale v življenju. Odkril bi, kje je kljub tragični usodi in kljub prvotnemu občutku izgubljenosti v velikem svetu iskati vir energij in zasidranost v slovenstvu, kako je vsako področje – politično, kulturno, versko – delovalo vsako s svojim konceptom, ne da bi med njimi kdaj prišlo do kakšnega prelomnega spora, pa tudi, kako so pobude za nova gibanja po večini prihajale bolj iz vrst »civilne družbe« kot pa »oblasti«.⁵

Pri enklavi v Argentini ne gre za nikakršen »slovenski čudež«, kakor se je kdaj v matici pisalo, gre pa morda res za nekaj čudnega, kolikor predstavlja v naši zgodovini nekaj novega in kolikor je sodobni družbi težko prezentno, da sta mogla samó zdrav odnos do svojega naroda, pieteta do mrtvih pobitih in pa udejanjeno živetje religioznih ali vsaj etičnih vrednot biti skozi generacije osnova za ohranjevanje eksistence.

Nesmiselno bi bilo idealizirati politično diasporo. Tudi ta je bila kakor vse, kar je zaživelo pred nami in kakor bo vse, kar prihaja, »societas calamitatum«, družba polna slabosti, bede in nezgod. Res da polna življenjskih sil, pa vendar tudi osebnih in družinskih tragedij, kdaj skoraj nerazumljive solidarnosti, kdaj spet nesporazumevanja – skratka: družba polna blišča in bede. Dostikrat in kdaj skozi dolgo dobo je bilo treba »upati proti upanju«. Iz domovine so prihajale novice o blatenju emigracije, včasih prav o sovraštvu do »zunanjega sovražnika«, (res

⁵ Tako je npr. gospodarski krog (*spiritus agens*: Marko Kremžar) kmalu sprožil zamisel o *Sloveniji v svetu*, o povezavi ne samo znanstvenikov in kulturnih ustvarjalcev po svetu, ampak tudi gospodarstvenikov, brez česar si bo sredi Evrope težko zamišljati uspešno slovensko državo.

da pa kdaj tudi priznanja in to celo z nasprotnega brega, še posebej ob primerjavi prvih letnikov revije *Meddobje* s takrat v domovini izhajajočimi kulturnimi revijami, ali pa recimo izjava, da se v naši preteklosti doslej »tako temeljito ni afirmirala nobena slovenska emigracija, kakor se danes afirmira slovenstvo v Argentini«⁶, vsekakor pa bi se analitiku odkrila nekakšna od žaljivk ali poklonov nedotaknjena protogibala. Med drugimi to, da je v ozadju te emigrantske 'posebnosti' ves čas bila odločujoča še neka, v naši preteklosti ne vedno dovolj prisotna komponenta: politiko so vodili ljudje, ki jim kultura ni pomenila samo priveska pri delovanju, kaj šele kamuflažo za propagiranje strankarskih ciljev, in da so se kulturni ustvarjalci zavedali pomembnosti angažiranja pri političnem delovanju. Predvsem to medsebojno vplivanje je ustvarilo primerno klimo. In kultura v najširšem smislu besede – ne samo v smislu človekovega umskega, zlasti umetniškega delovanja – je zgradila najmočnejše opornike. Politična struktura, ki je dajala ljudem občutek neke primarne gotovosti («zgoraj» so ljudje, na katere se lahko zaneseš, ljudje, ki jim je »za stvar») se je na srečo zavedala pomembnosti kulturnega delovanja. Tisk, sprva domena političnega in dušnopastirskega vodstva, je v svojih publikacijah skrbel za možnost objavljanja tudi literarnih stvaritev in miselnega gradiva, pa tudi prve leposlovne knjige sta izdajala politični in dušnopastirski krog. Toda že po nekaj letih je postalo razvidno, da še tako dobro organizirano in požrtvovalno a zgolj prosvetno delovanje ne vodi do zaželenih ciljev. Enklavo lahko obdrži pri življenju samo čim višja kvaliteta. Nujno je bilo treba dvigniti nivo ne samo literarnega udejstvovanja ampak vseh področij duhovnega ustvarjanja.

Prišlo je do ustanovitve SKA, osrednje kulturne organizacije, ki naj bi povezovala kulturne ustvarjalce v tujini. Šlo je za nekakšno akademijo, ki je imela pet odsekov: filozofskega, literarnega, glasbenega, likovnega in gledališkega.⁷ Toda dovolj je prelistati GLAS, glasilo Kulturne akcije, da se prikaže, kako je del kulturnih večerov bil posvečen pogledu v domače in svetovno politično delovanje, v spoznavanje silnic, ki so vodile zlasti evropsko politiko zadnjih stoletij. Začel se je proces, ki je kmalu – govorimo o letih 1950-1955 – pripeljal do zavesti o nujnosti slovenske državne samostojnosti. Pri tem »nebuloznem emigrantskem separatizmu«, kakor se je dalo brati v matičnem tisku, pa ni šlo za kakšno argentinsko poseb-

⁶ Marja Boršnikova Stanku Majcnu. Gl. Zorko Simčič: *Srečanja z Majcnom*, Nova revija, Ljubljana 2000, str. 23.

⁷ Leta pozneje so se pridružili še znanstveni, teološki in družbeni odsek. SKA v celoti je skrbela za tisk knjig in *Meddobja*, katerega sodelavci so živeli na raznih kontinentih, posamezni odseki pa za predavanja – kulturni večeri vsakih štirinajst dni – za gledališke predstave, koncerte in razstave.

nost, saj so v tistih letih publikacije, namenjene vprašanju slovenske samostojnosti, izhajale po raznih evropskih in ameriških državah. Najstarejša je bila v Kanadi tiskana *Slovenska država*.⁸ Posebnost argentinskega primera je bila samo v tem, da sta se politični in kulturni forum pravzaprav kmalu zavzela za isti politični cilj. O nujnosti slovenske državne osamosvojitve so sprva govorili mlajši člani političnega foruma, besedni umetniki in – misleci. Nič čudnega ni bilo, da je najbolj upoštevan filozof v zdomstvu objavljal v političnem zborniku in že leta 1958 spregovoril o poti v lastno državnost, po Platonovo razmišljal o »Državi v nas samih«, o *conditio sine qua non*, če hočemo priti do nje.⁹ V prvih letih so včasih res potekale diskusije med mlajšo in starejšo generacijo politikov zaradi različnih pogledov na ureditev bodoče demokratične Slovenije, (federacija ali samostojna država?), toda želja po »stati inu obstati«, predvsem pa zavest, da je že samo zaradi narodovega psihičnega zdravja nujno treba sprejeti nase celotno odgovornost, je premagala vse ovire.

Medtem ko so v domovini eni ustvarjali podobo o politični emigraciji (»uniformna miselnost«, »čredna enotnost«, ipd.) so jo pa drugi – in to istočasno – etiketirali kot skupnost »bolnih individualistov«, (»vsi so proti centrali, hočejo krajevne domove«, »sproti med seboj izdajajo celo dvoje domobranskih revij«) – v resnici pa je šlo za povsem preprosto normalno življenje v demokraciji.

Politika in kultura sta si odmerili prostor, a sta se kljub kdaj kar ostrim diskusijam zavedali nevarnosti, če bi se katerakoli od njiju prepustila skušnjavi samozadostnosti. Brez zapletenega teoretiziranja je prišlo do spoznanja, da more samo zdrava simbioza politike in kulture reševati vsakokratne probleme. Zavest, da se bo emigracija rešila samo, kolikor bo v njej prišlo do čim večje kulturne širine, religiozne globine in gospodarske samostojnosti, je ustvarila nekak nenapisan »program.« Do njega je prišlo toliko hitreje, kolikor je bilo od vsega začetka jasno, da za kakršenkoli vpliv na partijsko oblast v matici ne bo možnosti. Ta nenapisani program in pa zavest o nekakšni skoraj biološki povezavi med slovenstvom in krščanstvom sta bila baza za celotno politično refleksijo, za delovanje v tem majhnem *polisu*, v tej »Sloveniji v malem«.

Ta slovenski, v nenormalnih razmerah izpeljani »eksperiment«, je prinesel marsikatero odkritje, dal celo kakšno lekcijo. Vsa desetletja je bilo, recimo, v emigraciji slišati, da ima ta sicer požrtvovalne, morda celo idealne

⁸ Izhajala je od leta 1950 do 1992. – O publikacijah, ki so se v tujini posvečale predvsem ali pa sploh zgolj vprašanju slovenske državne samostojnosti, gl. Zorko Simčič: *Srečanja z Majcnom*, Nova revija, Ljubljana 2000, op. 27.

⁹ Gl. Milan Komar: *Pot iz mrtvila*, Slovenska kulturna akcija, Buenos Aires, 1965; razširjenja izdaja, Študentska založba – Claritas, Ljubljana 1999.

poslovodje, da pa ni vodje. Da v diaspori ni »Korošca«, ne »Šušteršiča«, da ni vélikega politika. Kaj šele državnika. Toda pogled po svetu in še posebej po Evropi je pokazal, da ta problem obstaja tudi pri najštevilčnejših narodih: daleč so časi Schumana, de Gasperija in Adenauerja. Odkrilo pa se je, čeprav res da v neki miniaturni družbe, da je normalni vitalni proces družbe mogoč, zadošča, da je v *demosu* volja do življenja in da ima jasne cilje pred seboj, dovolj, da je množica pripravljena osnovne vrednote ne samo umsko sprejeti, ampak jih tudi živeti.

Pa še nekaj ne ravno pogostega se je prikazalo: nadvse aktivni praktiki, politični pa tudi kulturni in celo gospodarski krogi, so upoštevali, še več, so cenili – teoretike. V letih, ko je že marsikateri rojak zavzemal vodilno mesto v svetovnih multinacionalkah, ko je slovenski gospodarstvenik že ustvarjal podjetje, kakršnega v slovenski zgodovini doslej nismo poznali, v časih, ko se je marsikateri mlad politik že profiliral na mednarodnih srečanjih, je *politični* Zbornik Svobodne Slovenije, ko je uvedel zaglavje »Slovenstvu v čast, narodu v ponos« bralcem izmed vseh po svetu se udeležujočih uspešnih rojakov najprej predstavil *filozofa* Milana Komarja, *teologa* Vladimirja Truhlarja in *znanstvenika* Franca Žajdelo.

Sožitje med političnim, kulturnim in celo verskim forumom je bilo nujno, če je diaspora hotela graditi pot med asimilacijskim pritiskom tujine in vabilom, da se zapre v geto. Pozitivne posledice sožitja je bilo opazovati tudi, ko se je izkazalo, da manj definirana oz. definirajoča ko je politika, bolj se spolitizirajo druge komponente družbe. Kulturni krog je vplival na politično vodstvo (toliko uspešnejše, ker so nekateri kulturni delavci bili člani vodilne stranke), da se ob bližanju kriznih situacij pravočasno in istočasno javno izjasni.¹⁰ Vedno bolj otipljivo se je namreč prikazovala veljavnost znane teze: kadar politično vodstvo (naroda ali neke skupnosti) postane premalo iniciativno ali premalo definirano, se vsa ostala področja iste skupnosti – in to na škodo vsakega področja posamič – nujno začnejo politizirati. Ni bilo naključje, da se je *politični* problem (rečeno je bilo, »da ne po pameti ne po vesti ne moremo pričakovati, da bi naši mladi imeli za svojo vlogo reševanje političnih problemov, s katerimi nimajo nobenega opravka« ipd.) razgalil na *teološkem* večeru pri kulturni organizaciji. A tudi v nasprotno smer je tekel proces: bolj definirana ko je postala kulturna politika, jasnejši so postajali striktno politični profili. Potekal je nekaj eksperiment: študij o političnih stalnicah in splošnih zakonih, ki pa so

¹⁰ Iz domovine so se prikazovale »ponujene roke« ('amnestija' vračajočim se v domovino, ipd.). – Podpis Beograjskega protokola med Jugoslavijo in Vatikanom je v del diaspore, ki se je čutil bolj verske begunce kakor politične emigrante, vnesel negotovost. – V asimilaciji vabeči glasovi (kdaj celo iz vrst razumnikov) so zahtevali jasna stališča.

veljavni tako v enklavi, kakor pri narodnih manjšinah v zamejstvu, kakor v ... državi, stisnjeni med ne vedno prijateljsko razpoložene sosedje.

Prišlo je do odkritij, do katerih bi se v normalnih razmerah, če že ne težko pa vsaj težje dokopali. Recimo: da priznavanje zgolj vrednote narodnosti – enako pa velja tudi za priznanje krščanstva kot edine vrednote – navadno že po eni generaciji nareže zlasti mlademu človeku občutek pripadnosti narodu.¹¹ – Ali: odkritje o povezanosti med kvaliteto govorjenega materinega jezika in zavestjo vrednote narodnosti. Odgovori visokošolcev, ki so poleg svojega študija obiskovali tudi slovenski Visokošolski tečaj, na vprašanje, kaj najbolj pričakujejo od starejših učnih moči: »Govorite nam o svetem, v lepem jeziku,« so bili pretresljivi. Pod *svetim* seveda niso pojmovali samo svetega v religioznem smislu, ampak vse, kar so kot sveto – predvsem domovino svojih staršev – čutili.

Ob opazovanju življenja v tej enklavi nam pride nehote na misel Ortega y Gasset, človek, ki je začel svojo pot kot besedni umetnik, nadaljeval jo kot politik, ki pa je tako iz osebne politične prakse kakor iz dogajanja evropske zgodovine kmalu spoznal, da je politika bolj kot kaj drugega tehnika in da je med tehnikom in mislecem potrebna razmejitev. Odkrije se, da velja podobno tudi za razmerje med politikom in kulturnim ustvarjalcem. Tehnik kot tak, pravi Ortega, že po naravi ne more vladati, v zadnji instanci ne more voditi. Njegova vloga je veličastna, častitljiva, vendar neizogibno drugotna. Funkciji politika-tehnika in pa misleca – ki naj bi bil po njegovem nekaj prerok – postavi celo v odkrito nasprotje in (potem ko ob primerih iz bližnje evropske zgodovine dokaže pravilnost svoje trditve) naposled prizna, da morajo res vedno vladati politiki, toda »važno je, kaj prerok [mislec] vpije, kaj napoveduje«. Vse velike zgodovinske dobe, dodaja, »so se rodile iz ostroumnega sodelovanja med tema dvema tipoma človeka in kdo ve, ali ni eden največjih razlogov za sedanjo zmedo v Evropi ta, da se politiki že nekaj generacij razglašajo za neodvisne od drugih in so to sodelovanje zavrgli.«¹²

* * *

Oktober leta 2005 je predsednik Republike Slovenije odlikoval Slovensko kulturno akcijo ob njeni 50-letnici z Zlatim redom za zasluge »za ohranitev slovenske kulture in narodne identitete, povezovanja sloven-

¹¹ Glede še drugih skoraj zakonitosti pri asimilacijskem procesu gl. Zorko Simčič, *Biti (ali ne biti) to, kar si?* v knjigi *Ob žerjavici in ognju*, Družina, Ljubljana 2007.

¹² Iz Pučnikovih člankov pa tudi iz pogovorov z njim se ne bi dalo sklepati, koliko mu je avtor *Upora moč* bil blizu, vsekakor pa je proces Pučnikovega delovanja – od angažiranosti v dnevni politiki pa do poznejših predvsem kulturoloških analiz – tekkel v povsem isti smeri kakor pri Ortgi y Gassetu.

skih izseljenskih kulturnikov po svetu in v Argentini, ter za zvestobo vrednotam slovenstva v prelomnem času preteklega stoletja«. V zahvali za odličje je bilo izrečeno, da se SKA čuti počaščeno, dodano pa, da je delovanje »Akcije, mnogim v matici neznane organizacije, majhna, pa vendar ... epopeja, ki bo ostala v zgodovini, vendar ne samo zaradi kulturnih dosežkov, ampak tudi kot dokaz zvestobe svojim idealom in svojemu narodu«.

Obstoj politično-ideološke emigracije je nedvomno sad zvestobe do padlih med revolucijo, še posebej pa po vojni umorjenih in še po smrti zasramovanih. Vendar ta »iracionalni razlog«, kakor je bilo kdaj brati v matičnem tisku, sam po sebi ne bi mogel preprečiti, da se enklava ne bi izgubila v samopomilovanju in nato v – jalovem politiziranju. Brez kulturne politike, pa tudi politične kulture bi enklava že po dveh generacijah izginila.

Naposled pa je sožitje politike in kulture v emigraciji imelo še eno posledico. Dozoreval je čas, ko se je politična emigracija lahko še pred osamosvojitvijo začutila na isti ladji z očeti osamosvojitve in demokratizacije, celo z mnogimi nekoč drugačnih nazorov, ki pa so dajali prednost narodovim interesom, vedno dajali prednost kulturi pred ideologijo. Napočil je čas, ko so bila v domovini ustvarjena tla, da je človek – kljub še vedno ne povsem razčiščenim pogledom nekaterih zgodovinarjev na našo tragično polpreteklost – lahko z mirno vestjo obiskal svojo nekoč zaslužjeno domovino, ali se vanjo celo vrnil.

Evropski zgodovinarji so ob analizah raznih emigracij v preteklih stoletjih pogostokrat upravičeno citirali, aplicirali tisti znani Talleyrandov stavek o izseljenih in vračajočih se Bourbonih, ki »... *n'ont rien appris, ni rien oublié* ...«. Slovenskemu zgodovinarju, ki pa je seveda obdarjen tudi z intelektualno poštenostjo, je dovolj, da vzame v roke naše emigrantske publikacije iz preteklih šestdesetih let, pregleda vsa razmišljanja, besedila političnih izjav in govorov – pa mu bo razvidno, da bi v našem primeru taka oznaka bila krivična. Naša politična emigracija je na marsikaj »pozabila«. Vodstvo emigracije so v diaspori sestavljale politične stranke, nekatere med njimi še pred nekaj desetletji si nasprotujoče, celo sovražne.

Politična emigracija pa se je tudi marsičesa »naučila«. Predvsem to, da rek: »Noben narod ni postal velik, dokler ni prišel do spoznanja, da nima nikogar, h komur bi v stiski mogel po pomoč« (C. D. Warner), velja tudi za del narodove celote. Celó za delec. Ni torej toliko pomembno, kaj je dosegla simbioza kulture in politike v argentinski enklavi, najmanjši od vseh naših enklav v tujini, ampak spoznanje, da je ta skupnost – karkoli je že dosegla – dosegla zato, ker se je zavedela, da v težavah ne sme in ne more računati na nikogar. Razen nase. Na svojo notranjo moč.

Kdo ve, ali ne predstavlja to spoznanje najbolj pomemben korak do politične zrelosti. In to ne samo v neki maloštevilni skupnosti.

BOŽIDAR BAJUK

INŽ. MARKO BAJUK

LJUBEZEN DO NARODNE UMETNOSTI, GOJITELJ SLOVENSКИH ORNAMENTOV V ARGENTINI

Ornament imenujemo likovni element namenjen olepšavi. Zato je ornamentika celota likovnih dosežkov namenjenih olepšavi.

Beseda je latinskega izvora: ornatus, ornamentum.

Ornamente lahko imenujemo tudi okraski. Ornamentika ali krasilna umetnost se izraža z rastlinskimi, s figuralnimi in geometričnimi, čeprav v vseh primerih stiliziranimi elementi.

Okrasek je naravni izraz čuta (smisla) za lepoto anonimnih obrtnikov, delavcev. Je izraz ljubezni do lepote, ki sestavlja vsako kulturo. Imenujemo jo krasilna narodna umetnost.

NARODNA UMETNOST

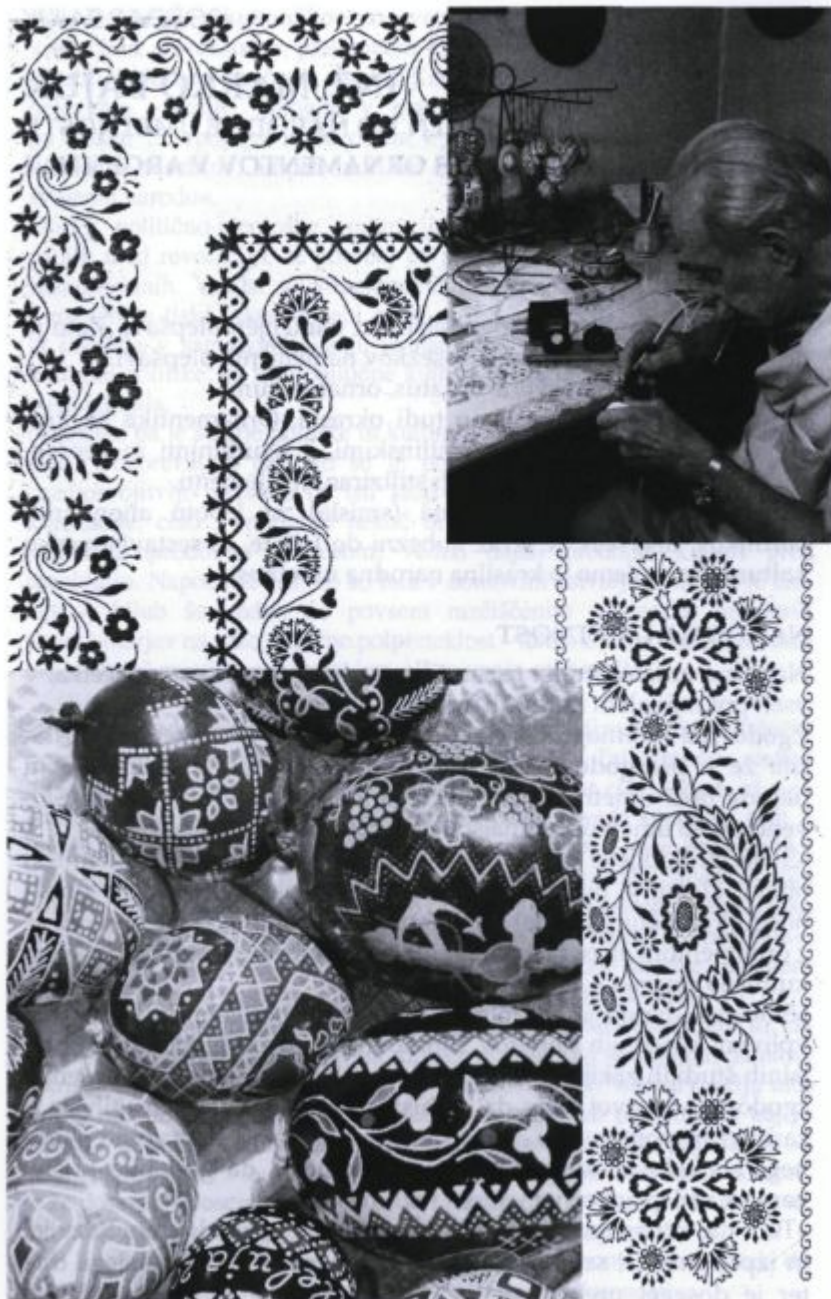
Narodna umetnost ima to značilnost, da se je od vsega začetka, v vseh pokrajinah in kulturah, rodila v narodu.

Zgodovina in etnografija nam dokazujeta, da je »umetnost obstajala že v prazgodovini človeške družbe, in tudi potrjuje, da ni naroda brez umetnosti. Zaradi tega je jasno, da imamo tudi Slovenci svojo umetnost od najstarejših časov, do danes«.

»Svoje priljubljene predmete je skušal človek podati v umetniški obliki, ki mu je bila umljiva in primerna njegovi tehnični zmožnosti. Predmetu pa ni dal samo lepe oblike, temveč ga je opremil še z ornamentom ali okraskom ter mu s tem vtisnil svoj značaj in svojo kulturno stopnjo.«

»Slovenski narod je bil dolga stoletja pod političnim in kulturnim vplivom sosednjih narodov. Strokovnjaki so po globokih primerjalnih študijah zaključili, da ima slovenski ornament svojo posebno zgodovino in svoj slog; da se bistveno razlikuje od drugih že v zasnovi in pojmovanju. Razvil se je samostojno iz prvotno skupnega staroslovanskega do takšne popolnosti, da ga lahko prištevamo k najlepšim ornamentom raznih slogov.«

»Tudi naš ornament ima torej svojo tradicijo in zgodovino. Razvijal in izpopolnjeval se je s slovenskim življenjem do današnjega dne ter je dosegel preko izdelka prvotne ljudske umetnosti visoko

meščansko umetnost. Slovenski ornament je močno drevo, ki rase iz globin narodne duše in zemlje že tisočletja ter kaže za vsako dobo svoje preteklosti posebni cvet.« (Jože Karlovšek)

LIKOVNO IZRAŽANJE

Narodna umetnost ne pozna osebnih ustvarjalcev. Doživljali in uporabljali so jo vsi sloji, v starih časih pastirji, kmečki ljudje in meščani.

Povsem drugačen smisel je imela v tistih časih ornamentika meščanske arhitekture in spomenikov. Izvajali so jo poznani in cenjeni umetniki.

Krasilna umetnost je last naroda. Uporablja jo v svojem življenju, na svojem domu, na vhodnih vratih, peči, zibelki, na stolu, mizi in postelji, pri vsakdanjih delovnih predmetih in končno tudi samo kot krasilo na oblekah in vezeninah.

Postanejo tako ornament likovno izročilo in se prenašajo iz roda v rod.

Skupno z besedo, s pesmijo in tudi z domačo arhitekturo so žive priče naroda.

Časi se spreminjajo in zato se spreminjajo tudi uporabni predmeti in življenjske navade ter s časom nekatere opuščajo.

Sodobno življenje nam nudi vse izdelano, dokončano. Ta značilnost ima svoj vpliv na razvoj estetskega okusa in na nastanek novih potreb ali opuščanje starih elementov. Doživljamo čase, ko razvoju narodne umetnosti preti ukinitve ali se skoraj izničuje njen smisel. Vrednoti se preveč samo utilitarni namen okraskov, ki so namenjeni predvsem turistom.

V takih časih je pomembno, da nekdo, ki izhaja iz naroda, občuti potrebo po rešitvi likovnega izročila. Od tedaj naprej pa ni več narod sam, marveč so posamezniki tisti, ki se poglobljajo v narodno zupščino in jo na vse mogoče načine skušajo rešiti pozabe. To nalogo opravljajo etnografi ali pa umetnostni zgodovinarji, ki imajo poseben posluš za narodne vrednote. Tak posluš in spretnost pa je v Mendozi gojil inženir Marko Bajuk.

Nikakor ni namen tega pisanja poglobljati se v zgodovinski razvoj slovenske ornamentike, tudi ni namen raziskovati, kako je ornamentika v vseh dobah bila dinamična in kako se je prilagajala življenjskim spremembam slovenskega človeka in njegovemu estetskemu okusu. Namen je pokazati, kako je v Argentino priseljeni Slovenec nadaljeval razvoj podedovane narodne likovne umetnosti, kako jo je gojil več kot 50 let, jo vrednotil in ustvarjal neštete nove kombinacije ter jih predvsem prilagajal različnim potrebam izseljenske skupnosti v Mendozi.

Marko Bajuk se je rodil v Ljubljani 27. januarja 1915. Maturiral je prav tam na II. Državni gimnaziji leta 1934. Na Univerzi v Ljubljani je 3. avgusta 1944 diplomiral kot gradbeni inženir. Študij je nadaljeval na Češkem in tudi opravljal strokovna dela. Že v mladosti se je zanimal tudi za umetnost. Poleg študija tehnike se je posvetil slikarskemu študiju. Sistematično izobrazbo v tem drugem življenjskem poklicu so prekinili vojna in težki politični časi med njo.

Pogosto se je vračal na očetov dom v Drašičih v Beli krajini in tam odkrival bogati svet narodnih okraskov.

V njem se je rodilo zanimanje za narodno umetnost. Ornamenti in velikonočni pirhi, oziroma belokranjske pisanice so ga najbolj pritegnili.

V Ljubljani je odkril in si priskrbel knjige Alberta Siča o narodnih ornamentih, pirhih, kmečkih hišah na Gorenjskem, okraskih na orodju in pohištvu, ki so izšle v letih 1918 do 1924.

Po ustnem izročilu belokranjskih prednikov in sorodnikov je že v domovini spoznal in se posebej izpopolnjeval v izdelovanju belokranjskih pisanic. V mladosti se je zgledoval po svojem očetu. Ta je poleg tega, da je poučeval latinščino in grščino prehodil vse slovenske pokrajine, tudi avstrijsko Koroško ter pravočasno, še pred pozabo, prisluhnil in zbiral melodije in besedila slovenskih narodnih pesmi. Prirejal jih je za ljudske pevske zборе in jih s trudom objavljaj. Vsaki pesmarici, ki je izšla, je dodal podnaslov "Izšle ste iz naroda, pojte med narod".

Meseca maja 1945 se je kot begunec umaknil iz Ljubljane na avstrijsko Koroško in je po triletnem življenju v begunskih taboriščih oktobra 1948 emigriral v Argentino.

Po začetni službi v Córdobi se je z ženo Katarino in otroki, leta 1952, pridružil svojemu očetu ravnatelju Marku Bajuku in družini brata prof. Božidarja, mojega očeta, v Mendozi.

V Argentino je prišel brez vsega, tudi brez nabranega gradiva o ornamentiki.

Nadaljeval je delo z iskanjem po spominu. Dolga leta ni imel dostopa do knjig. Čakale so na vrnitev v njegovo knjižnico, tokrat v Mendozi. To se je uresničilo šele po letu 1989, po vrnitvi in naselitvi njegovega sina Marka v Ljubljani.

18. januarja 2007 nas je po dolgi bolezni in skoraj slep zapustil. Ostali so njegovi ornamenti in zapustil nam je vzor ljubezni do narodnih vrednot.

NJEGOVO DELO

Dr. Vinko Brumen je zapisal, da »vsaka vrednota terja od nas skrb za svojo ohranitev /.../ poleg razvijanja svoje osebne kulture. /.../ Človek kot oseba ne le skriva v sebi možnosti kulturne ustvarjalnosti, temveč še potrebo, da te možnosti tudi zares razvije, da nove vrednote tudi zares odkrije in nove dobrine zares ustvari.«

Stric Marko je to globoko doživljal. Ničesar ni skrival, vse je rade volje razkazoval in učil.

Njegov užitek je bil seznanjati mlade in tudi starejše z vrednotenjem ornamentov in jih učil risati in barvati, posebno velikonočne pirhe.

Pripravljal jim je vzorce za prte, rute, zavijačke, avbe in vse vrste vezenine.

Pirhe je risal skozi vse leto, posebej še, ko se je v osemdesetem letu starosti upokojil.

Skoraj bi lahko trdili, da ni v Mendozi slovenske družine, ki bi ne imela njegovega izdelka, najsi bodo pirhi ali stenski krožnik.

Sicer pa ne samo Slovenci ampak tudi argentinski prijatelji hranijo njegove izdelke za spomin nanj, Slovenca, ki je izredno ljubil svojo domovino.

V različnih okoliščinah je pošiljal svoje izdelke kot darila mnogim po svetu. Sveti oče Janez Pavel II. In ljubljanski nadškof sta tudi prejela njegove izdelke. Pogosto je na svojem domu sprejemal obiske. Bili so Slovenci iz različnih pokrajin v Argentini, stari prijatelji. Po osamosvojitvi so ponavadi tudi predstavniki Veleposlaništva Republike Slovenije v Buenos Airesu, ob kozarčku mendoškega vinca, prejeli Markove osebne poklone, in sicer slovenske pirhe ali stenske ornamentirane krožnike. Ponosno je razkazoval svoje delo. Srečen je bil, da je lahko kdorkoli užival sadove njegovega truda ter življenjskega iskanja.

Pogrešal je domovino. Desetletja niso zmanjšala njegovega domotožja. Svoj dom je okrasil s pokrajinskimi slikami Slovenije, vse obrobline in povezane z ornamentami. Po stenah je imel razobešene številne ornamentirane krožnike z Gasparijevimi risbami domačega slovenskega življenja. Iskanje primernega materiala mu je delalo velike preglavice. Za stenske krožnike je uspešno uporabljal javorjev les, ki ga je v Argentini težko dobiti. Risal je s črnili, barval z akrilnimi barvami, temperami in z vžiganjem v les (pirografija).

Preizkušal je nove umetne materiale in argentinski les imenovan algarrobo, temne barve. Uspešno je barval z belo akrilno barvo.

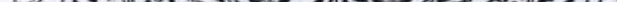
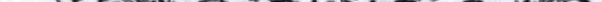
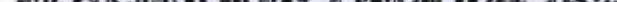
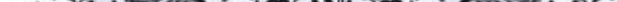

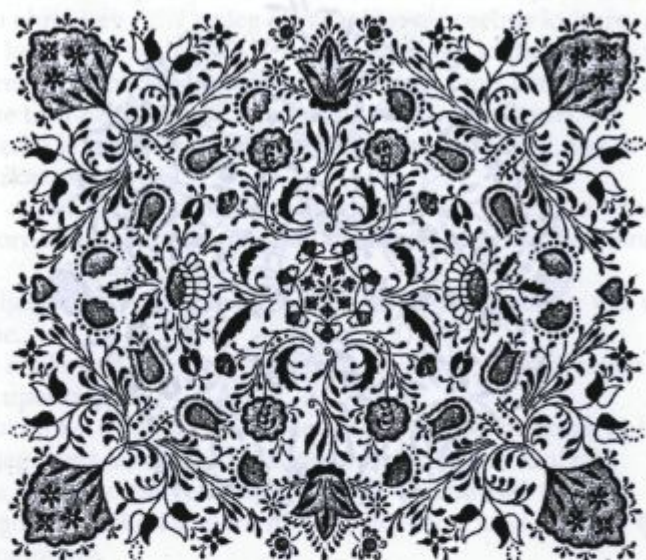

.....

.....

V posebni vitrini je hranil pristne domače izdelke, kot so piščali, raglje in keramične živalce. Dobro je razlikoval pristen narodni izdelek, tako po oblikovanju, kot po izdelavi.

Sovražil je kič. Vsak izdelek, ki je prišel v njegove roke, je natančno pregledal in ocenil ter utemeljil njegovo pristnost in vrednost. Tako je doživljal in izkazoval narodno zavednost.

Ko smo pred približno desetimi leti opazili, kako se stric Marko stara in kako ga zdravje zapušča, posebno težave z vidom in nova neozdravljiva bolezen, sem mu predlagal, da bi bilo potrebno zavarovati njegovo zapuščino in mu obljubil, da bom poiskal način, kako vsaj del ustvarjenega gradiva prenesti v Slovenijo.

Po razgovoru s predstavnikom veleposlaništva v Buenos Airesu je po nekaj mesecih prejel sporočilo, da je Slovenski etnografski muzej sprejel njegovo ponudbo. Za velikonočne praznike leta 2002 je SEM odločil, da obiskovalcem s priložnostno razstavo predstavi 81 Markovih najlepših belokranjskih pirhov. Čeprav je bil zelo vesel tega dogodka, se je od nekaterih pirhov težko ločil.

Izdelki so bili domiselno razporejeni v štiri barvne sklope. Povedali so, da bodo pisanice stalno razstavili, ko bo muzej uredil stalni razstaveni prostor.

Vodstvo muzeja je za to priložnost takole zapisalo:

»Pisanice gospoda Marka Bajuka so, čeprav so narejene v tradicionalni batik tehniki in sledijo motivom iz slovenske ljudske umetnosti, unikatni umetniški izdelki. Marko Bajuk pozna motive in ornamente sestavlja v nove, njemu svojske kombinacije, in pogosto uporablja nove barvne kombinacije. Njegove pisanice nam odsevajo človeka subtilnega duha in pretanjene roke, katerega srce in um sta ostala povezana z rojstno domovino. Za Slovenski etnografski muzej donacija pisanic Marka Bajuka predstavlja dragocen opredmeten pričevalni vir o ohranjanju slovenske kulturne istovetnosti v izseljenstvu, tokrat v daljni Argentini.«

Na otvoritvi je bil navzoč Markov sin, po imenu tudi Marko. Vzporedno z razstavo je teden dni vodil delavnico in prikazoval očetovo tehniko izdelave pisanic. Navdušil je mlajše. Veliko zanimanje so pokazali tudi starši. Sinovo delovanje je bilo očetu Marku v veliko veselje, saj je dočakal nepričakovano, kot sta razstava in delavnica v Slovenskem etnografskem muzeju v Ljubljani. Prav tako pomemben dogodek smo doživeli letos v maju, dva meseca po Markovi smrti. Mendoški kulturni center Prostor sodobne umetnosti je priredil razstavo velikonočnih pisanic. Poimenoval jo je »Homenaje a Marko Bajuk« (Spominski poklon Marku Bajuku). Razstava je bila odprta 30 dni in številni obisko-

valci so spoznali in občudovali lepoto slovenske ljudske umetnosti. Predstavili so skoraj 300 pisanic.

NADALJEVANJE

Marko Bajuk je z ornamenti ljudske umetnosti zgradil most med preteklostjo in sedanostjo.

Kolikor je bilo mogoče, je presajal vrednote v nove rodove v Mendoza.

Njegova želja je bila, da bi ohranili te vrednote za prihodnost. Sejal je z upanjem, da bo nekoč slovenski narod žel v Argentini prirejene (dosežene) vrednote. Želel je povezavo z matično Slovenijo.

Po spoznanju celotnega opusa se vprašam, kaj pa zdaj po njegovi smrti.

Kakšen smisel imajo ornament, risbe in vsi vzorci v njegovi knjižnici v Mendoza?

Prepričan sem, da s tem še ni v celoti izpolnjena avtorjeva želja. Proces ustvarjalnega dela še ni končan. Gradivo čaka na sistematično analizo, ureditev in razporeditev v tematske sklope.

Da bi se njegovo delo ohranilo, bi ga morala poznati javnost v matični domovini, tako bi prihodnji rodovi poznali narodno bogastvo razvito v Argentini.

Samo tako bi dosegli most v prihodnost in preprečili izgubo gradiva.

Z objavo omenjene dediščine bi z napisom »**Izšli ste iz naroda, pojte med narod**« ponovili, kar je rekel njegov oče o narodnih pesmih.

BIBLIOGRAFIJA

KARLOVŠEK JOŽE. Slovenski ornament, Zgodovinski razvoj: Izdalo združenje diplomiranih tehnikov v Ljubljani. 1935.

RAZBORŠEK IVAN. Slovenska krasilna umetnost: Mohorjeva Družba, Celje 1993.

SLOVENSKI KOLEDAR 1993, Časi v katerih je nastajala slovenska ornamentika, Valt Jurečič, izdala Slovenska izseljenska matica.

PRILOGA, Razstava v Slovenskem etnografskem muzeju, "Donacija pisanic gospoda Marka Bajuka", Ljubljana 2002.

VINKO BRUMEN, Iskanja, izdala Slovenska kulturna akcija kot 64 publikacija, Buenos Aires, 1967.

MARKO BAJUK, Še bomo peli..., izdala Slovenska kulturna akcija kot 136. publikacija, Buenos Aires, 1988.

METKA PESERL

DUHOVNOST V LITERATURI

»Pisati o duhovnosti je v našem globoko posvetnem času sicer nenavadna in za mnoge povsem odvečna zadeva. Mislim pa, da gre za preveč pomembne zadeve, da jih ne bi spustili v polje našega premišljevanja.« Tako je pisal Vlado Šav v eni lanskih števil Dialogov.¹ To stališče nadgrajuje v nadaljevanju, kjer razpravlja o zadržanem odnosu našega izobraženstva do vsega, kar se tiče duhovnega. Pojem *duhovnost* se navadno uporablja v približnih pomenih, strokovnjaki ga nekritično vključujejo v kontekst proučevanja različnih področij in jim najpogosteje predstavlja sinonim abstraktnosti, nadčutnosti, metafizike, *duševnosti*. S pojmom duševnost in duhovnost sta povezana tudi izraza duh in duša, njihove pomenske obsega pa bom opredelila v nadaljevanju. Navadno govorimo o dveh ravneh stvarnosti: čutom zaznavni in čutom nezaznavni. V področje zaznavnega sodijo materialne stvari, ki jih lahko zaznamo s čutili (vidimo, slišimo ali se jih dotaknemo). Drugo, s čuti nezaznavno stvarnost, pa predstavljajo pojmi, ki jih ne moremo čutno zaznati, pa kljub temu obstajajo. Tovrstno stvarnost, ki temelji na duševnih procesih – mislih, čustvih, motivaciji, volji – občutimo z bolj prefinjenimi čuti, kot so um, intelekt, intuicija. Teh »čutov« ne moremo videti, pa vendar je njihov obstoj nesporen. Sprejeti moramo tudi obstoj stvari, ki jih ne vidimo, slišimo ali čutimo, saj bi bili drugače omejeni na predmetno (in plehko) doživljanje stvarnosti.

Kot pravi Vlado Šav, so to tudi vprašanja, ki na splošno pogojujejo človekovo duhovnost kot njegovo najvišjo, najžlahtnejšo obliko *radovednosti*. Potreba po spoznavanju in raziskovanju je opazna že pri opicah, le da je to raziskovanje vidnega in otipljivega. Za

¹ Vlado Šav: *Gledališka transgresija Jerzyja Grotowskega ali zahodna duhovna iniciacija med Elevzino in Wrocławom*. Dialogi (XXXVII/št. 3-4, 2001), str. 39-56.

razliko od tega zmore človek več, lahko namreč ugotavlja *nevidno*, kljub temu pa se večina ljudi ukvarja predvsem z vidnim in otipljivim in jim je omenjena nevidna realnost domala tuja.²

V območju čutno nezaznavne stvarnosti pa obstaja še težje zaznavno področje, ki ga označuje izraz duhovnost. Nanaša se na vse, kar je povezano z doživljanjem sveta s stališča dejanske človekove bitnosti, za katero bom uporabljala izraz duša. O tej temi se ne učimo ne v šoli ne v praktičnem življenju, zato jo zaslutimo le v stiku z življenjskimi vprašanji: *kje sem, od kod prihajam in kam grem*. To so ključna filozofska vprašanja o smislu, brez katerega ni možna ustvarjalna človeška eksistenca, saj ga zahtevata razum in intuicija. Zato človeštvo že od samega začetka spremljajo različne razlage smisla, ki so ga formulirale pretežno religije in filozofske smeri, v zadnjih stoletjih pa vse bolj tudi znanost, le da ta izhaja iz zaznavnega in na podlagi tega dokazuje nezaznavno.

Prav presenetljivo je, koliko energije in sredstev so ljudje skozi vso zgodovino posvečali duhovnemu iskanju in razvoju. To je bil neločljiv del njihovega življenja, osnova vsega drugega, vsaj če govorimo o času pred razmahom renesanse, ko se je pomen in vpliv duhovnosti (zlasti v smislu religije) drastično zmanjšal zaradi močnega poudarka na posvetni, znanstveni miselnosti. Tradicionalno se je znanje, ki je bilo temelj praktičnega duhovnega življenja, prenašalo preko svetnikov in modrecev, zapisano pa je bilo v svetih knjigah. Tudi sodobna dognanja o duhovnosti v glavnem temeljijo na starodavnih zapisih iz raznih tradicij. Zato menim, da je verodostojne odgovore na vprašanja, ki se tičejo duše oz. duhovnosti, najbolje poiskati v spisih, na katerih temeljijo avtentične svetovne religije. Ne mislim na religije kot masovna gibanja, v katerih neredko prevladujejo sentimentalizem, verski fanatizem, slepa vero ipd., ampak na temeljne duhovne resnice, ki predstavljajo njihovo bistvo ter pojasnjujejo dušo in njeno naravo. Težko je določiti jasno mejo med izvornimi duhovnimi nauki in nauki, ki so v religioznih institucijah razširjeni danes, po mnogih stoletjih in tisočletjih prilagajanja. Da bi to sploh bilo možno, bi bilo treba natančno določiti pomenski obseg pojmov vera in religija, duhovnost in filozofija, toda to že presega namen tega besedila.

Izmed svetih knjig, ki obravnavajo duhovnost, sem za podlago svoje analize duhovnosti v literaturi izbrala *Bhagavad-gito*. V članku

² Prav tam.

se opiram na slovenski prevod z naslovom *Bhagavad-gita, kakršna je*, ki jo je iz sanskerta v angleščino prevedel in komentiral A. C. Bhaktivedanta Swami Prabhupada³ (upoštevala sem predvsem luciden prevod pesnitve, ne pa tudi komentarja, saj bi se ta utegnil zdeti pristranski in subjektiven). Ta knjiga, ki predstavlja povzetek obširne klasične vedske literature, izčrpno, stvarno, logično in argumentirano poda duhovno znanje, ki ga že več tisočletij živijo milijoni ljudi. V njej so zaključki, ki z logičnimi izpeljavami, nazornimi analogijami in podrobnimi pojasnili predstavijo pet tem: dušo (*dživa*), Boga (*išvara*), naravo (*prakriti*), čas (*kala*) in delovanje (*karma*).

S tematiko človekove duše in njenega obstoja so se poleg modrecev, duhovnikov in svečnikov ukvarjali tudi filozofi, teologi in psihologi. Prav za te vede je značilno, da ne temeljijo nujno na eksperimentalnem dokazovanju hipotez, saj se ukvarjajo s področjem življenja, kjer pojmov ni mogoče zaznati s čuti, pa so kljub temu logično dokazljivi oz. zaznavni z neposredno izkušnjo na višji, intuitivni ravni. Dokazi temeljijo na zdravem razumu, logičnem sklepanju in duhovnem izkustvu, prav zato pa odgovori na vprašanja v mnogih primerih ostajajo odprti (popolna objektivnost namreč ni možna) in niso splošno sprejeti.

Izhodiščna predpostavka razpravljanja o duhovnosti je dejstvo o pojmovanju človeka kot troplastnega bitja, »sestavljenega« iz **materialne**, **duševne** in **duhovne** komponente. Seveda so vse tri medsebojno povezane in prepletene, kljub temu pa med njimi obstajajo bistvene razlike, ki omogočajo (vsaj teoretično) ločevanje. S tem so povezane tudi naslednje definicije:

Telo je vidni del človeka; lahko ga vidimo, slišimo, okusimo, otipamo – dostopno je čutni zaznavi. Rodi se, raste, se razvija, izkusi bolezen, staranje in nazadnje smrt. Je skupek molekul, ki so povezane v tkiva in ta tvorijo tako zunanje kot notranje telesne organe in dele. Glede na to, da materialni elementi sami po sebi nimajo lastnosti živosti, je telo pravzaprav celota neživih substanc.

Duh je tisto, kar ni dostopno čutni zaznavi, pa je kljub temu opazno, posredno zaznavno in v določenem smislu tudi merljivo. Pojem duh zajema čustva, hotenje, razmišljanje, razsojanje, spominjanje, domišljijo, torej predvsem duševno plast človeka. Čeprav je to

³ A.C. Bhaktivedanta Swami Prabhupada, *Bhagavad-gita, kakršna je* (Bhaktivedanta Book Trust International, Inc, 1998).

»subtilno materijo« težko neposredno eksperimentalno dokazati, se je vendarle zavedamo.⁴

Duša je gonilo materiji, je nosilec zavesti, pogoj živosti telesa in duha. Ko pride v stik z materijo (spočeto je živo bitje), se začneta razvijati tako telo kot duh živega bitja. Enostaven dokaz tega je dejstvo, da je po smrti živega bitja telo še vedno fizično obstoječe, manjka pa mu živost, zavest, zato vsako stvar, ki je brez teh lastnosti, označimo kot mrtvo oz. neživo.

Pomenski obseg izrazov duh in duša se je skozi zgodovino postopno spreminjal. Izraz duša je prevod grške besede *psyché*, podobno kot lat. *anima*, v znanosti pa ga pogosto občutijo kot zastarelega in ga nadomeščajo z izrazi zavest, duševnost, duh, mental, psihični aparat, življenjska sila; v prvotni obliki jo uporabljajo predvsem teologi, nekateri filozofi in tudi literarni znanstveniki. Slovenska beseda duša je preko korena *dych-* povezana z »dihati«, podobno kot grška beseda izhaja iz *pihati*, *dihati*, *živeti*. Slovar slovenskega knjižnega jezika dopušča rabo pojmov duh in duša kot sinonimov in to pojmovanje je v veliki meri prisotno v vsakdanjem in strokovnem besedišču. Tako je duhovnost večinoma sinonim za nekaj abstraktnega, mističnega, nadčutnega, metafizičnega ali iracionalnega. Upoštevajoč zaključke duhovne literature, ki se do duhovnosti opredeljuje drugače, je mogoče tako v praktični kot strokovni rabi med definicijo duhovnosti in duševnosti začrtati bolj jasno mejo.

Duh in duša sta komponenti, ki sta si po nemerljivosti in empirični nedokazljivosti dejansko sorodni, kljub temu pa se njuna pomenska obsega ne prekrivata ali se vsaj naj ne bi prekrivala, kot v današnji slovenščini. Po zgornji opredelitvi obeh pojmov je razlika jasna: brez duše je duh inerten, praktično nima smisla; duša je vir interesov in želja, ki so podlaga duševnih procesov, pa vendar je ločena od njih. To pojmovanje izvira iz spoznanja, da duša nikoli ne neha obstajati, se ne rodi in ne umre, medtem ko se procesi, povezani z duhom, končajo ob smrti ali poškodbi telesa. Duše se niti s psihološkimi niti z biološkimi raziskovanji ne da empirično

⁴ V SSKJ ima 'duh' poleg omenjenega nekaj pomenov, ki so splošno uveljavljeni in sprejeti (duh v smislu splošnih miselnih, nazorskih značilnosti (duh časa in razne izpeljanke, npr. duhovna zgodovina) ali splošnega psihičnega razpoloženja (tekmovalni duh); bitje netvarne narave). V drugih primerih pa ločevanje pojmov duh in duša ni jasno določeno, pomenski obseg besed se prekriva.

dokazati (razen posredno, po »sledeh«, ki jih pušča za seboj, podobno kot mnoge delce v kvantni fiziki). Simptomi prisotnosti duše so živost, zavedanje, željnost, ustvarjalnost, aktivnost. Glede na to, da se z lastnostmi duha ukvarja psihologija in je to splošno znano, se bom osredotočila predvsem na opis duše s stališča *Bhagavad-gite* in filozofije antičnih filozofov.

Aksiom indijske filozofske tradicije je, da vse, kar je živo, ima dušo oz. še bolje, je duša, nameščena v telo in duha. Duša je bistvo vseh živih bitij ne glede na razvitost njihovega telesa in duha – duša v »telesu« rastline tej omogoča rast, delovanje, razmnoževanje, čeprav je njen duh skoraj nerazvit (težko bi rekli, da razmišlja, čustvuje, želi enako aktivno kot višje razvita bitja). Njeno delovanje je strogo določeno s programom kemičnih procesov. Zelo enostavno je tudi telo enocelične živali, kljub temu pa je očitna prisotnost duše, saj se premika, hrani, razmnožuje, uči in kaže simptome zavedanja okolice; čeprav so ti simptomi bežni in preprosti, so v principu enaki človeškimi. Prisotnost duše je torej nujen pogoj za življenje. Povezana s tem je trditev, da je enaka duša v telesu rastlin, živali in ljudi, toda duh in telo sta pri vsaki vrsti živih bitij različno razvita. Vse, kar doživljamo, čutimo, mislimo, prav vsi procesi, ki po raznih definicijah dokazujejo človekovo živost in zavedanje, so tako posledica aktivnosti duše. Čuti, um, intelekt – vse to služi duši kot orodje pri odkrivanju in spoznavanju, samo po sebi pa ne more obstajati. Duša doživlja stvarnost posredno, preko čutov, vendar ti hkrati delujejo kot »filtri«, zato je zaznava popačena. Šele ko človek z duhovnimi procesi in ozaveščanjem spozna svoj izvorni položaj (torej da je kot duša večen in neuničljiv), lahko deluje in čuti na tej ravni. Postopoma preseže materialne iluzije in je zmožen obstajati na ravni čiste zavesti.

Zaradi delovanja celic in reakcij v njih se telo vsak trenutek spreminja ter tako raste in se stara. Duša pa je večna in kljub spremembam v telesu in duhu ostaja enaka. Kot individualna zavest prežema celotno bitje posameznika, zato se vsakdo zaveda bolečin in ugodja svojega lastnega telesa. Duša naj bi bila velika približno en angstrom (10^{-10} metra; ta mera je izračunana na podlagi citata iz Švetašvatara Upanišada, kjer je velikost duše za lažjo predstavo opisana kot ena desettisočinka konice lasu) in je v telesu vsakega živega bitja. Duša se nikoli ne rodi in nikoli ne umre, ker pa vstopi in izstopi iz materialnega telesa, se rodi in umre telo. Ni nastala, ne nastaja in ne bo nastala, torej ne moremo govoriti o njeni preteklosti, sedanjosti in prihodnosti. Nerojena je,

večna, zmeraj enaka in prvobitna, ni ubita, ko je ubito telo; kakor človek oblači nova oblačila in odvrže stara, tako duša vstopa v nova materialna telesa in zapušča stara in nekoristna. Ne moremo je neposredno zaznati, ker so naši čuti materialni in ne morejo občutiti duhovne dimenzije. Pri proučevanju duhovnih tem se je torej treba zanesti predvsem na avtoriteto duhovnih knjig in na osebne izkušnje.

Poznavalcu starih indijskih spisov se zdi razmišljanje očetov klasične filozofije o duši očitno obarvano z idejami iz *Ved* (katerih del je tudi *Bhagavad-gita*). Sokrat in Platon učita, da je človek iz telesa in duše, ta pa je po svoji bitnosti enaka idejam. Bolj ko je duša odvisna od telesa, bolj se oddaljuje od svoje prave bitnosti in je vedno manj sposobna za spoznavanje idej. Le če se omejuje samo nase, je njeno umovanje čisto in brez blodenj, saj je le v tem primeru v družbi sebi sorodnega, namreč idej, ki so večno stalne in nespremenljive. Telo je torej istovetno z minljivim, duša pa z večnim.

Po svoji naravi je duša božanska; njen naravni položaj je gospodovati umrljivemu telesu, ki predstavlja nižjo naravo. Ko telo propade, duša njegovo smrt preživi in čez nekaj časa vstopi v novo telo (reinkarnacija). Če odide od starega telesa oskrunjena s čutnimi nasladami, torej če je človek vse življenje zadovoljeval le potrebe in strasti telesa ter ne pozna nobenih drugih realnosti kot fizično zaznavno, neutelešena duša nemirno blodi okoli pokopališča, kjer je pokopano zadnje telo. Ker je vsa prepojena z nabojem telesne snovnosti, hrepeni po novem telesu, dokler se ne vrne v kako njenemu značaju in lastnostim ustrezno telo (največkrat postopoma drsi proti živalskim oblikam, ki ustrezajo njenim nagnjenjem za časa življenja). Če človek živi bolj skladno z naravnim redom ter goji vsaj nekatere dobre lastnosti in značajske poteze (npr. poštenost in pravičnost oz. kar se lahko pridobi z zmernim prizadevanjem brez pomoči filozofije in umske spoznavne), se ponovno utelesi v človeški obliki s približno enako razvito zavestjo. Večno bivanje med bogovi pa je omogočeno samo tistim dušam, ki se v življenju odrekajo vsemu, kar je v zvezi s telesom in težijo le k spoznavanju resnice, poleg tega pa gojijo čisto krepost. Če je duša v takem stanju, odide na kraj, ki ji je enak, torej neviden, božanski in moder. Tam najde blaženo srečo, rešena blodenj in nespameti, strahov in divjih poželenj. Take čiste duše so po njenem mnenju le filozofi, ljubitelji modrosti.⁵ Ko Sokrat dokaže neumrljivost duše, doda, da

je človekova glavna naloga v življenju skrbeti za usodo duše po smrti, saj mora ta na onem svetu stopiti pred sodnike, ki ji glede na kvalitete določijo način nadaljnjega življenja.⁶

Platon in Sokrat prav tako verjameta, da je duša nevidna in nespremenljiva, telo pa ima za pomočnika pri raziskovanju sveta. Pri tem uporablja njegove oči, ušesa in druge čute, ki pa jo zmedejo s predstavami spremenljivega in ne more več spoznavati na ravni idej. Če pa sama raziskuje na področjih, kjer je večno, nesmrtno in nespremenljivo, živi tam med absolutnimi realnostmi, neodvisna in stanovitna v svetu idej. Vsak iskalec resnice po mnenju teh dveh filozofov pride do spoznanja, da je duša zvezana jetnica v telesu, prisiljena opazovati svet ne sama iz sebe, temveč skozi zamrežena okna svoje ječe, zaradi česar je v popolni nevednosti. Prijatelji modrosti ugotavljajo, da je opazovanje s telesnimi čutili polno prevar, zato dušo vzpodbujajo, naj se osamosvoji in naj zaupa samo sebi.⁷

Iz vsega tega sledi, da je duša najbolj sorodna temu, kar je božansko, neumrljivo, izvenčutno, enovito, nerazkrojno, stalno in nespremenljivo, telo pa temu, kar je človeško, umrljivo, mnogolično, čutno, razkrojno, nestalno in spremenljivo.

DUŠA IN DUHOVNOST

Neposredno povezana s pojmom duša in duh sta pojma duševnost in duhovnost. Na prvi pogled bi zaradi izstopajoče enakega korena samodejno zaključili, da je z dušo povezano področje duševnost in področje, povezano z duhom, duhovnost, podrobnejši razmislek pa pokaže, da je ravno obratno. Glede na glasovne značilnosti besed bi bila prva razlaga sicer najbolj enostavna, ker pa je termin duševnost v znanstvenih krogih že dolgo uveljavljen kot skupek človekovih miselnih, čustvenih in voljnih aktivnosti, torej psihičnih procesov, je zaradi razločevanja za označitev nematerialne, z dušo povezane komponente živega bitja, najboljše uporabiti izraz duhovnost (tudi izraz »duhovnik« pomeni osebo, ki uči o duši, ne le o duhu).

Zelo jedrnato in v literarnem smislu relevantno definicijo duhovnosti je izdelal Vlado Šav: »Duhovnost je mnogo več kot formalna

⁶ Platon, 136.

⁷ Platon, 182.

pripadnost nekemu religioznemu sistemu in opravljanje njegovih zapovedanih praks. Duhovnost je v svojem bistvu *posameznikovo spraševanje po temeljni resničnosti sebe in sveta in dejavno, osebno iskanje v to smer.*⁸ Ta definicija je kljub svoji kratkosti presenetljivo široka in kompleksna, saj je nešteto načinov, s katerimi se lahko posameznik približa duhovnim izkušnjam in spoznanjem. Eden od načinov duhovnega poglobljanja je vsekakor tudi umetnost. Umetniki so pogosto ljudje, ki jih materialistične vrednote ne zadovoljujejo in iščejo v življenju nekaj več. V nadaljevanju se bom osredotočila na elemente duhovnosti, ki jih najdemo v literaturi, in se lahko pojavljajo kot motivi, teme ali ideje, izpostavila pa jih bom ob primerih nekaterih pesmi slovenskih pesnikov.

DUHOVNOST V LITERaturi

Naj apliciram pojem duhovnost na teorijo o temeljnih sestavinah literarnega dela (po Kosu). Tri vrste osnovnih elementov sestavljajo vse plasti besedne umetnine – vsebino, motive, teme, ideje, pa tudi notranjo formo in različne sloje zunanje forme. Oznaka »duhovno« je primerna predvsem za sestavine v okviru idejno-racionalne ravni. Z razmišljanjem in razumevanjem se človek namreč približa spoznanju o objektivni resnici, predmet spoznavanja pa so predvsem ideje in načela, ki omogočajo človekovo osebno rast. Seveda niso same po sebi duhovne vse idejno-racionalne prvine, pač pa le tiste, ki ustrezajo definiciji pojma duhovno. Čustvena stanja so posledica vzgibov, vplivov iz okolja in če o njih še tako razmišljamo, nismo kaj dosti bližje objektivni, ampak le subjektivni resnici – svojemu duhu oz. duševnosti. Prav tako je seveda možno, da je neka emotivno-afektivna prvina povezana s kako duhovno izkušnjo in je v tem primeru seveda duhovna, ne le duševna. Snovno-materialne prvine pa same po sebi ne morejo biti duhovne, saj je duhovno že v osnovi nematerialno. Za lažjo predstavljaljivost navajam nekaj (poenostavljenih) primerov materialnih, duševnih in duhovnih tem, motivov ter idej.

Materialne teme so npr. delo, bojevanje, prehranjevanje, zabava, družbeni pojavi (politika, proletarizacija, propad kmetov, vojna), torej vse, kar je v svetu opazno na prvi pogled in objektivno

zaznavno. Motivi v okviru tega so opisi predmetov, delo na kmetiji ali v tovarni, dogodki, podobe iz narave ipd. Taka besedila pogosto nosijo materialne ideje: bogataš ima največjo moč, boriti se je treba za zemljo, kakor se obnašaš do staršev, tako se bodo otroci do tebe ipd. Taka literatura glede na mojo opredelitev nima tesnejše zveze z duhovnostjo, saj v njej prevladuje mimetičnost oz. opis materialnega, najočitnejša tovrstna literatura pa je iz literarnega obdobja realizma.

Literarni motiv lahko opredelimo kot duševnega v primerih, ko je očitno, da pisec izpoveduje svoja čustva, občutke, želje, potrebe, hrepenenja, dvome oz. karkoli, kar se nanaša na njegovo doživljanje drugih živih bitij, narave, življenjskega okolja, dela in podobno. Nek materialni motiv lahko tako vzbudi duševno reakcijo in v tem primeru je celota opredeljena kot duševni proces (vtis – občutek – čustvo). Duševne teme so tako na primer nesrečna ljubezen, bolečina zaradi neizpolnjenih želja, obup kmetov ali meščanov zaradi težkega življenja, spominjanje na mladost, občutek umirjenosti ob vtisih iz narave, strah pred vojno in trpljenjem.

Sem prav tako spadajo motivi in teme, povezane z moralo, torej sodbe glede dobrega in zla, pravice in krivice, pravilnega in napačnega, skratka s sistemom vrednot, ki nam jih privzgoji družba, v kateri odraščamo. Obdobji, v katerem bi lahko besedila pogosto označili kot »duševna«, sta na primer romantika in moderna. Podrobneje bom opisala duhovne elemente, saj v strokovnih besedilih največkrat niso ločeni od duševnih. Želela bi opozoriti še na razliko med pojmom religioznost in duhovnost, čeprav je to področje domena sociologov in teologov: religioznost je povezana s konfesionalnostjo, je občutenje, ki ga posameznik goji do Boga ne glede na to, v skladu s katero religijo ga pojmuje. Duhovnost pa pomeni nekaj širšega, občutenje, ki ni nujno povezano z Bogom; tudi ateističen življenjski nazor je z določenega vidika lahko duhoven. Religioznost je torej vedno zvedljiva na odnos z Bogom, za duhovnost pa to ni nujno, čeprav se pojmovna obsega obeh pojmov – kot bo vidno v nadaljevanju – do neke mere prekrivata.

- Duhovno je, ko se oseba povezuje z Vrhovno dušo – Bogom. Po Bhagavad-giti je individualna duša v svoji pravi naravi tesno povezana z njim, le da se tega zaradi materialne pogojenosti pogosto ne zaveda. Ker je Bog duhovna oseba, so z njim povezana čustva (pa naj so pozitivna ali negativna) prav tako duhovna.

- Duhovno je, ko začne človek iskati samega sebe, osmišljati svoje bivanje in s tem večati zadovoljstvo duše, ker je ugotovil, da ni zadovoljen s svojim življenjem, da nikjer ne najde sreče, da mu nekaj manjka, čeprav so potrebe telesa in duha zadovoljene.
- Duhovna je zavezanost življenju in želja po novih spoznanjih, saj duša ni pasivna, prav aktivnost je njena osnovna značilnost.
- Duhovno je, ko oseba razmišlja o smrti kot o nadaljevanju, prehodu v bivanje v novi obliki (ne pa kot koncu obstoja).
- Duhovno je, ko se oseba sprašuje o višjih resnicah, ko išče odgovore na življenjska vprašanja. Najvišja resnica je spoznanje tega, da smo duša in da imamo kot taki duhovne, ne materialne potrebe.

Če posplošim, so duhovni motivi oz. teme izražanje individualnega odnosa do Boga (oz. motivov iz Biblije in drugih svetih spisov), motiv večnosti duše oz. minljivosti telesa, iskanje resnice, stremljenje k individualnosti in duhovna rast. Poenostavljeno rečeno pa so duhovne ideje na primer: le odnos z Bogom daje človeku trajni mir, kljub bolečini se je treba boriti za uveljavitev in oživitve Resnice, v samoti človek občuti svoj pravi jaz in Boga, vsa bitja smo po svoji biti enakovredna, kar sejemo, to žanjemo.

Duhovna besedila se na naših tleh pojavljajo šele od romantike naprej; spomeniki ter besedila iz časa pismenstva in reformacije so seveda povezana z Bogom, toda služila so kot sredstvo za utrjevanje ljudi v veri. Zato seveda ne izpovedujejo globoko duhovne usmerjenosti pisca, temveč imajo predvsem praktičen namen. Tako zanje ni primerno poimenovanje duhovna, temveč kvečjemu verska ali cerkvena literatura. Tendencia človekovega poglobljanja v skrivnosti življenja in stvarstva se bolj intenzivno (in individualistično) pojavi kasneje. V vedno bolj materialistični družbi so bili prav umetniki tisti, ki so iskali višje vrednote in se tako upirajo prevladi materializma.

Tako iskanje je v različni meri sicer prisotno pri piscih vseh literarnozgodovinskih obdobjih od romantike naprej (Prešeren, Jenko, Gregorčič, Kette, Murn, Gradnik, Župančič, Sardenko, Anton in France Vodnik, Kosovel, Jarc, Vodušek, Kocbek, Balantič, Udovič, Truhlar), opazno pa je, da je slovenske duhovne poezije po drugi svetovni vojni manj kot predvojne (glede na politični režim je bila to povsem samoumevna posledica). Duhovne teme sicer ohranjajo krščanski ekspresionisti, intimizem se bolj posveča raziskovanju duševnosti, modernizem načelno zanika tradicionalne vrednote, tudi metafizične, zato se v tem času znotraj pesniških opusov po-

Eli Hafner,
»MAMA DELA KROFE« - olje

javi le malo duhovnih pesmi (Krakar, Pavček, Kovič, Strniša, Svetina), postmodernizem pa jih postopoma obuja. Po zatonu komunistične oblasti je pričakovati, da se bodo duhovne teme spet razmahnile, kar bi bila logična posledica splošnega družbenega trenda (razmaha novodobne duhovnosti in ezoterike), na kar kažejo nekatere pesmi mlajših avtorjev (Zupan, Kocijančič, Senegačnik).

Dejstvo je, da so na mlajše generacije poleg katoliške religije precej (ali še bolj) močno vplivale druge, predvsem vzhodnjaške religiozne usmeritve (islam, budizem, hinduizem, taoizem), kar je opazno že v poeziji Osojnika, Svetine in pozneje Zupana. Če duhovnost pojmujeemo kot univerzalno iskanje resnice in smisla človekovega obstoja, se doživljanje in izpovedovanje duhovnih občutij načelno ne more bistveno razlikovati glede na to, katero duhovno vizijo je posameznik privzel kot pomemben del svojega življenjskega nazora, določene razlike pa prav gotovo so. Mnoge vzhodne religije (za razliko od krščanske) namreč ne prinašajo ideje osebnega, antropomorfne Boga (do katerega mora človek gojiti strahospoštovanje), temveč jim ta predstavlja nekakšno kozmično, panteistično oz. animistično zavest (panteizem je v slovenski poeziji prisoten na primer že pri Udoviču in Strniši), nekatere pa ga celo zanikajo. Z zdravo religioznega vidika bi lahko zaključili, da je odnos duše z Bogom mogoče vzpostavljati na nešteto načinov in posameznik pač izbere tistega, ki mu je najbližji. Zato bi bilo pričakovati, da bodo mladi pesniki, ki so pripadniki nekrščanskih duhovnih tradicij ali povsem samostojni iskalci resnice, prinesli v slovensko poezijo nova stališča do Boga in duhovnega življenja.

DUHOVNOST V POEZIJI

Človekov odnos z Bogom je ena pogostejših in najizrazitejših duhovnih tem, ki je eksplicitno ali implicitno prisotna v mnogih besedilih vseh zvrsti in žanrov. Kljub temu je literarni zgodovinarji oz. teoretiki običajno niso podrobneje analizirali in so Boga omenjali bolj splošno, navadno neteistično (zaradi osebnega ateističnega stališča ali družbene nesprejemljivosti tovrstnih tem). V *Bhagavad-giti* zasledimo pojasnilo, da se ljudje obračajo na Boga iz štirih razlogov: zaradi nesreče, želje po materialni koristi, radovednosti ali želje po spoznanju sebe in Boga.⁹ France Pižernik v spremni

⁹ Prabhupada, *Bhagavad-gita*, 335.

besedi k antologiji *Slovenska duhovna pesem*¹⁰ ugotavlja, da je pri slovenskih pesnikih mogoče prepoznati vse tri razsežnosti posameznikovega odnosa do Boga, konfesionalno, agnostično in ateistično. V zvezi s tem že France Vodnik v spremni besedi k antologiji *Slovenska religiozna lirika*¹¹ pojasnjuje: »Religioznost, ki se nam razodeva iz teh pesmi, je zdaj bogonajditeljska, harmonična, optimistična in krščansko vedra, zdaj bogoiskateljska, polna dvoma, globoko tragična.« Pesmi, povezane z Bogom, tako niso vedno optimistične hvalnice Vsevišnjega bitja, temveč tudi negotova poizvedovanja, polna dvomov, zanikanja, tragike; samo skozi dvom in iskanje se človek namreč pribori do resnice. Za ilustracijo navajam nekaj pesmi avtorjev različnih obdobj, ki naj ponazorijo različne odtenke odnosa do Boga, še dosti več pa jih je moč najti v obeh omenjenih antologijah.

Za poezijo Dragotina Ketteja je značilno, da pogosteje kot iz razumske miselne slike o svetu izhaja iz intuicije. Pibernik piše: »Kette je v znamenitem ciklu *Moj Bog* izpovedal vsaj svojo globoko željo po spoznavanju božjega bistva, svoje hrepenenje po duhovnih višavah, kjer bi bilo mogoče ta svet pojmovati povsem drugače kot sredi povprečne vsakdanjosti.«¹² Tretja pesem iz cikla izpostavlja eno pogostih situacij: mlad človek se je iz takih ali drugačnih razlogov odvrnil od Boga, v nekem trenutku pa spozna, da le ne more živeti brez tega odnosa. Ponižno, z iskreno prošnjo se obrne na Vsevišnjega in skesano prosi, naj ga sprejme v svoje zavetje. Taka pesem je primer popolne predanosti Bogu, tako rekoč molitev.

*O Bog, svetlobe, stvarnik harmonije,
tvoj izgubljeni sin je zopet tu;
o, daj mu izgrešenega mirú
v bližini svoje svete domačije!*

*O, naj mu žarek milosti zasije
v tem osamelem, osamelem dnu
srca in duše, da po dvojnem zlu
zapoje zopet prejšnje melodije!*

¹⁰ *Slovenska duhovna pesem; Od Prešerna do danes*. Ur. France Pibernik. Ljubljana: KUD Logos, 2001.

¹¹ *Slovenska religiozna lirika*. Ur. France Vodnik. Celje: Mohorjeva družba, 1980.

¹² Gl. op. 10.

*Glej, menil sem, da mogel bi živeti
brez tebe kdaj, brez svojega Boga;
a naj li rastejo vonljivi cveti*

*brez sonca sredi jasnega neba?
Zato prešini me, o Bog, zaneti
mi večni, žarki ogenj v dnu srca!*

Za ves opus krščanskega ekspresionista Franceta Vodnika je značilno posvečanje duhovnim temam, zlasti zbirka *Borivec z Bogom* pa prinaša spopadanje z vprašanji, ki so vznemirjala razmišljajoče kristjane predvojnega časa. Že na začetku istoimenske pesmi izrazi strah pred Bogom in željo, da bi se skril pred njim, saj se počuti ničvrednega in majhnega. Takoj v nadaljevanju pride do paradoksa – Boga kljub strahu nenehno išče, ga goreče prosi za odrešitev. Ko pa je njegova želja uslišana, se v njem prebudi upornik, ki noče usmiljenja in tolažbe, temveč se hoče s svojim dobrotnikom boriti. Njegovo stališče do Boga preskoči iz ene dimenzije v drugo: najprej ga doživlja kot toplo, ljubeče bitje, po katerem hrepeni, toda prav ta brezvzročna dobrotu vzbudi v njem občutje nemoči, česar človekov ego, ki želi biti samozadosten, ne more prenesti, zato ranljivost zamenja z navidezno (seveda sizifovsko) upornostjo. Kljub temu stalnemu boju pa se zaveda svoje večne povezanosti z Bogom. V nasprotju s prejšnjo pesmijo lirski subjekt svojega odnosa do Boga torej ne doživlja kot nekaj absolutno harmoničnega, temveč ga problematizira in si s tem jemlje pravico, da distancirano strahospoštovanje, značilno za krščansko doktrino, zamenja z nagovorom Boga kot nekoga sebi enakega.

*Moj Bog,
kako strah me je Tvojega imena,
v nič kot zlato topim se v blesku Tvojega plamena!
Bežim pred tabo, da se skrijem.*

*Moj Bog,
katerikoli kraj obiščem,
na vseh cestah le Tebe iščem,
v samotah truden k Tebi vpijem,
da me v bolestitih utešiš, odrešiš.*

*Še trepetam, zrušen od prošenj in solza,
v dobroti majhen ves
se k meni sklanjaš Ti, neskončni Bog –
glej, že se v meni prebudil je upornik
in noče usmiljenja
in noče tolažbe več!
Kot da sva enaka si, potegnem meč,
Da se z Gospodom vojskinih trum borim,
O jaz se nikoli ne umirim!*

*Moj Bog,
Ti tam si, tukaj jaz,
čeprav se umika prostor in izginja čas,
ko Ti se v mojih, jaz v objemu Tvojih najdem rok.*

Spet drugačen je pogled na Boga v pesmi Galjot Gregorja Strniše. Za Strnišo je značilno pojmovanje Zemlje in človeka kot dela vesolja, kar vodi v specifično pojmovanje transcendence. Središče njegovega nazora ni bog, zlasti ne bog z antropomorfnimi lastnostmi; njegova vesoljska zavest je v bližini animizma in panteizma. V ozadju nenehno deluje napeto, če ne že travmatično razmerje med objektivno danostjo in pesnikovo osebno projekcijo sveta, ki se razvije v »vesoljno« zavest kot podlago negacije antropocentrizma in vsakršnega subjektivizma. Bog v pesmi ni pisan z veliko začetnico in že to kaže na drugačno stališče v primerjavi na primer s pesniki krščanskega ekspresionizma. Oni so v skladu s krščansko religijo nekako samoumevno sprejemali dejstvo, da je Bog pač ime vsevišnje osebe, medtem ko to v času modernizma, ko prevladuje ateistični nazor, to več ni tako samoumevno. Bog je le potencialno obstoječe mitološko bitje, za katerega Strniša ugotavlja, da ga pravzaprav še nihče ni videl (logična posledica je dvom v njegov obstoj), v skladu s panteističnim nazorom pa ga povezuje z naravo.

*Pomladni bog je skrit pod zemljo
in zemlja s temnimi očmi
strmi v tenkó kovano strelo,
ki jo bog v pesteh drži.*

*Njegov obraz je lep kot praprot,
iz sto in sto zelenih čipk.
Na prsih ima levjo masko
in prst zatiska mu oči.*

*Bog spi globoko v težko prsti.
Zunaj aprilski dež rosi.
Je bog zelenja in bog mrtvih.
Nobeden ga še videl ni.*

Tema človekovega odnosa do Boga se kaže tudi pri pesnikih najmlajše generacije. Ob tem ugotavljam, da pri tovrstni poeziji na prvi pogled težko presodimo, iz katerega obdobja je. Pesniki različnih generacij namreč izpovedujejo zelo podobna občutja, kar potrjuje tezo, da je odnos duše in Boga nekaj večnega, nadčasovnega, kar se razvija po svojstvenih zakonitostih. Avtor Gregor Kocijančič, ki si tudi sicer prizadeva za sintezo postmodernega mišljenja in krščanskega duhovnega izročila, se v pesmi *Božje ime* dotakne enega pogostih vprašanj, ki se zastavljajo iskreno iščočim posameznikom. Začuti, da pristen Bog morda ni tak, kot ga predstavljajo posredniki, *tretji*, ki stojijo med njim in posameznikom, in ugotavlja, da do njega sploh nima osebnega odnosa, temveč le sprejema predpisane vzorce čutenja in razmišljanja. Kocijančič sluti, da je Bog več kot samo Ime, da je neomejen in neopisljiv z besedami. Tovrstno spoznanje je na stopnji mističnega odnosa do Boga, ki se ne podreja konfesionalnosti in je za razliko od kvazireligioznosti blizu avtentičnemu, individualnemu odnosu duše in Boga.

*Kako Te izreči,
Ime,
brez tretjega?
Brez šuma in zemlje,
brez prevare in obljub?
Kako te izreči,
da ne boš Ime?*

Že pri naštevanju duhovnih motivov oz. tem sem omenila, da niso duhovne samo pesmi, v katerih se avtor eksplicitno ukvarja s problematiko Boga, ampak tudi tiste, ki se posvečajo iskanju človekovega bistva, odkrivanju njegove prave identitete, smisla obstoja.

V poeziji Srečka Kosovela je kljub poudarku na socialni tematiki tudi precejšen delež duhovnih pesmi, ki so pogosto povezane z doživljanjem Krasa. Kljub mladosti tega pesnika je v njegovi poeziji neverjetno veliko zrelih spoznanj, ki bi jih pripisali precej starejšemu, izkušenemu človeku. Duhovna spoznanja namreč pogosto ne izhajajo iz učenosti, temveč bolj iz intuicije, občutka.

Kosovelu kot pesniku je bila kontemplacija nekaj povsem spontanega, zato ni čudno, da se v pesmih odraža tako visoka stopnja duhovne zrelosti. Njegov odnos do Boga (in življenja nasploh) je izredno dinamičen, saj kaže razpon od skepse preko želje po spoznanju Boga do iskrene vere, precej pa je tudi pesmi, kjer razmišlja o duhovnem vidiku življenja na drugačen način, nepovezano z Bogom.

V prvih dveh kiticah pesmi *Od tega življenja* Kosovel izraža obup nad življenjem, v zadnjih dveh pa razmišlja o ključnih življenjskih vprašanjih. Sluti namreč, da je nekaj v nas neumrljivo, nesmrtno, naša energija od nekod prihaja in omogoča čustvovanje, mišljenje in upanje. Odgovori niso jasni, vse ostaja samo slutnja, med drugim tudi občutek večnosti (ki je upravičen, saj duša je večna in zato spontano hrepenimo po življenju in se izogibamo propadu). Vse te misli, dvomi, neodgovorjena vprašanja človeka težijo, drugi mu ne morejo pomagati, zato se *zapre vase in hoče drugam*. Tako iskanje odgovorov je duhovno, saj se dogaja v povezavi z interesom duše, ne telesa, in terja resnico, tudi če bi to pomenilo trpljenje za telo in duha.

/.../

*Rad bi le vedel, kaj je življenje,
ko čutiš v sebi nesmrtni vzgon,
ko pride pomlad, sokov kipenje,
rad raseš in misliš, da ni vse zastoj.*

*In slutiš smeri uri, dnevu in veku
in kot da se v večnost stekaš sam,
a utehe ne najdeš pri človeku,
zapreš se vase in hočeš drugam.*

Za pesništvo Edvarda Kocbeka je značilno, da je tematika konstantno odprta v velika nasprotja: k veri in dvomu, smislu in absurdu; že v njegovi partizanski liriki najdemo vse, od globoke osebne skladnosti z uporom pa do položajev izvrženosti, tesnobe, nasilja in groze. Kocbekova odločitev za revolucijo poteka v privzdignjenem obrednem vzdušju, uporništvo je pri njem povezano z religioznostjo. Včasih pa zanj udeležba v tem velikem dogajanju izgubi smisel in takrat se odpre nihilizmu in absurdu, toda tej odtujitvi se takoj pridruži upor proti njima. V poznejši zbirki *Žerjavica* je glavna smer tavanja, iz katerega pesnik išče izgubljeno skladnost, obrnjena v transcendenco, kjer ga čakajo trenutki bežnih katarz. Sčasoma

religiozna idealiteta, na katero se je opiral prej, prehaja v izrazito subjektivistično, personalistično idealiteto, ki je oprta na moč lastnega jaza. To ponazarja pesem *Molitev*, ki pa nima vsebine klasične molitve: ne obrača se namreč na Boga, ampak ugotavlja dejstva o svojem obstoju. Poudari večnost človekovega »jaza«, zaradi česar smo obstajali v preteklosti in bomo tudi v prihodnosti, saj je duša neumrljiva. Prav zaradi tega odločno razglša, da je človek nekaj posebnega, dragocenega in neskončno več od nič.

/.../

*In vendar
moram reči:
sem
in bil sem
in bom,
in zato sem več od pozabljanja,
neizmerno več od zanikanja,
neskončno več od nič.*

*Vse je večno,
kar nastane,
rojstvo je močnejše
od smrti,
vztrajnejše
od obupa in samote,
silnejše
od hrupa in greha,
slovesnejše
od zavrženosti.*

*Nikoli
ne bom prenehal biti.
Nikoli.
Amen.*

Pibernik ugotavlja, da je Jože Udovič v povojnem času imponiral s pesmimi, ki jih je postavil na mejo med religioznim in svetnim. Stalnica njegove poezije je napeta disonanca med dvema nasprotjema pesnikove eksistence: med bivanjem v temno razkrojenem in bivanjem v urejenem, svetlem prostoru. Zanosna stanja prebujanja iz mraka včasih učinkujejo himnično, za njim pa je opazno panteistično občutje sveta. Ena izmed njegovih duhovno

orientiranih pesmi je pesem *Glasovi konca*, v kateri razmišlja o smrti. Smrt je sicer zelo pogost motiv v vseh literarnih obdobjih, kljub temu pa bi bilo površno trditi, da je ta tema vedno duhovna. Smrt je z dušo povezana le posredno, saj je uničenje telesa tudi za dušo zelo intenzivna izkušnja. Duhovna je predvsem takrat, ko jo avtor pojmuje kot nadaljevanje, kot prehod in bivanje v novi obliki, torej kvečjemu kot konec bivanja v tem telesu, ne pa kot konec obstoja. Na tak način se z njo ukvarja Udovič, saj ugiba, v kakšnem prostoru se znajdemo, ko zadonijo glasovi konca.

*Ko zadonijo glasovi konca
med neprijaznimi stenami,
kakšni so odsevi tedaj?
Se steklo zraka zdrobi
in potone v praznino
zadnji oblak –*

*ali v neskončnem prostoru
visijo črni zastori,
ki jih ziblje vihar –
mineva strašna prvina luči
in razpade v prah,
ali na oči pada
sežgana bližina in jih slepi –*

*ali hodiš proti drevesu,
ki se razodeva v novi deželi,
ali proti neograjenemu vrtu,
ki ga od zmeraj poznaš –
ali se kruši vlažno kamenje
z visokih grozečih sten
in si iščeš pot med njim –
/.../*

Razločevanje pojmov duh in duša ter duhovnost in duševnost omogoča preciznejše izražanje na mnogih področjih, tako v literarni teoriji in interpretaciji leposlovja kot v vsakdanjem življenju. Morda kdo meni, da strogo razmejevanje pomenskega polja duhovnosti ni smiselno. Duševna in duhovna komponenta človeka sta dejansko zelo tesno povezani in ju je težko razločevati; za tiste,

ki se ne strinjajo s predstavljenim pogledom na dušo oz. a priori ne priznavajo obstoja duše, pa je že samo razpravljanje o tej temi nerelevantno. Dodatna težava pri iskanju enotnega izhodišča raziskovanja duhovnosti je subjektivnost, ki se ji preiskovalec te teme težko popolnoma izogne, saj je duhovnost načeloma močno povezana s subjektivnimi izkušnjami. Zavedam se, da je zato pri proučevanju te teme težko zavzeti absolutno objektivno stališče, vendar to ne pomeni, da subjektivnost in objektivnost ne moreta koeksistirati v preseganju relativnosti in doseganju absoluta; veliko je prostora za vzajemen razvoj. »Dokler nam ni dosegljiva absolutna resnica, se moramo zadovoljiti s tem, da relativne resnice popravljajo druga drugo, in tudi zbrati dovolj poguma, da priznamo enostranskost./.«¹³

¹³ V. E. Frankl, *Zdravnik in duša* (Celje: Mohorjeva družba, 1994), 10.

DR. MIRKO GOGALA

Pogovarjala se je dr. Katica Cukjati

Miroslav (Mirko) Gogala je bil rojen 17. julija 1919 v Šmarju-Sap pri Ljubljani. V osnovno šolo je hodil dve leti na Jesenicah in tri leta na Dovjem (1925-1930). Klasično gimnazijo je obiskoval v Zavodu sv. Stanislava v Šentvidu nad Ljubljano, kjer je maturiral leta 1938. Po študiju filozofije in teologije na ljubljanski Teološki fakulteti ga je škof dr. Gregorij Rožman posvetil v duhovnika 11. junija 1944. Maja 1945 je odšel v begunstvo preko Avstrije v Italijo, od koder je leta 1948 emigriral v Argentino. Tu je leta 1950 napravil

doktorat iz teologije na ljubljanski Teološki fakulteti v San Luisu. Leta 1989 je bil imenovan za papeškega častnega prelata. Leta 1958 je dobil argentinsko državljanstvo, po osamosvojitvi Slovenije pa še slovensko. Kot duhovnik je še vedno inkardiniran v ljubljansko nadškofijo.

Služboval je kot prefekt v Marijanišču v Ljubljani (1944-1945); kot kaplan »Papeške pomoči za begunce« v mednarodnem taborišču v Cinecittà v Rimu (1946-1948). V Argentini je bil kaplan na dveh farah v okolici Buenos Airesa: San Fernando (1948-1952) in Lanus Este (1952-1953). Leta 1954 pa je bil imenovan za notranjega kaplana v vojaški bolnici v Campo de Mayo, tudi v Velikem Buenos Airesu, kjer je še sedaj s protokolarnim činom podpolkovnika. Za to delo mu je leta 2005 Vrhovno poveljstvo vojaške Sanitete podelilo odlikovanje sv. Luka, kot prvemu duhovniku.

Medtem je bil istočasno profesor na raznih višjih šolah. Tako je bil profesor liturgike in sv. pisma na Višjem Institutu verske kulture v San Isidro (1949-1962); profesor cerkvenega prava na ljubljanski Teološki fakulteti v izseljenstvu v Adrogué (1957-1965); profesor

dogmatične teologije o zakramentih v nadškofijskem semenišču v Rosario (1975); profesor cerkvenega prava v nadškofijskem semenišču v Paraná (1977-1983); profesor cerkvenega prava na Teološki fakulteti univerze Del Salvador (1982-1999); profesor verouka v Podoficirski šoli Sargento Cabral (1965-1990).

Poleg tega je bil tudi sodnik cerkvenega sodišča v škofiji San Martín (1970-1978). Ko je bila leta 1978 ustanovljena škofija San Miguel, je bil imenovan za sodnika v tej škofiji, kjer to službo še vedno opravlja. Od leta 1975 do 1990 je bil tudi pravdnik medškofijskega sodišča v Buenos Airesu.

Od leta 1981 pa prav do danes je tudi generalni vikar v škofiji San Miguel, sedaj že pri petem škofu. Vmes je bil dvakrat po eno leto škofijski upravitelj, ko je bil sedež izpraznjen (1983-1984 in 2006-2007), pa dejansko še štiri leta, ko je bil škof odsoten zaradi bolezni. Vseskozi je bil tudi član Duhovniškega sveta in Zbora svetovalcev. Nad 20 let je bil voditelj študijskih in pastoralnih sestankov in tečajev za duhovnike. Dolga leta je bil asistent škofijskega odbora Katoliške akcije in asistent škofijskega sveta Katoliške akcije za žene. Od leta 1994 pa do danes je še vedno generalni direktor vseh škofijskih šol, ki jih je čez 30.

Kljub vsemu temu delu med neslovenskimi verniki, je bil vendar vedno povezan s slovensko skupnostjo in jo je po svojih možnostih pomagal graditi in oblikovati. To še posebno velja za duhovnike. Redno se je udeleževal njihovih mesečnih pastoralnih sestankov in na njih nešteto krat predaval. Bil je tudi soustanovitelj in sourednik revije »Omnes unum« (Vsi eno), ki naj bi povezovala vse slovenske duhovnike v izseljenstvu po svetu. V začetku je bil več let član konzorcija verske revije »Duhovno življenje« in sodeloval pri njej. Pogosto je vodil duhovne vaje za fante in dekleta, za može in žene. Večkrat je govoril raznim organizacijam po krajevnih domovih. Na prošnjo škofa Rožmana je leta 1957 postal profesor cerkvenega prava na ljubljanski Teološki fakulteti v izseljenstvu v Argentini in na njej predaval do leta 1965, dokler ni prenehala.

Sodeloval je tudi pri Slovenski kulturni akciji. Ko je bil leta 1966 pri njej ustanovljen teološki odsek, je postal njegov član. Kasneje je bil dolga leta vodja tega odseka, izmenoma pa tudi filozofskega. Iz tega sodelovanja je nastala knjiga »Usoda izseljencev« (326 str.), ki jo je leta 1996 izdala SKA.

1. Bili ste rojeni kmalu po prvi svetovni vojni; kakšne spomine imate na svoje otroštvo, svojo družino, svoje domače okolje?

Rojen sem bil leta 1919 v kraju Šmarje-Sap pri Ljubljani na Dolenjskem. Pri krstu sem dobil očetovo ime, mama pa se je pisala Frančiška Fritz. V rojstnem kraju sem živel samo par let. Ker je bil moj oče železniški uradnik, je bil večkrat prestavljen. Tako smo bili v Kočevju, Črnomlju, kamor segajo moji prvi otroški spomini, nato pa še na Hrušici pri Jesenicah. Ko je bil moj oče upokojen – takrat sem imel 8 let – smo se pa preselili v Mojstrano pod Triglavom. Tu sem preživel svoje otroštvo in svojo mladost skupaj z dvema sestrama, Slavko in Viko, ki sta bili starejši od mene. Edina, ki še živi v Laškem pri Celju, je Slavka, ki je letos izpolnila 94 let.

Ljudje v Mojstrani so nas lepo sprejeli, vendar smo zanje vedno bili le »tujci«, priseljenci. Smo pa zato v družini bili bolj povezani med seboj, »in se radi imeli«. Tako smo se lažje vključevali v nove razmere. Zame je bila to dobra šola za naprej, da sem se hitreje znašel v izseljenstvu, kamor nas je pripeljala božja Previdnost.

Mojstrana je značilna lepa alpska vas, ki se je še do sedaj ohranila kot taka. Zlasti poleti je bila vedno polna turistov, ki so skozi dolino Vrata mimo slapa Peričnika hodili na Triglav ali pa plezali na vrh po severni steni. Tam se je marsikdo smrtno ponesrečil, ki so ga potem pripeljali v Mojstrano. Zato me moj oče, ki ni bil hribolazec, nikoli ni pustil na Triglav. Šele ko sem bil bogoslovec, sem smel spremljati patra Fortunata Zormanca, ki sem mu bil tovariš na novi maši, da sem tudi jaz prišel na vrh do Aljaževega stolpa.

Skozi Mojstrano se je tudi kralj Aleksander vozil v dolino Krmo na svoje lovišče jelenov ali pa se je pripeljal na izlet. Nekega dne, ko mi je bilo kakih devet ali deset let in sem hodil po vasi, se je nena-doma sam s kraljico Marijo pripeljal mimo na odprtem avtomobilu. Takoj sem ga spoznal, ker je vozil počasi in sem bil samo nekaj metrov oddaljen. Takrat sem prvič in zadnjič kralja videl osebno.

Ljudje v Mojstrani so še kar dobro živeli. Posestva so bila sicer majhna, vendar je večina bila zaposlena v tovarni cementa. Ko pa je nekaj let po našem prihodu v času svetovne krize tovarna propadla, je bilo hudo. Slovenija je bila vse prej kot »naša obljubljena dežela«. K sreči je bila Mojstrana tudi lep letoviški kraj, kamor je začelo prihajati vedno več družin zlasti iz Zagreba, pa tudi iz Beograda. Ljudje so si z oddajanjem sob opomogli za celo leto. Jaz pa sem med njimi dobil družbo ob počitnicah v gimnazijskih letih, ker je med domačimi ni bilo primerne. Prav

tako je bila gospodarsko dobrodošla precej močna vojaška postojanka graničarjev. Nasprotno pa je bila vera in morala s prihodom vseh teh ljudi postavljena pred hudo preizkušnjo, saj so že v tistem času celo nudisti prihajali šotorit v Mojstrano.

2. Kaj Vas je nagnilo, da ste se odločili za duhovniški poklic?

Prva misel in želja, da bi postal duhovnik, se mi je vzbudila v zadnjih razredih ljudske šole. Takrat smo iz Mojstrane hodili k sveti maši v farno cerkev na Dovjem, kjer je bila tudi šola. Župnik je bil Franc Pečarič, naslednik Jakoba Aljaža. Bil je to svetniški mož, zelo učen in dober ter zelo priljubljen med ljudmi. Ko sem poslušal njegove pridige in ga gledal pred oltarjem, sem si želel biti to, kar on. Ta misel se mi je utrjevala v času srednje šole v Škofovih zavodih. Tam so bili profesorji in vzgojitelji sami duhovniki, vsi izredni ljudje. Ko sem maturiral, je bil ravnatelj gimnazije znameniti slovničar dr. Anton Breznik. Njihovo vzgojno delo pa je, poleg Marijine kongregacije, lepo dopolnjevala dijaška Katoliška akcija, katere član sem postal v višji šoli. Šele po maturi sem se dokončno odločil, da vstopim v bogoslovno semenišče. Bila je to čisto osebna, svobodna odločitev, ki sem jo na Brezjah izročil v roke Marije Pomagaj. Vsi, ki so me poznali, so bili te odločitve zelo veseli, tako župnik Pečarič, kot tudi moja družina, ki je silno veliko žrtvovala in skromno živela, da je meni omogočila študij. Pa tudi dovški farani so z odobravanjem sprejeli mojo odločitev. Bili so še bolj nestrpni kot jaz, da bi me čimprej videli pred oltarjem.

3. Študirali ste v Zavodu sv. Stanislava; bili ste posvečeni med drugo svetovno vojno. Kako ste v tistih časih doživljali drugo svetovno vojno in revolucijo na Slovenskem?

Hitlerjev napad na Jugoslavijo 6. aprila 1941 sem doživljal doma v Mojstrani, ker smo se nekaj dni prej vsi bogoslovci zaradi večje varnosti umaknili iz semenišča. Prvi, ki so nas nasilno zasedli, so bili Italijani, prav za Veliko noč. Po nekaj dneh so se morali umakniti nemški vojski, ki je tam ostala do konca vojne.

Po porazu Jugoslavije 18. aprila sem se hotel čimprej vrniti v semenišče. Ker vlak ni vozil zaradi bombardiranega mostu na Javorniku, se mi je to posrečilo šele v začetku maja, ko mi je dovški organist in občinski tajnik posodil svoje kolo. Od tedaj se nisem več mogel vrniti domov. Nemci so namreč takoj začeli preganjati

Cerkev, zaprli so skoraj vse duhovnike, nekaj so jih pa izgnali. Tudi dovški župnik Pečarič je bil izgnan.

Po zaslugi prijateljev, Romana Malavašiča in Vinka Žaklja, sem dobil svoj novi dom v Šentjoštu nad Vrhniko, pri dobri Piškovi družini. V času počitnic sem bil pri njih, v času študija pa v semenišču.

Prvo leto je bilo v Šentjoštu kar lepo in znosno kljub italijanski zasedbi. Poleg domačih dveh duhovnikov nas je bilo pet bogoslovcev, ki smo se vsak dan srečevali pri sveti maši, pa tudi sicer. Poleg tega je prišla v Šentjošt taborit skupina mladcev, to je članov dijaške Katoliške akcije, ki so bili naši znanci. Z njimi je prišel tudi profesor Ernest Tomec, njihov ustanovitelj. Ko so oni odšli, je pa jezuit pater Remec pripeljal skupino dekliške Marijine kongregacije. Vse to je pripomoglo, da so bile naše počitnice kljub vojni prijetno razgibane.

V počitnicah leta 1942 se je pa tam začel pravi pekel zaradi komunistične revolucije. Osebnostno sem doživel, kako so komunisti napadli Vaško stražo, ki se je sredi julija ustanovila v Šentjoštu. Grozen je bil pogled na gorečo vas sredi noči. Vendar hvala Bogu svojega namena niso dosegli. Zato so se naslednje dni maščevali in v okolici pobijali nezastražene družine. Vsa naslednja leta do konca vojne so bili ljudje v stalni veliki nevarnosti.

V semenišču v Ljubljani smo imeli druge težave: pomanjkanje hrane in pozimi kurjave; šikane s strani Italijanov, ki so ponovno vdirali tudi v semenišče; nevarnost zračnih napadov; pokopavanje nedolžnih žrtev, ki so jih v mestu pobijali komunisti. Med žrtvami je bil tudi naš profesor dr. Lambert Ehrlich, ki je bil umorjen 26. maja 1942, skupaj z akademikom Rojcem.

Vendar sem z božjo pomočjo, kljub vsem težavam, končal študije v normalnem roku. 11. junija 1944 me je škof dr. Gregorij Rožman posvetil v duhovnika. Novo mašo sem imel v Šentjoštu. Tam sem ostal 6 mesecev z dvema duhovnikoma. Eden je bil župni upravitelj Jože Cvelbar, drugi pa Jože Kunstelj, oba odlična duhovnika, ki sta me vpeljala v praktično dušno pastirstvo.

4. Velikokrat smo slišali, da so vas v zadnjem obdobju vašega duhovniškega študija nekateri vaščani iz Šentjošta »posvojili«. Ali lahko malo več poveste o tem?

Ko smo se po zlomu Jugoslavije bogoslovci pripravljali na izpite – jaz sem končaval tretji letnik – nas je sredi maja 1941 rektor semenišča prošt Ignacij Nadrah nepričakovano sklical na izreden sesta-

nek in nas takole nagovoril: »V semenišču lahko ostanete do zadnjega izpita. Potem ga pa morate zapustiti vsi brez izjeme, ker nimamo hrane za vas. Nemci so zasegli škofiji vse premoženje in tako je ostala brez vsakih sredstev. Tisti, ki živite pod italijansko zasedbo, boste pač šli domov kot vedno. Tisti pa, ki ste pod nemško zasedbo, sicer tudi lahko greste domov, ali zavedati se morate, da se ne boste več mogli vrniti, ker vas Nemci ne bodo pustili. Če pa ostanete tukaj, pa ne vem, kam boste šli«. S tem nas je bilo skoraj polovica bogoslovcev – preko 60 – postavljenih tako rekoč na cesto. Osebn zase nisem videl druge rešitve, kot zaupati v božjo Previdnost.

Takoj po tem dogodku je prišel k meni moj prijatelj Roman Malavašič, ki je bil tik pred novo mašo. Povedal mi je, da bo šel za en dan domov v Šentjošt. Jaz sem bil prepričan, da je šel kaj urejat za svojo novo mašo. Pa se je vrnil z nepričakovano novico, da me domači z veseljem sprejmejo čez počitnice v svojo hišo, ker je pri njih dovolj prostora in tudi glede hrane ni nobenih težav. Meni se je odvalil velik kamen od srca in takoj sem odšel v kapelo, Bogu se zahvalit za tako veliko milost.

Med molitvijo mi je pa prišlo na misel, da bi se podobna rešitev lahko našla tudi za ostale bogoslovce, ki se niso mogli vrniti domov. Ker sem bil tisto leto predsednik Cirilskega društva v semenišču, ki je imelo kulturni značaj, sem še bolj čutil dolžnost, da jim pomagam. Sklical sem sestanek društva in prosil bogoslovce iz italijanske zasedbe, da bi skušali najti za svoje tovariše podobno rešitev, bodisi pri svojih domačih ali v župnišču ali pa pri sosedih. Prej kot v dveh tednih so vsi bogoslovci imeli zagotovljen svoj novi dom, pa še vse možnosti niso bile izrabljene.

Tako se je zgodilo tudi v Šentjoštu. Malavašič Roman je poleg mene sprejel še enega bogoslovca. Vinko Žakelj, ki je bil tudi iz iste fare, pa je dobil kar pet družin in za eno od njih ni bilo kandidata. Da ne bi upravičeno zamerili, če bi pri Malavašičevih bila dva bogoslovca, pri njih pa nobenega, sem bil pa jaz »preseljen« k njim. Bila je to Piškova družina, kot se je reklo hiši po domače. Oče se je pisal Grdadolnik in je imel osem otrok, dva fanta in šest deklet. Pa seveda tudi lepo posestvo. Oni so mi pomagali, da sem lahko končal zadnja tri leta bogoslovja.

To je bila res silno dobra in globoko verna družina. Vsak dan je svoje trdo delo prepletala z molitvijo. In bila je tudi zelo preizkušana s trpljenjem. Pri tej družini sem dobil ne le materialno pomoč, ampak tudi veliko moralne vzpodbude za svoj poklic. Pripravili so mi tudi novomašno slavlje, prav tako sem zlato mašo obhajal pri njih.

Sedaj so že vsi pokojni, razen ene hčerke, ki je v starostnem domu v Severni Ameriki. Naj jim bo dobri Bog bogat plačnik v nebesih.

5. V letih 1944-45 ste bili prefekt Marijanišča v Ljubljani. Kako je takrat potekalo življenje med študenti in katere so bile njih težave in skrbi?

V začetku decembra 1944 me je škof dr. Rožman nastavil za prefekta v zavodu Marijanišče v Ljubljani, da mi je omogočil študij za doktorat iz teologije. Ta zavod je ustanovil sorodnik mojega očeta, ki se je tudi pisal Gogala. Bil je doktor sv. pisma, rektor bogoslovnega semenišča in velik karitativni delavec. Bil je tudi imenovan za ljubljanskega škofa, pa je pred posvečenjem umrl. Pokopan je v Ljubljani na Navju, kjer čakajo na vstajenje sami zaslužni možje. Njegova velika slika je krasila glavno dvorano zavoda. Prav zaradi tega sorodstva je moj oče, ki je zgodaj osirotel, dobil zavetje v Marijanišču, da je lahko študiral. Ko pa je prosil zame, da bi me sprejeli, že ni bilo več prostora. Zato sem šel v Škofove zavode.

V Marijanišču je bila ljudska šola, predvsem za revne otroke, ki so jo vodile šolske sestre. Srednješolci so tam imeli samo stanovanje in hrano in so hodili ven na klasično gimnazijo, nekateri pa tudi na učiteljsiše. Rektor je bil dr. Jože Pogačnik, poznejši ljubljanski nadškof in metropolit, potem ko je bil ponovno več let zaprt. Poleg mene je bil prefekt tudi dr. Rudolf Hanželič, pa še dva laika, ki sta končavala študij pedagogike. Hanželič je imel na skrbi višješolce, jaz pa nižješolce. Meni so tudi takoj naložili duhovno vodstvo Marijine kongregacije za vse študente. Zato sem že dva dni po svojem prihodu, na praznik Brezmadežne 8. decembra, moral imeti govor na slavnostni prireditvi v dvorani. Kar je bilo ostalega dela za vse študente kot svete maše, pridige in podobno, sva si s Hanželičem delila na pol.

Moja prefektovska služba je trajala samo pet mesecev. Bili so to zadnji meseci vojne, zaradi katere je bilo delo zelo otežkočeno. Ni težko uganiti, da med dijaki, ki so živeli v stalnem strahu, ni bilo pravega razpoloženja za študij. Največ neprilik nam je povzročala nevarnost zračnih napadov. Alarmi so bili zelo pogosti. Vsakokrat je bilo treba vse gojence spraviti v zaklonišče v podzemlju in jih paziti, dokler ni bilo alarma konec. To je velikokrat trajalo ure in ure, pa ne samo podnevi, ampak tudi ponoči. V času alarma seveda tudi ni bilo šole. Poleg tega smo imeli tudi predalarme, ki so bili skoraj na dnevnem redu. V teh primerih so šli v šolo samo višješolci, medtem ko so nižješolci, ki sem jih imel na skrbi

jaz, morali ostati doma. Včasih tudi po tri tedne niso prestopili praga šole. Zato tudi v zavodu niso imeli pravega smisla za učenje. Čeprav smo jim prefekti dajali naloge, je to bolj malo zaleglo, ker pač nismo bili njihovi profesorji.

Vendar imam na Marijanišče tudi drugačne spomine. Tam sem imel priložnost spoznati pobliže nekaj zelo uglednih oseb, kot so bili na primer, diplomat in univerzitetni profesor dr. Pitamic, profesor dr. Trstenjak, filozof in sociolog, pisatelj in poznejši član SAZU; profesor dr. Oražem, kasnejši rektor semenišča, za katerega mi je škof Lenič dejal, da je rešil semenišče; upokojeni mornariški zdravnik, izredno duhovit in razgledan, katerega imena se ne spominjam; pa še nekaj drugih, ki so tudi stanovali v Marijanišču. Z njimi smo se vsak dan dobivali pri kosilu in večerji. Razgovori pri mizi, tudi po jedi, so bili vedno zelo živahni, zanimivi in poučni. Vedno je vladalo lepo in prijazno vzdušje, kljub temu da se mnenja niso vedno ujemala. Bili so ljudje dialoga. Zame je bila to izredno važna izkušnja za bodočnost.

V Marijanišču sem tudi dočakal konec vojne. V soboto 5. maja dopoldne sem v učilnici pri dijakih pisal pridigo za drugi dan. Bil sem popolnoma miren, nič hudega sluteč, saj so naši voditelji dva dni prej oklicali svobodno Slovenijo. Nepričakovano je prišla iz Šentjošta Piškova Anica z obvestilom, da se bodo oni skupaj z domobranci umaknili na Koroško in me povabila, naj se jim pridružim. Ker to ni bilo mogoče, sem ji dejal, da bom jaz sam šel po drugi poti za njimi. O zadevi sem se posvetoval na škofiji in z ravnateljem Marijanišča dr. Pogačnikom. V soglasju z njimi sem se odločil, da grem tudi jaz.

V nedeljo 6. maja zgodaj zjutraj sva s prijateljem Karlom Volbankom korakala čez Zmajski most in tam nepričakovano naletela na šest diakonov s štirimi predstojniki. To so bili: profesorja Odar in Slavič, špiritual Truhlar in ekonom Gros. In diakoni, ki so bili tik pred posvečenjem za duhovnike: Ceglar Ludvik. Česen Dušan, Guštin Jože, Kvas Jože, Malenšek Janez in Žakelj Vinko. Pridružila sva se jim in skupaj smo pešali prvi dan do Kranja, drugi dan do Tržiča in tretji dan, 8. maja, pa do Celovca. Vse to po izredni božji milosti. Iz te poti naj navedem samo en dogodek, ki me je zaznamoval za celo življenje. V Tržiču smo srečali četnika, ki so ga nekateri poznali še iz gimnazije. On je s svojimi informacijami v nekaterih diakonih vzbudil dvom, če je res pametno, da se umikamo in da bi bilo bolje, če bi se vrnili. Nevarnost je bila, da bi se skupina razdelila, kar bi bilo lahko usodno za vse. Pa nas je profesor Odar zbral, da bi se pogovorili. Najprej je poudaril, da ima vsak popolno svobodo, da se sam odloči, kakor najbolje ve in zna. Rekel pa je tudi, da je po

njegovi sodbi edino pametno, da gremo naprej na Koroško in da moramo na vsak način prekoračiti Dravo. Pa še to je pristavil: »In če gremo naprej, se moramo zavedati, da se ne bomo nikoli več vrnili domov, kot se do sedaj še nobena emigracija ni vrnila«. Drugo jutro smo vsi šli naprej.

Zadnje Odarjeve besede so mi pomagale, da sem se prebudil in tako je bilo konec sanj. Kot vsi drugi sem tudi jaz slepo verjel našim voditeljem, da se bomo v par tednih vrnili, češ, »oni že vedo«. Kakšno pomanjkanje čuta za realnost je bilo to. Svoje sanje smo smatrali za resnico, svoje želje pa za dejstvo. Ko pa sem sam začel kritično presoјati okoliščine po končani vojni, sem takoj sprevidel, da je nemogoče, da bi se dogodki tako razvijali, kot smo mi želeli. Zato nikoli nisem mogel razumeti, da naši voditelji tega niso mogli sprevideti. Na žalost je pomanjkanje čuta za realnost med nami neka stalnica, prav do danes.

6. V Cinecittà, v Rimu v letih 1946–1948 ste bili kaplan papežve Pomoči za begunce v mednarodnem taborišču. Kakšno je bilo takrat razpoloženje med begunci?

Kot begunec v Italiji sem si želel čim prej priti v Rim, da bi tam lahko nadaljeval svoj študij za doktorat, kot mi je naročil škof Rožman. To se mi je posrečilo koncem marca 1946, ko mi je pater Prešeren, eden najbolj vplivnih jezuitov v Vatikanu, preskrbel mesto kaplana Papeške pomoči za begunce v mednarodnem taborišču v Cinecittà blizu Rima. Nasledil sem kitajskega duhovnika, ki je v Rimu doštudiral in se je vračal domov. On me je tudi vpeljal v delo.

Cinecittà je italijanski center filmske proizvodnje, ki pa takrat ni služil svojemu namenu. Žična meja ga je delila na dva dela. Na desni strani so bili italijanski begunci iz Grčije, severne Afrike in drugod, ki so imeli svojega duhovnika. Na levi strani je bilo pa mednarodno taborišče, v katerem je bilo 53 narodnosti. Med njimi je bila tudi majhna skupina Slovencev, ki so bili v italijanski internaciji. Občasno so prihajale noter tudi skupine naših slovenskih beguncev, ki so prihajali v Rim zaradi dokumentov za izseljevanje. Vodstvo taborišča je bilo v rokah Judov. Bili so prijazni do mene in naklonjeni Cerkvi in papežu Piju XII, hvaležni za rešitev, ki jim jo je nudil v času Hitlerjevega javnega preganjanja. Kot kaplan sem imel tu veliko ugodnost, da sem imel sam svojo sobo, seveda brez kopalnice in malo boljšo hrano v oficirski kuhinji, kjer sta bila zaposlena tudi dva brata Slovenca.

V taborišču je bila tudi skromna kapela, v kateri sem vsak dan maševal. Zlasti ob nedeljah je bila sv. maša res dobro obiskana. Pridiga je bila italijanska, ker je bil to pogovorni jezik v taborišču. Na srečo sem se tega jezika naučil, ko sem bil v Vittorio Veneto sam v škofijskem semenišču. Pri maši sta mi stregli dve dekleti, Dunajčanki judovskega rodu. Pred nacisti sta se rešili, ker sta se skrili v karmeličanski samostan, seveda z dovoljenjem Vatikana. Notri sta živeli, kot bi bili redovnici in samo prednica je vedela za njun položaj. Zakristanka in moja pomočnica pa je bila prava zamorka s Kube, kabaretna plesalka, ki je imela dvanajstletno hčerko. Bila je članica Tretjega reda sv. Frančiška in zelo pobožna. V kapeli je bilo poleg maš kar nekaj krstov in porok. Izdajati sem moral tudi krstne liste na podlagi pričevanj, ker so bili potrebni za vselitev v Latinsko Ameriko.

V taborišču je bila tudi šola, kjer sem katoliške otroke učil verouk. Ena od učiteljic je bila iz Indije in je pripadala najvišji kasti (brahmanski). Zaupala mi je, da bi jo oče ubil, če bi vedel, da tam uči, kajti za njo naj bi to bilo preveliko ponižanje. Na italijanski strani pa je bila bolnišnica za vse taborišče, kjer sem skoraj dnevno obiskoval bolnike.

Taboriščniki so se stalno zatekali k duhovniku v vseh mogočih potrebah. Vsak je imel svojo zgodovino. Vsi so ogromno pretrpeli. Poleg hude preteklosti, jih je trla negotova prihodnost. Vsi so dobro vedeli, da jim jaz ne morem rešiti njihovih problemov, a hvaležni so bili, da so se lahko pogovorili. »Vi nas vsaj poslušate, nihče drug tega ne stori«, so mi vedno znova zatrjevali. Kakšno je bilo moralno življenje pri teh tako težko preizkušanih ljudeh, si ni težko predstavljati. Vendar so bili med njimi tudi pravi svetniki. Dobro se spominjam poljskega oficirja iz Andersonove armade, ki mi je kazal prstan in sliko svoje žene in s ponosom dejal: »Niti enkrat ji nisem bil nezvest«. Vse to je bila zame izredno važna življenjska šola, ki bi mi je ne mogla nadomestiti nobena univerza.

Večkrat sem taboriščnike peljal na javne avdience k papežu Piju XII. Tako smo bili tudi navzoči na beatifikaciji Marije Goretti. Tedaj so nas posebej pozdravili po mikrofonu.

Zadnje mesece mojega bivanja tam, so začeli z izdelavo filma na podlagi novele »Il cuore« (Srce), ki jo je spisal Edmondo de Amicis. Ker v njej nastopa tudi duhovnik, so mene prosili, naj kontroliram igralce, če pravilno igrajo. Takrat sem ugotovil, kako neskončno dolgočasno je snemanje filmov.

Ves čas sem bil tudi v pogostnem stiku s slovensko pisarno na Via dei Colli v Rimu. Tam so mi pomagali, da sem dobil vse potrebne

dokumente za izselitev v Argentino. Tam so me pa tudi v imenu ministra Kreka nagovorili, da sem šel v Genovo iskat prostor na ladji za nekatere naše begunce, ki so bili v posebni nevarnosti. Čeprav sem svojo nalogo uspešno izvršil, imam zelo slabe spomine na tiste dni. V moji odsotnosti me je nadomeščal moj prijatelj Janez Urbanč. V taborišču seveda tudi ni manjkalo jugoslovanskih komunističnih vohunov. Njim sem bil trn v peti. Obtožili so me, da sem jaz kriv, da se Slovenci iz internacije niso hoteli vrniti domov. Tako dolgo so rovarili proti meni, kot so mi povedali na vodstvu taborišča, da so me hoteli prestaviti v taborišče v Ncapelj. To je vplivalo, da sem se malo prej odločil za odhod v Argentino. S tem so mi pravzaprav naredili uslugo, saj tako napornega dela skupaj z vsakdanjim študijem pozno v noč, ne bi več dolgo zmogel. Bogu hvala za vse.

7. Ko ste se odločili, da greste v emigracijo, zakaj ste izbrali Argentino? Ste se kdaj kesali te odločitve?

Za Argentino sem se odločil, ker je semkaj šla večina naših beguncev in mnogo duhovnikov, pa tudi ljubljansko semenišče in bogoslovna fakulteta. Mislil sem, da bom tako tudi v tujini lahko kaj naredil za naše ljudi. Pa upal sem, da bom tukaj lahko dokončal študij za doktorat, ki sem ga začel v Ljubljani. Poleg tega sem vedel, da je bilo tu večje pomanjkanje duhovnikov kot na primer v Severni Ameriki. Pa tudi mi je latinska kultura veliko bolj pri srcu kot anglosaška.

Seveda sem tudi jaz imel priložnost, da bi šel v Združene države. Tako jezuit pater Prešeren, kakor frančiškan pater Hugo Bren sta se mi ponudila, da mi vse potrebno uredita. Pa se nisem nikoli kesal, da sem izbral Argentino. Iz pisem svojih prijateljev duhovnikov, ki so bili v Severni Ameriki, sem zlahka spoznal, da smo mi tukaj veliko na boljšem, razen v gmotnem oziru. In tudi sam sem bil tam dvakrat na obisku. Seveda sem vesel, da sem vsaj malo spoznal to deželo, vendar na noben način me ni mikalo, da bi tam živel za stalno.

8. Kdor je prebral Vaš pester življenjepiš, je lahko ugotovil, na kolikih področjih ste izvrševali svoj duhovniški poklic. Naj naštejemo samo nekatere: kaplan, vojaški kurat, profesor v različnih bogoslovjih in fakultetah, voditelj študijskih in pastoralnih sestankov, pravdnik na Medškofijskem sodišču v Buenos Airesu, član konzorcija Duhovnega življenja,

duhovni asistent v vojaški bolnici Campo de Mayo, papeški častni prelat itd.

Na katerem od teh delavnih krogov ste bili najbolj zadovoljni, ali bolje rečeno, ste se počutili najbolje v svojem glede na vaš duhovniški poklic?

Vedno sem si želel biti župnik, da bi bil popolnoma predan dušnemu pastirstvu. Istočasno sem se pa v Sloveniji tega bal, ker so se tam župniki morali ukvarjati z upravljanjem župnijskega posestva, na kar se pa prav nič ne razumem. Vedno pa mi je bila všeč tudi profesorska služba. Zato sem z veseljem sprejel škofovo naročilo, naj študiram za doktorat.

Po božji Previdnosti se mi je izpolnila obojna želja. V vojaški bolnici imam samo strogo duhovniško delo, le da je v mnogih ozirih še bolj zahtevno kot na župnijah. In k sreči so mi že takoj nekaj mesecev po prihodu v Argentino ponudili mesto profesorja na teološki šoli za laike in potem na teoloških šolah za bodoče duhovnike. Tam sem se najbolje počutil, čeprav sem seveda z veseljem opravljal vse ostale službe, ki mi jih je Cerkev zaupala.

9. **Napravili ste doktorat iz teologije l. 1950 na ljubljanski Teološki fakulteti v San Luisu in Vaš doktorat, ki ste ga dosegli kot doktor prava l. 1983 na Gregorijani v Rimu, kaže na željo stalnega izpopolnjevanja v svojem poklicu. V obeh primerih, katera je bila tema doktorata in zakaj ste jo izbrali?**

Imam samo en doktorat in sicer iz teologije. Moja doktorska teza nosi naslov: »Sveti apostol Pavel kot organizator«. To temo sta mi priporočila dva profesorja: prelat dr. Alojzij Odar, profesor cerkvenega prava in dr. Andrej Snoj, profesor svetega pisma Nove zaveze. Oba sta bila zelo povezana z organizacijo Katoliške akcije, zlasti z dijaško, ki jo je vodil profesor Ernest Tomec. Želela sta si, da bi se njeni člani pri apostolu Pavlu učili uspešnega apostolskega dela. Ker sem bil v srednji šoli tudi jaz član dijaške KA, sem z veseljem izbral to nalogo.

O doktoratu iz cerkvenega prava jaz nisem nikoli govoril, še manj pisal. Res pa je, da sem bil leta 1983 na pravni fakulteti Gregorijanske univerze. Tisto leto je stopil v veljavo sedaj veljavni zakonik cerkvenega prava. Zato je papeška univerza organizirala tečaj za škofe iz vsega sveta, da bi se lahko seznanili z važnimi spremembami v novem zakoniku. Ker je bila škofija San Miguel tedaj brez škofa (»Sede vacante«) in sem bil jaz upravitelj škofije,

sem bil tudi jaz povabljen na ta tečaj in sem se ga tudi udeležil. Bila je to izredna priložnost za globlje poznavanje kanonskega prava. Ni pa bil to doktorat.

10. Od vsega začetka ste aktivno sodelovali pri Slovenski kulturni akciji. Bili ste voditelj teološkega odseka leta 1972-1992 in voditelj filozofskega odseka od l. 1992 dalje. Ker ste bili vedno povezani z našo organizacijo, kako gledate nanjo in kakšen pomen ima za slovensko skupnost v Argentini?

Na Slovensko kulturno akcijo gledam z velikim občudovanjem in iskreno hvaležnostjo, pa z najboljšimi željami za prihodnost.

Občudujem jo, da ji je uspelo zbrati tako številne in kvalitetne ustvarjalne člane in jim omogočila, da so dali tako važen doprinos k slovenski kulturi na najrazličnejših področjih. Njeni kulturni večeri, njena revija Meddobje, njen informativni Glas, njene knjižne izdaje: vse to je dajalo članom stalno pobudo za kulturno ustvarjanje in s tem za njihovo osebno rast. Istočasno pa je to bogatilo vso našo skupnost, ji močno dvigalo njeno kulturno raven in ji vtisnilo svoj pečat. Naša skupnost ne bi bila to, kar je, brez Slovenske kulturne akcije.

Ena njena posebno važna zasluga je, da se ni dala ujeti v ideološko enoumje naše politične emigracije. Bila je edini forum, kjer se je lahko svobodno govorilo po svojem prepričanju in se je spoštovala drugačnost. To velja še danes. Prav zaradi tega ji tudi jaz osebno dolgujem veliko hvaležnost, ker mi je dala možnost, da sem na kulturnih večerih lahko kritično obravnaval vprašanja naše emigracije v luči cerkvenega nauka. Povrhu si je še upala izdati mojo knjigo »Usoda izseljencev«.

Toliko za nazaj. Za naprej ji pa želim, da bi še dolgo uspešno delovala med nami. Seveda bo to mogoče le, če bo znala upoštevati znamenja časa, po katerih se nam tudi javlja božja volja. Slovenska skupnost ni več taka kot v svojem nastanku. Zato je tudi Slovenska kulturna akcija postavljena pred nove izzive, kot se tega tudi sama dobro zaveda. Vprašanje je na primer, kako nadaljevati z Meddobjem, ko med našimi izobraženci ni skoraj nikogar, ki bi znal pisati po slovensko. Slišal se je predlog, da bi se uredništvo revije preneslo v Slovenijo. To je nemogoče, ker v tem primeru revija ne bi bila več to, kar je, četudi bi se ji ohranilo isto ime. Meddobje je namreč bistveno revija, ki v izseljenstvu nudi izseljencem in njihovim potomcem možnost, da v njej objavljajo svoja dela. In

kaj potem? Bomo z njo enostavno prenehali? Ali ne čaka ista usoda tudi naših kulturnih večerov, ki so tudi predvsem vezani na naš jezik? Kje je tedaj rešitev?

Mislím, da imamo sedaj priložnost pokazati, če je naša kultura res pristna ali ne. Merilo za to nam daje papež Janez Pavel II, ko pravi: »Pristnost vsake človeške kulture, vrednost etosa, ki ga nosi v sebi, oziroma trdnost njene moralne usmeritve, - vse to je mogoče na nek način meriti po tem, koliko kaka kultura obstaja za človeka in krepi njegovo dostojanstvo na vseh ravneh in v vsakem okolju« (Dialog 8,b).

To pa v našem primeru pomeni, da mora Slovenska kulturna akcija služiti, ne morda kakemu abstraktnemu slovenstvu, temveč konkretnim Slovencem, ki sedaj med nami mnogi že pripadajo tretji ali četrti generaciji rojenih v Argentini. In spoštovati mora njihovo osebnost, čeprav je drugačna od naše, ki smo bili rojeni v Sloveniji. »Biti človek - kot pravi isti papež - nujno pomeni bivati v neki kulturi«. In »vsako osebo določa kultura, ki jo ta oseba vdihava preko vzgoje in najrazličnejših vplivov iz okolja in tudi prek temeljnega razmerja do ozemlja, na katerem živi. V vsem tem ni nikakršnega determinizma, ampak trajna dialektika med silo vpliva in dinamiko svobode« (Dialog 5).

Ta papeževa razlaga nam pomaga razumeti in pravilno oceniti razliko med izseljenci in njihovimi potomci. Obojne je namreč oblikovala različna kultura, ene v Sloveniji, druge v Argentini. Če imajo potomci drugače razvito osebnost kot njihovi predniki, to ne pomeni, da so se samim sebi odtujili, nekako izrodili, se neupravičeno asimilirali. To pač pomeni, da so drugače izoblikovani, drugače ustrojeni in da je to plod čisto naravnega razvoja.

Če naša Kulturna akcija hoče biti zares kulturna, mora to razliko spoštovati in jo po svojih močeh tudi krepiti. To bo pa zmogla le, če se bo skušala postopno preoblikovati v Slovensko-Argentinsko kulturno akcijo, kjer bosta oba jezika enakopravna, kjer se bosta obe kulturi dopolnjevali in medsebojno oplajali, pa se vse to ne bo smatralo za poraz ali celo sramoto, temveč za zmago pristne kulture.

11. Kot teolog in filozof, kateri so tisti filozofi, ki jih najbolj vrednotite in zakaj?

Po poklicni dolžnosti in osebnem zanimanju se predvsem bavim s študijem teologije. Pri tem dajem veliko važnost dokumentom 2. Vatikanskega cerkvenega zbora, ki so še preveč nepoznani in ne dovolj upoštevani.

Študij teologije je pa seveda nujno povezan s filozofijo, ki me je že od mladega zelo zanimala. Vsem vprašanjem sem vedno skušal priti do dna. Tudi pri verskih vprašanjih sem skušal najti racionalno podlago. Zato je bil študij tomistične filozofije na teološki Fakulteti ne le samo en predmet več, ampak zame prava življenjska potreba. To zanimanje me je spremljalo skozi vse življenje. Pri tem sem se srečaval z različnimi avtorji, od katerih naj omenim samo tri, ki jih najbolj vrednotim.

Prvi je francoski pisatelj in filozof Jaques Maritain (1882-1973), konvertit, vodilni v prenovitvenem gibanju duhovnega življenja v Franciji, prvoboritelj za nov krščanski humanizem. Kot filozof je odličen branitelj neotomizma v novejši dobi, globok v mišljenju in jasen v izražanju. Branje njegovih del je pravi užitek.

Drugi je nemški filozof Josef Pieper (l. 1904), eden najvažnejših filozofov sedanje dobe. Posebno se je posvečal študiju filozofske antropologije. In ker je bil tudi dober teolog, je svoja filozofska dognanja osvetljeval in dopolnjeval tudi v luči razodetih resnic. Zato njegovo celotno delo predstavlja ne samo temeljev etike, temveč tudi temelje moralne teologije.

Tretja je filozofinja Edith Stein (1891-1942). Nemka, po rodu Judinja, ki je pri 30 letih postala katoličanka in kakih 10 let pozneje vstopila h karmeličankam in dobila ime Tereza Benedikta od Križa. Leta 1942 jo je nemška policija odpeljala v Auschwitz, kjer je bila umorjena v plinski kameri. Janez Pavel II je to devico in mučenico proglasil za svetnico, ki se je v liturgiji spominjamo 9. avgusta, na dan njene smrti. To je res velika ženska zadnjega stoletja. Njeno izredno bogato življenje nam nudi zgled v mnogih ozirih.

Neumorno je iskala smisel življenja in goreče hrepenela po resnici. Študirala je filozofijo pri fenomenologu Husserlu in kasneje bila njegova asistentka na Univerzi. Iskanje resnice jo je privedlo tudi do študija sholastične filozofije. Študirala je sv. Tomaža Akvinskega in prevedla njegovo delo »De Veritate« (O resnici). V eseju »Fenomenologija Husserla in filozofija sv. Tomaža Akvinskega« je vpletla večne vrednote Akvinca v Husserlovo misel in dokazala možnost sprave tomizma z moderno filozofijo. Njeno veliko filozofsko delo je izšlo po njeni smrti pod naslovom »Končno in večno bitje«.

Vsi seveda ne boste študirali njenih filozofskih del. Vsem pa toplo priporočam poznanje njenega življenja, še posebno seveda ženam in dekletom. Saj je bila že v tistem času krščanska feministka, kar drugim še na misel ni prišlo.

12. Imeli ste stalne stike z dr. Vinkom Brumnom, čeprav so bili vaši pogledi v marsičem različni. Kakšne spomine imate nanj?

Dr. Vinko Brumen spada brez dvoma med najodličnejše člane naše skupnosti. Bil je tudi eden najplodovitejših ustvarjalnih članov Slovenske kulturne akcije. Zato je upravičeno užival vsesplošno spoštovanje.

Osebo sem ga spoznal preko Kulturne akcije. Njegov lep značaj, njegova temeljita izobrazba, njegov smisel za dialog in njegova globoka vera, vse to je naredilo velik vtis name in prav kmalu sva postala dobra prijatelja. Kar pogosto sem ga obiskal na domu. Večkrat sva šla na skupne sprehode in tudi letne počitnice sva ponovno preživela skupaj v Hanželičevi koloniji v Cordobi.

To nama je dajalo priložnost, da sva se lahko pogovarjala o vseh mogočih rečeh. Dr. Brumen je bil zelo široko razgledan in veliko sem se naučil od njega. Seveda je bila tudi problematika naše politične emigracije stalno na dnevnem redu. Reči moram, da sva se v presojanju in vrednotenju dogajanja med nami vedno povsem ujemala. Samo v eni točki se nisva mogla sporazumeti, ko je na predavanju na kulturnem večeru zatrdil, da božjega bivanja ne moremo dokazati zgolj z naravnim razumom. Ker je to spravilo poslušalce v očitno zmedo, sem skušal v drugem predavanju ovreči to njegovo tezo. To je sicer za trenutek dvignilo veliko prahu, a se je ozračje prav kmalu razčistilo in umirilo. Predpogoj za pravi dialog je pač, da se vsakemu prizna pravica do svojega, tudi drugačnega mnenja. Midva sva ostala do konca prijatelja. Ko je zbolel, sem mu tudi podelil zakramente za umirajoče. Zanj sem tudi daroval pogrebno sveto mašo. Še vedno ga zelo pogrešam. Bog mu daj večno plačilo za vse, kar je dobrega storil.

13. Ali mislite, da je včasih filozofija lahko pobarvana z ideologijo v negativnem smislu besede?

Brez nadaljnjega se lahko zgodi, da je kdaj filozofija pobarvana z ideologijo v negativnem pomenu besede. To velja tudi za ta primer, če je ideologija osnovana na resničnem in organsko zgrajenem miselnem sistemu. Vsaka ideologija je namreč enostranska, ima težnjo po absolutizaciji svojih interesov, je čustveno obremenjena in vedno izpostavljena dvomju zaradi svojega odnosa do akcije. Ideologija je namreč sestav idej (idej smernic), ki so ali pa naj bodo vodilne pri delovanju, zlasti večjih skupin, strank, narodov, i.t.d. Zavzem ideološkega stališča neločljivo družijo teorijo in prakso.

Včasih teorija prevlada prakso, včasih pa teorija postane plastična (gnetljiva) in se prilagaja praksi, da ji lahko opraviči njena taktična protislovja. Zato nas Cerkev opozarja, da moramo biti kritični do vsake ideologije, tudi če se naslanja na krščansko filozofijo ali na krščanski nauk. Tudi naša ideologija ni izvzeta.

14. Kdaj ste se tako intenzivno pričeli ukvarjati z izseljensko problematiko in zakaj?

Sam izseljenec med izseljenci, ki smo bili prisiljeni zapustiti domovino zaradi komunističnega nasilja, sem na lastni koži izkusil, kako težko se je živeti v nove razmere in najti pravo obliko sožitja z nepoznanimi osebami v tujem kraju. To je bil moj lastni eksistencialni problem, ki sem mu skušal najti pravo rešitev. Svoja dognanja sem skušal posredovati tudi številnim sobratom duhovnikom – bilo nas je čez 50 – in pa vsej slovenski skupnosti, s katero sem vedno tesno povezan. Njene težave in potrebe sem smatral za svoje lastne težave in potrebe.

Z msgr. Antonom Oreharjem in nekaterimi drugimi sobraty smo ustanovili revijo »Omnes unum« (Vsi eno), ki naj bi povezovala vse slovenske duhovnike v izseljenstvu po svetu. Kot sourednik sem prav zato v reviji začel obravnavati vprašanje, kako naj se mi, priseljeni duhovniki, vživljamo v tukajšnje dušno pastirstvo. Iz tega je nastala daljša pastoralno-juridična razprava, ki je bila objavljena pod naslovom: »Župnik in njegov kaplan«. Vsi duhovniki so jo z zanimanjem brali in z odobravanjem sprejeli. Tudi pri škofu Rožmanu je zbudila pozornost.

Od tedaj naprej mi nikoli ni manjkalo povabil, naj spregovorim ali pišem o problemih, ki so nas trli. Ob desetletnici (1962) apostolske konstitucije Pija XII »Exul Familia«, ki je uredila organizacijo dušnega pastirstva v prid izseljencev, sem razložil ta dokument našim duhovnikom, ker ga niso prav razumeli. Prav to predavanje je dalo pobudo, da je bilo leto 1964 imenovanih kar 17 izseljenških misijonarjev za naše ljudi. Na povabilo stalnega Odbora za socialne dneve sem imel predavanje o »Zakonu, družini in narodnosti« (1965). V njem sem skušal pojasniti za naše izseljence tako kočljivo vprašanje o narodno mešanih zakonih.

Tudi pri dušnem pastirstvu sem po svojih možnostih sodeloval. Bil sem član konzorcija verske revije »Duhovno življenje«. Pogosto sem vodil duhovne vaje za fante in dekleta, za moške in žene. Večkrat sem govoril raznim našim organizacijam. Leta 1957 me je škof Rožman imenoval za profesorja cerkvenega prava na ljubljanski Teološki fakulteti v izseljenstvu.

Vse to je ohranjalo v meni zanimanje za usodo naših izseljencev in me vzpodbujalo, da sem se poglobljaj v njihove probleme. Še bolj pa mi je k temu pomagala Slovenska kulturna akcija in mi omogočila, da sem o teh vprašanih spregovoril tudi v krogu naših kulturnih delavcev in njihovih prijateljev. Ko je bil leta 1966 ustanovljen teološki odsek, sem postal njegov član. Kasneje pa sem bil vodja tega odseka, izmenoma tudi filozofskega. To mi je dalo možnost in mi nalagalo moralno dolžnost, da sem kar pogosto predaval na kulturnih večerih o različnih vprašanih, ki so zadevala našo emigracijo in nje usodo.

15. Kot Slovenec toliko let izseljenec pod Južnim križem, kakšen vtis je na Vas naredil obisk Slovenije po tolikih letih?

Ko sem leta 1960 šel v München na mednarodni evharistični kongres, Slovenije nisem obiskal, vendar sem jo na nek način videl od blizu. Moji domači, - mama, sestra in nečaki so prišli na Koroško in smo tam preživeli nekaj tednov. In ker ena sestra ni smela čez mejo, sem šel v Gorico v upanju, da bi se tam lahko srečala. Imel sem priložnost opazovati Slovence iz obmejnega pasu, ki so lahko svobodno hodili čez mejo tako iz ene kot iz druge strani. Zlahka sem ugotovil, da sta v Sloveniji vladala teror in revščina. Pri prvem srečanju z domačimi smo si čisto sproščeno izmenjavali glavne novice, odkar se nismo videli. Kar naenkrat pa se moja mama na stolu zgrudi in utihne. Ko jo ves prestrašen vprašam, kaj ji je, mi reče: »Mirko, poglej, če nas kdo pod oknom posluša«. Komaj smo ji dopovedali, da v Avstriji ni tako kot v Jugoslaviji. V Gorici se je na prvi pogled lahko videlo, kdo je prišel iz Jugoslavije, zaradi revne obleke, dočim so bili na italijanski strani zelo lepo oblečeni, zlasti ženske. Pa tudi jugoslovanski denar zunaj ni imel nobene vrednosti.

Prvikrat sem obiskal Slovenijo leta 1968, ker so mi sporočili, da je moja mama v neposredni smrtni nevarnosti. To se mi je posrečilo, ker tisto leto ni bil potreben vizum za vstop v Jugoslavijo. Moral bi pa imeti dovoljenje voditeljev naše politične skupnosti, pa ga nisem zaprosil. To me je potem drago stalo.

Čeprav je v Sloveniji takrat vladala še stroga diktatura, je bilo vendar čutiti, da se je notranji položaj nekoliko ublažil z ozirom na prejšnja leta. Jaz se nisem nikjer prijavil in tudi moji domači me niso. Popolnoma svobodno sem se gibal in nihče me ni klical na zasliševanje. Seveda so me pa stalno zasledovali, ne da bi jaz to opazil, kot mi je leta pozneje zaupal moj nečak. Vendar sem

se lahko odkrito pogovarjal samo z domačimi, s Piškovimi in s poznanimi duhovniki. Vsi drugi ljudje so pa bili bolj uradni, mrzli, nezaupljivi in v strahu, da bi si upali govoriti z duhovnikom beguncem. Kar se pa tiče ekonomskega položaja, je šlo tudi vidno na bolje. Tudi v Sloveniji so si po vojni že kar precej opomogli, čeprav ne toliko, kot v drugih državah. Na vsak način je bil tedaj v Sloveniji boljši položaj, kot so si ga tukaj predstavljali naši politiki, ki takrat s svojo kritiko niso prizanesli ne 2. Vatikanskemu cerkvenemu zboru, ne papežu in ne škofom v Sloveniji.

Ko sem bil takrat v Sloveniji, sem seveda obiskal tudi nadškofa Pogačnika, ki je bil moj ravnatelj v Marijanišču in škofa Leniča, s katerim sva si bila prijatelja. Ta me je resno povabil, naj bi se vrnil v Ljubljano, ker bi me zelo potrebovali. Dejal mi je tudi, da mi nadškof Pogačnik tega ne bo rekel, ker ne mara, da bi mislil, da me sili. Vendar bi bil zelo vesel, če pridem.

To vabilo me je res presenetilo, ker ga nisem pričakoval. Nisem vedel, kaj bi mu odgovoril, obljubil pa sem mu, da bom resno premislil in mu sporočil. Prosil sem Boga za razsvetljenje in se tudi posvetoval z msgr. Oreharjem. Prišel sem do zaključka, da je moja dolžnost, da se vrnem. Ko sem bil na tem, da začnem s postopkom za povratek, sem pa nenadoma zbolel. Zdravniki so ugotovili, da se je začel delati nekak tvor v glavi in so bili zelo v strahu, kako se bo zadeva razvijala. Čeprav se je s časom stanje zboljšalo, so me opozorili, da moram stvar vzeti resno in se zelo paziti, zlasti varovati se pred mrazom in drugimi nevšečnostmi. Resno so mi odsvetovali, da bi šel nazaj v Slovenijo. Tako sem ostal tukaj.

16. Vaša knjiga »Usoda izseljencev«, posvečena »V hvaležen spomin msgr. Janezu Hladniku, ki nam je omogočil naselitev v Argentino« - ste jo snovali veliko časa in kaj ste hoteli s to analizo posredovati bralcem?

V knjigi je zbranih enajst razprav, ki so nastale v času od leta 1962 do 1996. Bile so pisane z namenom, da bodo objavljene v naših revijah. Zato so sad resnega študija in razmišljanja. Vse pa obravnavajo vprašanja, ki bistveno zadevajo našo emigracijo in njeno usodo. Zato so med seboj notranje povezane in tvorijo neko enoto. To me je nagnilo, ko se je teh razprav nekaj nabralo, da sem se odločil za knjižno izdajo. Istočasno sem uvidel, da vsebina še daleč ni zastarela, nasprotno, je vedno bolj aktualna. Poleg tega so razprave ponatisnjene brez popravka, ker razvoj dogodkov ni prav nič omajal njihovih trditev, temveč jih je še bolj potrdil. Ker pa v njih ne gre zgolj za kako abstraktno razpravljanje, temveč so

nastale na podlagi konkretnih življenjskih potreb, sem v knjigi zaradi boljšega razumevanja vsaki dodal uvodno pojasnilo. V njem na kratko razložim okoliščine, ki so dale povod za razpravo ali pa jih je ta pobudila.

Če bi knjigo izdajal sedaj, bi ji dodal še dve razpravi, ki sem jih napisal po njenem izidu in sta bili objavljeni v Meddobju. Ena je iz leta 2001, v kateri sem predstavil in nekoliko obrazložil poslanico Janeza Pavla II za svetovni dan miru, z naslovom »Dialog med kulturami – za civilizacijo ljubezni in miru«. Ta poslanica je izredno lepa, jedrnato pisana in silno aktualna za nas vse. V njej je nekak povzetek vse problematike, ki jo obravnavam v knjigi. Mislim, da bi to poslanico morali vsi dobro poznati in se po njej ravnati. Saj zlepa ni mogoče najti kraja, kjer ne bi sobivalo več kultur.

Druga razprava, ki bi jo še sedaj vključil v knjigo, je pa moje »Razmišljanje o dušnem pastirstvu v naši politični emigraciji«, ki je tudi bila objavljena v Meddobju leta 2003. V njej sem v luči omenjene poslanice skušal osvetliti položaj v naši skupnosti in sicer s stališča dušnega pastirstva.

Knjiga je predvsem namenjena našim rojakom v Argentini, med njimi zlasti dušnim pastirjem, vzgojiteljem mladine in voditeljem naših ustanov. Pa tudi v Sloveniji jo bodo s pridom brali, še posebej no tisti, ki imajo kaj opraviti z izseljenci po svetu ali pri njih doma.

17. Ali mislite, da so nekatera nesoglasja med tistimi, ki se ukvarjajo z izseljensko problematiko, sad uporabe istih besed z drugačno pojmovno vsebino ali obrambne drža in neke vrste »gluhost« za sprejem drugačnih prijemov in pogledov?

Mislim, da v tem našem primeru velja kar oboje. Saj glavni vir nesoglasja med nami je v ideologiji naše politične emigracije, ki je do osamosvojitve Slovenije imela za svoj cilj rušenje komunizma v domovini, iz katere smo se izselili. Odkar si je Slovenija priborila samostojnost, naj bi bila pa naša glavna skrb, da ohranimo in krepimo slovenstvo v Argentini kot del Slovenije v svetu. To naj bi bila glavna vrednota, kateri bi se moralo vse drugo podrediti, tako posamezniki kot tudi ustanove in celo Cerkev. Temu primerno se je tudi začela spreminjati raba besed in se jim začelo dajati drugačno pojmovno vsebino.

Tako se je zgodilo s izrazom politična emigracija. Običajno nam – v skladu z mednarodnim pravom – pomeni tiste izseljence, ki so

zapustili svojo domovino zaradi nevzdržnih političnih razmer v njej, ne glede na to, če so se prej ali pa potem bavili s politiko ali pa ne, kajti politični izseljenec ni nujno izseljenec politik. Med nami pa je prevladalo mnenje, ki je prav to razlikovanje zanikalo, češ da je politični izseljenec samo tisti, ki je tukaj politično angažiran v prid izgubljene domovine. To je bilo neke vrste moralno nasilje.

Na takšno zlorabo jezika je brez dvoma odločilno vplivala prisotnost uglednih politikov in drugih javnih delavcev, ki so mislili, da imajo v tujini ne le isto poslanstvo, ampak vsaj deloma isto oblast kot prej doma. Zato so skušali organizirati skupnost, kot bi bila nekaka država v državi. Nekateri so si celo vzeli v zakup protikomunizem, kot si je med vojno partija vzela v zakup borbo proti okupatorju. Tudi v našem primeru se je izkazalo, da je zloraba govornice vedno povezana z zlorabo oblasti. To je že v starih časih ugotovil filozof Platon, ki se je boril proti zlorabi govornice pri sofistih, kot nas je opozoril na to sodobni filozof Josef Pieper.

Nekaj podobnega velja tudi za naš sedANJI program. Odkar je Slovenija postala samostojna, naša politična emigracija vidi svoj cilj v ohranjanju slovenstva. In čeprav vsi javni delavci poudarjajo svoje krščanstvo, se je med nami zasidralo judovsko gledanje na narod in narodnost, ki je izrazito rasistično in nacionalistično. To nas je privedlo do tega, da tudi glede pojmovanja države ne sledimo nauku Cerkve, ki nas uči, da je poleg družine tudi država naravna družba. Med nami se pa izrecno trdi, da je država zgolj umetna družba, naravni družbi pa da sta samo družina in narod. Zato precenjujemo narod (etnijsko) in podcenjujemo državo in njen pomen za človeško osebo. Vse to ima za posledico, ne le rabo besed z drugačno pojmovno vsebino, ampak nas vodi do zaključkov, ki so povsem nesprejemljivi.

Med nami se je poleg Slovenije, ki je država v Evropi, začelo govoriti o Sloveniji v svetu. Potem pa so se kar naenkrat pojavile tri Slovenije: matična, zamejska in izseljenska, ki vse skupaj tvorijo eno samo univerzalno Slovenijo. Čeprav je res, da imajo vse tri omenjene stvarnosti nekaj skupnega, je pa vendar med njimi tako bistvena razlika, da se jih na noben način ne more vzporejati in poimenovati z isto besedo. To je prava zloraba govornice, toliko bolj, ker je to narejeno z namenom, da bi tudi izseljencem naprtili moralne dolžnosti, ki jih dejansko nimajo. Saj nam hočejo dopovedati, da smo Slovenci po svetu še vedno del Slovenije in tako z njo povezani, kot če bi živeli pod Triglavom. »Čemu bi moral biti tedaj manj živ ud naroda Slovenec, ki živi na primer v New Yorku, Mendози, Parizu, Celovcu ali v Trstu od onega, ki biva pod

ljubljskim gradom«. Seveda »pripadati narodu pa pomeni prevzeti v njem nalogo, opravilo, delo, izpolniti v njem dolžnosti, bodisi da živimo na skupnem ozemlju ali kot otok v emigraciji. Pojem naroda dobiva nadkrajeven poudarek, meje Slovenije postanejo meje njenega kulturnega in gospodarskega vpliva«.

Takšno gledanje se ne sklada z dostojanstvom človeške osebe in nam otežkoča pravilno sožitje v družbi. Nimamo jasnega pojmovanja integraciji in asimilaciji, ne najdemo pravega odnosa do narodno mešanih zakonov ali do mladine, bodisi da znajo slovensko govoriti ali pa ne. Vse te ideološke zmešnjave se prenašajo tudi na Cerkev, saj si brez nje »težko predstavljajo, da bi uspeli pri oblikovanju univerzalnega slovenstva«. Mnogi mislijo, da so naši škofje še vedno škofije v Sloveniji, tukajšnji so pa samo »argentinski škofje«. Zato govorimo o slovenski Cerkvi v svetu, zato sanjamo o samostojni narodni škofiji, ki naj bi povezovala vse Slovence po celem svetu.

To je ideologija naše politične emigracije, ki je kot vsaka ideologija zaprta sama vase in »gluha« za sprejem drugačnih pogledov. To je naše enoumje, ki je še vedno prisotno med nami, zlasti v vodilnih krogih in ki onemogoča pristen dialog. In tudi tisti, ki drugače mislijo - in teh je vedno več, verjetno že večina - si tega ne upajo javno priznati, češ, »saj veste, kako je med nami«.

In ta položaj je toliko bolj resen, ker je ta ideologija, zasnovana v Argentini, našla zelo rodovitna tla tudi v Sloveniji. To velja zlasti za tiste kroge, ki se bavijo z vprašanjem izseljenstva. Ljubljanska »Družina« z velikim navdušenjem na dolgo in široko govori o treh Slovenijah: matični, zamejski in izseljenski, ki vse skupaj tvorijo Univerzalno slovenstvo. In s tem hočejo celo pokazati, kako zelo se zanimajo za emigrante. In vendar ta ideologija ni zasnovana na osebni dostojanstvu izseljencev, ampak zgolj na koristih Slovenije, ki jim je izseljenec samo sredstvo.

Vse to se godi v času, ko je vedno močnejši kulturni boj proti veri in morali voden s pomočjo zlorabe izrazov. Naj za zgled navedem samo zlorabo besede »družina«. Med nami se državi ne priznava značaj naravne družbe in se jo proglašja za zgolj umetno ustanovo v očitnem nasprotju s socialnim naukom Cerkve. Nasprotniki Cerkve pa tako pojmujejo tudi družino. Zato se jim zdi, da značaj družine lahko po svojem okusu spreminjajo. Celo nekatere državne zakonodaje nas skušajo prepričati, da prava družina ni nujno osnovana na zakoniti zakonski zvezi moškega in ženske, temveč je prava družina tudi, če gre za zvezo dveh homoseksualcev ali lezbijank. Tako imajo tudi oni tri družine, kot imamo mi tri Slovenije. S kakšno pravico jim lahko očitamo zlorabo besed, če prej ne pometemo pred lastnim pragom. Zelo žalostno, a resnično.

18. Vaši članki v Meddobju in drugod ter Vaša številna predavanja pri SKA so nedvomno zanimiv in bogat prispevek k razsvetljevanju izseljenske problematike. Kakšne občutke imate, ko vidite, da se je marsikaj uresničilo, kar ste Vi že pred leti predvidevali in napovedovali?

Seveda sem tega zelo vesel. V tem vidim dokaz, da sem izseljensko stvarnost pravilno presojal. Zasluga za to pa gre seveda predvsem socialnemu nauku Cerkve, ki sem si ga vedno jemal za podlago in vodilo svojega razmišljanja. Zato mi je bila v posebno zadoščenje poslanica Janeza Pavla II, ki jo je napisal za svetovni dan miru 1. januarja 2001. V njej papež obravnava isto tematiko kot jaz v svoji knjigi. Z veseljem ugotavljam, da je vsebina moje knjige v polnem soglasju s papeževim naukom. Če se komu zdi, da to ni res, mu bom pa zelo hvaležen, če me na to opozori.

To še posebno velja tudi za moje gledanje na narodnost, ki je izzvala toliko razburjenja med našimi ideologi in politiki. Ko sem pisal predavanje za kulturni večer pri SKA, s katerim sem na kratko predstavil in nekoliko obrazložil vsebino omenjene poslanice, se mi je zgodilo nekaj popolnoma nepričakovanega. Za razlago poglavja, ki govori »o človeški vzgoji in kulturni pripadnosti«, sem si za razlago lahko prepisal štiri in pol strani iz svojega predavanja o narodno mešanih zakonih, ki sem ga imel 37 let prej. Pa so moje trditve ohranile vso veljavnost in aktualnost, v popolnem soglasju s papeževimi izjavami. In če sam ne bi na to opozoril, da to ni bilo pisano nalašč za to priložnost, bi tega nihče ne opazil.

Škoda, da se o tej poslanici med nami ne govori in ne piše, zato je nje vsebina skupnosti nepoznana. Isto velja za papeško inštrukcijo za pastoralo izseljencev »Erga migrantes Caritas Christi« iz leta 2004. Vtis imam, da je to načrtno, kar nam ni v pohvalo. Isto velja tudi za dejstvo, da se do sedaj med nami ni našel niti eden, ki bi javno izpovedal svoje soglasje s cerkvenim naukom o državi, da je to res naravna družba in ne zgolj umetna. Saj je to tako važna resnica, da brez nje ni mogoče organizirati socialnega življenja, ki bi bilo vredno človeka. Brez dvoma nam to ni v čast.

19. Usoda izseljencev je tudi pogled na prihodnost neke skupnosti, ki ima izseljenske korenine. Kot izvedenec v teh temah, kako bi mogli in morali pomagati mladini, da se kot osebe slovenskih korenin pozitivno vključijo v argentinsko realnost in rastejo ter se bogatijo v obeh kulturnih svetovih?

Eli Hafner,
»MLADA PIJANKA« - olje

Kar se tiče mladine, je najvažnejše to, da spoštujemo njihovo osebno dostojanstvo in njihovo naravno drugačnost.

Mladina ni last staršev, še manj last kakšne skupnosti. Zato tudi ne more biti zgolj sredstvo za uresničevanje kakih naših načrtov, naj bodo že kakršnikoli. Saj je vsak človek, kakor nas uči socialni nauk Cerkve, središče in višek vsega zemeljskega. Je na zemlji edina stvar, katero je Bog hotel zaradi nje same. Je prav zato tudi počelo, nosilec in cilj vseh družbenih ustanov, ki mu morajo služiti kot sredstvo za utrjevanje in razvoj njegove osebnosti in za zaščito njegovih pravic.

Na tem osebnem dostojanstvu, ki ga ima tudi naša mladina, je utemeljena zahteva, da mi pri njej priznavamo in spoštujemo tudi njeno drugačnost glede narodnosti. Čeprav so naši mladi biološki potomci slovenskih izseljencev, nimajo enako zgrajene svoje narodnosti kot njihovi predniki, saj je pri človeku odločilen njegov kulturni element. Oboje pa je oblikovala različna kultura.

Naši mladi niso bili rojeni v Sloveniji kot mi, niso doživljali fašistične in nacistične okupacije in ne strahot stalinistične revolucije. Niso izgubili rodne domovine kot mi, niso tujci v Argentini. Španščina jim ne zveni tuje kot nam, ampak jim je še bolj pri srcu in jo bolje obvladajo kot slovenščino. Tu so zakoreninjeni, tukajšnji problemi so njihovi problemi. Tu morajo dozoreti in izpolniti svoje osebno življenjsko poslanstvo, ki jim ga je Bog določil in ni istovetno z našim. Zaradi vsega tega je njihovo slovenstvo in njihov odnos do Slovenije nujno drugačen od našega.

Zato od naše mladine ne moremo in ne smemo zahtevati, da bi tu v Argentini živeli tako, kot da bi živeli pod ljubljanskim gradom. Saj tega tudi mi sami ne zmoremo. Ne smemo od njih pričakovati, še manj zahtevati, da bi v svoji rojstni domovini živeli kot izkoreninjeni, da bi se vedno kremžili, češ da se jim godi krivica, ker da morajo živeti zunaj meja Slovenije. Ne smemo zapasti v patološki pojav samopoveličevanja in izključevanja drugačnosti, ki se običajno razvije v nacionalistične, rasistične in do tujcev sovražne izrazne oblike, kot nas opozarja Janez Pavel II v svoji poslanici.

Vse to pa seveda ne sme biti nobena ovira, da ne bi naši mladini skušali približati tudi slovensko kulturo, saj so kljub svoji drugačnosti vendarle še Slovenci in kot taki tudi v posebnem odnosu do Slovenije. Čisto naravno je, da starši hočejo zapustiti svojim potomcem to, kar jim je najdražje. Zato je prav, da mladini pomagamo, da se čim bolje nauči slovenskega jezika in se obogati tudi s slovensko kulturo. Seveda moramo to storiti na res kulturnen način.

Če hočemo, da bo mladina spoštovala našo drugačnost in se ji iskreno odpirala, moramo tudi mi spoštovati njeno drugačnost in se ji odpreti. To pomeni, da moramo mi spoštovati in pozitivno vrednotiti španski jezik in tukajšnjo kulturo, ker ta v pretežni meri oblikuje tudi našo mladino. Tega ne smemo smatrati za nesrečo, temveč za priložnost, da se mi sami kulturno obogatimo. Saj gre za jezik Cervantesa in cerkvene učenice svete Terezije Velike. Zavedati se moramo, da je vsaka kultura omejena. Zato se ne sme zapreti sama vase, če noče shirati. Če bi to storila na primer France Prešeren in Ivan Cankar, da bi znala samo slovensko in vse življenje brala samo slovenske pesmi in povestice, bi nikoli ne ustvarila umetnin, ki so slovensko kulturo dvignile na sam vrh svetovne kulture. Isto velja tudi za vse druge ustvarjalce slovenske kulture na najrazličnejših področjih. Vsaka kultura se mora odpreti drugim kulturam in stopiti z njimi v dialog. Saj v dialogu najde varstvo svojih posebnosti, v njem spozna tudi bogastvo različnosti in sredstvo za medsebojno razumevanje in sožitje v ljubezni in miru. In vsega tega še kako potrebuje naša skupnost.

20. Vprašanj je mnogo, vendar nisem stavila tistega, na katero bi Vi morda posebej želeli odgovoriti. Prosim, dodajte, kar Vam je pri srcu.

Mislim, da ste mi kar dobro izprašala vest. Čestitam Vam za Vašo bistrournost in se Vam zahvaljujem za povabilo na ta razgovor. Želim Vam še veliko uspeha pri delu za Slovensko kulturno akcijo in veliko sreče v Vašem osebnem življenju. Bog vas živi!

NANI ŠUŠTERŠIČ REZELJ

KIRKINČO TINČO gre na pot ...

Igro *Kirkinčo Tinčo* je kot svoj odrski prvenec spisala Nani Šušteršič Rezelj leta 2003 za Slomškovo šolo, sobotni slovenski tečaj, ki deluje v sklopu Slomškovega doma v mestu Ramos Mejía, Buenos Aires.

Prvič so jo uprizorili dne 29. novembra tistega leta, na odru Doma, ob zaključku šolskega leta. Režirala je Andrejka Vombergar Štrfiček, nastopilo pa je 97 otrok. V isti zasedbi so igro ponovili na začetni prireditvi slovenskih šol v Slovenski hiši v Buenos Airesu, 14. marca 2004.

Ilustraciji sta naslovnica in zadnja stran gledališkega programa.

DRAMATIS PERSONÆ

Učitelj Njandu	
Tinčo	(kirkinčo / jež)
Kirkinčo 1	(nogometaš)
Kirkinčo 2	(Kirkinčo)
Kirkinčo 3	(Kirkinčo)
Kapitan Tukan:	(čuvaj narodnega parka Iguazú)
Flaminga Minga	(kapitanova hči)
Flaminge	(plesalke)
Pača Mama	(mati zemlja Purmamarke)
Lama 1	(stražar votline)
Lama 2	(stražar votline)
Urpila	(mlada mamica Indijanka)
Indijančki	
Kondor	(kralj Andov)
Jež 1	
Jež 2	
Jež 3	
Hruške	
Ježoznanstvenik	(jež zdravnik)

SCENA I

Tinčo in prijatelji

SCENA II

Na pot

SCENA III

V kraljestvu Pače Mame

SCENA IV

Pod Triglavom

UVOD

Učitelj Njandú je lahko eden izmed učiteljev. Obleden je v črno, ima telo njanduja, iz katerega moli dolg vrat, ki konča z ročnim kljunom. Stoji ob strani, opazuje igro, daje pripombe, popravlja ... Sedaj govori ob zaprtem odru.

UČITELJ NJANDÚ: To je igrice, v kateri ima glavno vlogo mali pasavec. Pasavec ima latinsko ime *Draypus nomencinktus* in pripada družini redkozobcev. Po domače ga kličemo tudi mulita, tatú ali kirkinčo. Prebiva v Južni in Srednji Ameriki.

Ima oklep iz koščenih ploščic med katerimi ima ščetine. Nekatere vrste lahko dosežejo velikost enega metra in pred nevarnostjo se zvijejo v klobčič. Ima močne kremplje, da lahko koplje po zemlji, ko išče hrano... za kopanje v tla. Ponoči lovi žuželke in živi v rovih. Je ogrožena žival, ker iz njegovega oklepa izdelujejo tipični argentinski inštrument čarango.

Ampak ta naš kirkinčo je malo drugačen. Ne obnaša se kot drugi kirkinči ... Namesto ščetin ima nekakšne bodice in vse kaže, da ima neke vrste obolenje ali problem z zdravjem, ker ga ves čas nekaj boli. Sam ne more točno povedati, kje ga boli. Včasih v grlu, včasih v prsih. Včasih pa tudi sliši neke čudne zvoke ...

Torej Tinčo, tako se namreč imenuje naš kirkinčo, se po nasvetu prijateljev poda na pot k Pača Mami na sever Argentine, v upanju, da bo tam dobil zdravilo. Na tej poti po Argentini mu tudi druge živali ponudijo razne čaje in zelišča, a nič mu ne pomaga. Končno se Kondor, kralj vseh živali, domisli, da ve za kraj, od koder bi lahko prihajali ti čudni zvoki, ki kirkinča vznemirjajo. Popelje ga v to deželo. Tam pa Kirkinčo odkrije, da on ni pravi kirkinčo ampak neka druga žival: Odkrije svoje korenine.

Dobro se počuti med novimi prijatelji in vse kaže, da je končno dobil zdravilo. Toda Tinča spet začne nekaj stiskati pri srcu ... Sedaj pa Tinčo ne ve, kaj naj stori: ali naj ostane v tej deželi, ali naj se vrne v Argentino. Prisluhnimo njegovi zgodbi ...

SCENA I

TINČO IN PRIJATELJI

Kirkinči igrajo nogomet. Napravljeni so v drese argentinske nogometne reprezentance in pojejo pesem o nogometu. Po melodiji hita svetovnega prvenstva ...

KIRKINČI: Žogo bomo igrali,
bomo tekmovali,
zabijali gole
vsem drugim živalim.
Navijali bomo
za našo skupino,
vsi skupaj kričali:
Daj, dale kirkinčo!

Dolgo smo vadili,
se trudili, potili.
Mišice utrdili
v vsakdanji vaji,
in zdaj dočakali
novo bomo zmago,
ko spet bo kirkinčo
vse druge premagal.

Daj, kirkinčo se potrudi
moštvu našem zdaj podkuri,
da vsak gol...
zadonel bo do neba.

Žogo bomo igrali,
bomo tekmovali,
zabijali gole
vsem drugim živalim.
Navijali bomo
za našo skupino,
vsi skupaj kričali:
Daj, dale kirkinčo!

Daj, kirkinčo se potruži
naše moštvo naj podkuri,
da vsak gol...
zadonel bo do neba.
GOOOOL!!!

TRENER: Ti (*ime otroka*) se znebiš svojega branilca, stečeš po črti do konca igrišča in podaš center nazaj. Tam prideš ti, (*ime otroka*) a po levi, se vržeš na tla in padeš, kot bi se vrgel v bazen. padeš tako, da bodo vsi mislili, da je foul, in ko sodnik dosodi penal za prekršek ...

UČITELJ NJANDÚ: Po slovensko se penal reče enajstmetrovka.

TRENER: Torej, ko sodnik določi enajstmetrovko nam v prid, pa zabiješ goooolll

Vsi kričijo. Tinčo se drži čemerno ...

KIRKINČO 1: Kaj pa ti je Tinčo? Hočeš biti za vratarja? Daj no, moramo vaditi, ker imamo jutrižno pomembno nogometno tekmo.

KIRKINČO 2: Daj, no, držiš se kot kisla repa. Si slabe volje?

TINČO: Ne. Ne vem, kaj mi je. Nič se mi ne ljubi. Ne vem, kako bi ti razložil. Nekaj me tu stiska. Nekaj me davi.

Kirkinčo 2: Okoli vratu se ti nič ne pozna.

Kirkinčo 1: Ko sem jaz slabe volje, si nataknem trenirko in grem teči.

Kirkinčo 2: Jaz si pripovedujem vice, pa se začnem smejati.

Kirkinčo 3: Uh! To si pa pameten ... To ni mogoče. Sam sebi ne moreš pripovedovati vicev.

Kirkinčo 2: Daj, naj ti pokažem: Zakaj Gažego leži v trgovini?

Skomignejo z rameni

Kirkinčo 2: Zato ker išče znižane cene. Hahahaahah!!! Hahahahahahah!!!

(Se smeje, zvija in drži za trebuh)

Drugi se gledajo med seboj.

KIRKINČO 2: Ali pa: Zakaj mačka dvigne rep, ko jo pobožaš? ... Zato, da ti pove, kje je konec mačke. Hahahahahahah!! Ali pa ...

KIRKINČI: Neeeeeee *(ga prekinajo)*

TINČO: Ammmmmm. To deluje zate.

KIRKINČO 1: Samo zate.

KIRKINČO 3: Se ti zdi smešno?

KIRKINČO 1: Jaz se spomnim na svojo učiteljico. Je tako smešna ...

KIRKINČO 3: Jaz se spomnim na mačka, ki je prišel med mašo na oltar.

KIRKINČO 1: Se spomniš?

KIRKINČO 3: Ja, pa vsi smo se začeli smejati ...

KIRKINČO 1: Hahaahaa!!

KIRKINČO 2: Ej, Tinčo, daj no. Mogoče bi pa res moral k zdravniku, da bi te pregledal!

TINČO: Sem že šel.

KIRKINČO 2: Si že šel h kardiologu?

TINČO: Me je že pregledal in ni nič našel.

KIRKINČO 2: Otorinolaringologu?

TINČO: Ja

KIRKINČO 2: Travmatologu?

TINČO: Ja

KIRKINČO 2: Revmatologu?

TINČO: Ja, sem že bil

KIRKINČO 2: Ginekologu?

TINČO: Sem že bil.

KIRKINČO 2: Kaj!!!!?

TINČO: Ah. Ne, ne.

KIRKINČO 2: No, če ti pa tradicionalna medicina ne more pomagati, boš moral pa poizkusiti z domačimi recepti. Mogoče bi ti pa znala pomagati Pača Mama.

TINČO: Kdo pa je to?

KIRKINČO 2: To je botra bratranca sestre strica moje stare mame ... Ne, ... sestra botre bratranca strica moje stare mame ... Stara mama bratranca sestre mojega strica ... oh ... Ne vem; vsekakor je sorodnica, je zelo staaaaara in veliko ve.

TINČO: Kje jo najdem? Kje se nahaja?

KIRKINČO 2: Živi v Purmamarki.

TINČO: Ah, Purmamarka in ... Na kateri višini Purmamarke?

KIRKINČO 2: Ah ja, mislim, da je na 2100 sto metrih.

TINČO: 2100 ... Je to blizu 9 de julio ali Rivadavije?

KIRKINČO 2: 2100 metrov nad vodno gladino. Kje si pa bil med zemljepisno uro. Daj si še ušesa pregledati ... vsekakor. Kaj ti je pa dermatolog rekel o tvojih čudnih bodečih ščetinah?

TINČO: Ja, no, nič.

KIRKINČO 2: Nič?

TINČO: Nič. Rekel je, da kaj takega še ni videl. Da bo objavil članek o tem pojavu ...

KIRKINČO 2: Članek?

TINČO: No, poslal v New England Journal of Medicine.

KIRKINČO 2: Nju, kaj? A res???

TINČO: In da bodo objavili članek in da bo postal svetovno znan.

KIRKINČO 2: Kdo?

TINČO: On. No ... pa tudi jaz ...

KIRKINČO 2: Pa se boš pozdravil?

TINČO: A, tega pa ni rekel. Rekel je, da bo predpisal bolj preventivno zdravljenje. Naj pazim, da ne špiknem koga. Naj ne potujem v prenapolnjenih vlakih. Naj se ne zvijam, ko sem v družbi, naj rabim mazilo za mehčanje ščetin ... Ah, pa še obljubil je, da bo patološki pojav poimenoval patologijo po meni: Tinčus kirkinčus iglitis.

KIRKINČO 2: Res ne vem. Nikoli še nisem slišal o bodičastem kirkinču. No, če se odločiš obiskati botro bratranca sestre strica moje stare mame ... ne, ... sestro botre ... sorodnico ... Ne pozabi vprašati Pačo Mamo tudi za te čudne bodeče ščetine, ali bodice (ogleduje) kaj pa je to prav za prav?

KIRKINČO 3: Pa za tvoj čudni smrček tudi.

KIRKINČO 1: Pa za kremplje...

TINČO: OJJJJJ. (joka)

KIRKINČO 3: No, saj ni treba jokati ... ne sekiraj se. Ne si grenit življenja.
Saj smo tvoji prijatelji. Vsi vemo, da si grd.

KIRKINČO 2: No, ne bi rekli da grd, *(sune prijatelja s komolcem)* tako drugačen, poseben ...

TINČO: *Poje pesem o domotožju po melodiji El día que me quieras.*

Kako bi ti povedal
kako bi razložil
kaj mene boli ...
In kako me včasih
v pri srcu stiska
in v grlu skeli ...

Da to prava ni bolezen
pravijo, da, si to domišljam sam,
a jaz čutim praznino ...
in noči gredo mimo.

Težko mi je zaspati,
ker dolgo premišljujem,
ker sam ne najdem smisla
in ne najdem poti.

Od daleč pa zvonovi
mi zvonijo domače,
čeprav še nikdar slišal nisem
čudnih teh glasov.

Težko mi je vstati,
čeprav je lepo jutro,
čeprav mi sonce sveti
in vabi v novi dan.

A v srcu ni topline,
ne najdem jaz gorkote.
Le kje bi jaz ogrel se,
kje zdravilo ... bi dobil?

Govori ...

Sem precej drugačen kirkinčo,
bodice imam namesto ščetin,
ne pijem mate, a asado mi tekne.
Vedno čutim tu notri neko bolečino.
Nekateri pravijo, da imam domotožje.
Ampak, saj sem bil tukaj rojen,
saj je tu moj dom ...

A v srcu ni toplote,
ne najdem jaz gorkote.
Le kje bi jaz ogrel se
kje zdravilo ... bi dobil?

KIRKINČO 2: Mislim da ti bo Pača Mama pomagala.

TINČO: Kako pa pridem do nje?

KIRKINČO 2: Vzemi brúhulo

UČITELJ NJANDÚ: Bruhula je po slovensko kompas ...

KIRKINČO 2: Vzemi kompas in glej proti severu. Vedno na sever in še malo na levo. Ti moraš iti na severozahod. Takole tja. Tako se ne boš zgubil.

TINČO: Čau!

VSI: Čau!

KIRKINČO 1: Saj bi te pospremili, ampak jutri imamo nogometno tekmo

Zgubi se med drevesi. Glasba Escualo (Astor Piazzola), ki se počasi meša z zvoki džungle in vode (slapovi)

SCENA II

NA POT

V ozadju palme in Slapovi. Tu mu Tukan ponudi tereré kot zdravilo. Tinčo se zaljubi, a se odloči in gre naprej.

KAPITAN TUKAN: Glej ga, glej, kaj se pa tam plazi ... stoj! Roke, tace gor! Povej ime in pripadnost živalski vrsti!

TINČO: Pripadam vrsti Dasipododov družini redkozobcev. Gospod ...

KAPITAN TUKAN: Gospod Tukan.

Njandú jih prekine...

UČITELJ NJANDÚ: Tukan je velika ptica, pripada družini Ramphastos.

Tukani živijo v deževnih gozdovih Južne Amerike. So ogroženi, ker ljudje sekajo gozdove in uničujejo njihov življenjski prostor. Poleg tega jih lovijo in drago prodajajo kot hišne ljubljence. Kljun tukana je lahko dolg za 2/3 celotnega telesa. Znanstveniki ne vejo, zakaj ima tukan tako velik kljun in zakaj je tako čudovito obarvan. Morda mu barve omogočajo, da ga opazijo druge ptice njegove vrste in da pritegne pozornost samice.

S svojim velikim kljunom dosežejo hrano na vejicah, ki ne bi zdržale njihove teže. S hitrim stresanjem glave si pomagajo, da jim hrana pade skozi požiralnik.

TINČO: Gospod Tukan.

KAPITAN TUKAN: No, nehajmo s predstavitvami in pokaži dovoljenje.

TINČO: Kakšno dovoljenje?

KAPITAN TUKAN: Dovoljenje za sprehajanje po narodnem parku. Jaz sem namreč odgovoren ... gozdni čuvaj ...

FLAMINGA MINGA: Daj no, stric Tukan, saj ni videti nevaren. Zgleda prav prikupen. Kako zanimive bodice ...

KAPITAN TUKAN: Kaj pa iščete v našem parku?

FLAMINGA MINGA: S čim vam lahko postrežemo, s čim vam lahko ugodimo? *(zapeljivo)* Jaz sem Flaminga Minga, ptica-lepotica.

TINČO: Če vam po pravici povem, res ne vem, kaj iščem.

KAPITAN TUKAN: Vidiš, sem si že mislil. To je navaden klatež, tihotapec, klošar, ilegalec. Najbrž hoče pretihotapiti v Paragvaj ves naš mate čaj ...

FLAMINGA MINGA: Daj no, stric, prepusti to meni. Tinčo, kaj te je pripeljalo v naš raj?

TINČO: V resnici nisem hotel priti sem.

KAPITAN TUKAN: Izgovori, to so izgovori. Povej!

FLAMINGA MINGA: Stric!

TINČO: Bil sem namenjen na sever.

KAPITAN TUKAN: Saj si na severu!

TINČO: Na severozahod, V Purmamarko, pa sem zašel.

KAPITAN TUKAN: Kaj pa iščeš v Purmamarki?

TINČO: Če bi sam vedel ... Rekli so mi, da bi tam mogoče dobil zdravilo.

FLAMINGA MINGA: Ah, revček. Si bolan?

TINČO: Ne. Ne bi rekel, da sem bolan. Nekaj me vedno tukaj stiska ... in mi gre na jok. Včasih tudi slišim neke zvoke.

KAPITAN TUKAN: Hmmmmmm. (*Vrta s prstom po glavi*)

FLAMINGA MINGA: Stric! Ta naš misijonski pragozd premore vse! Tu imamo zdravila za vse bolezni, za vse nevšečnosti.

KAPITAN TUKAN: To je pa res

FLAMINGA MINGA: Naš Stric je specialist in ima zdravila za vse muhe in težave. Daj, stric, povej mu!

KAPITAN TUKAN: *Poje pesem Tereré*

TERERÉ

Za kakršno koli bol
tu se zdravilo dobi,
če iščeš rešitev tu
gotovo jo boš dobil.
Tu imamo prav vse,
kar si lahko zaželiš:
zelišča, čaji, sokovi,
zdravilo boš dobil!

Če želodec ti nagaja
ali ti v črevesju bobni ...
Če hrane ti ne prebavljaš
ali preveč smrčiš.
Če čudne glasove slišiš
in v ušesih ti brni.
Le tu pri nas ostani,
zdravilo boš dobil!

Zapleši veselo en čamamé
in skupaj popijeva tereré,
boš videl, da koj vse minilo bó.
Zakrili s peruti, 'lej, 'ko je lahkó.
Zapleši veselo en čamamé
in potlej popijeva tereré,
boš videl, da 'koj vse minilo bó.
Zakrili s peruti, 'lej 'ko je lahko.

Mu ponudijo mate.

Daj no poskusi!

Takole ... posrkaj, nalahno, da se ne zamaši.

Nato doliješ še vode in ... vidiš no ... tako ja. Posrkaj ... hmmm.

Če grlo te zaskeli,
ker si se prehladil.
Če pri srcu te stiska zdaj,
da sam še ne veš zakaj.
Če muči te nekaj, kar
si ne znaš obrazložiti
le zaupaj mi sedaj:
tako ti pristavim za čaj!

Zaplešiva skupaj en čamamé
in potlej popijeva tereré.
Boš videl, da koj vse minilo bó.
Zakrili s peruti, 'lej 'ko je lahko.
Zaplešiva skupaj en čamamé
in potlej popijeva še tereré
Boš videl da 'koj vse minilo bó.
Zakrili s peruti, 'lej 'ko je lahko.

Pijeta mate.

TINČO: No, res se počutim malo bolje, a ...

FLAMINGA MINGA: Ti potrebuješ ... ti potrebuješ družico. Prišel si v starost, ko samec išče samico, ko ustanovita družino.

TINČO: No ... (*se izmika*) Ta tereré mi je dobro del.

FLAMINGA MINGA: Lahko bi začela graditi najin domek. Tam med lokvanji, na drugem bregu reke vem za zelo romantičen kotiček. Ravno pripraven za prostorno gnezdo ... Vem, da imate kirkinči raje podzemске domove. A mogoče bi lahko zgradila kaj vmesnega.

TINČO: Kaj?!!

FLAMINGA MINGA: Nekaj vmesnega. Moderna arhitektura vse premore. Stric Tukan pozna arhitekta bobra. Sicer živi v Severni Ameriki, a včasih pride v Argentino na mednarodne kongrese. Če ga stric prepriča, bi nama gotovo pomagal. Znan je, ker gradi vsepovsod. Še na reki je zgradil stanovanjsko ploščad. Če mu piševa, bi nama po mailu lahko poslal skico projekta ... Nekaj med gnezdom in luknjo ...

TINČO: Oprosti, Minga, toda nadaljevati moram svojo pot. Mogoče se bom še vrnil.

FLAMINGA MINGA: *Poje Pesem Cuñataí*

ONA: Daj pridi bliže prav nič se ne boj se,
saj je že temno in že hladnó.
Le tu ob reki bova kramljala
in čas za naju ustavil se bo.

Vame zaupaj, nemirni Tinčo.
Ob meni te vse minilo bo.
Srebrna luna bo najina priča.
Le tu z mano mirno ostani,
Tukan naju poročil bo.

In srček mi bije tako močno,
da res ne vem, kaj bi to biló.
Le s tabo, biti to je prijetno,
pri srcu toplo.

Ostani z mano kirkinčo ti.
Jaz ti bom pela po guaraní.
Tu dom bo najin in jaz bom tvoja
Cuñataí.

ON: Oprosti draga preljuba Minga. Res se ob tebi dobro počutim in tudi meni je toplo pri srčku. Še nikoli se nisem zaljubil in ne vem, kako bi opisal svoja čustva. A moram biti odkrit: ne morem več tu ostati. Imam druga pota. V življenju se je včasih treba odločiti za eno pot. Ampak oba sva mlada in najine poti se lahko spet križajo. Nič ti ne morem obljubiti, toda mogoče se bom še kdaj vrnil. Zaenkrat pa: zbogom, nasvidenje Minga, nasvidenje flaminge!

ONA: Ostani z mano kirkinčo ti.

Jaz ti bom pela po guaraní.

Tu dom bo najin in jaz bom tvoja

Cuñataí.

Ostani z mano kirkinčo ti.

Jaz ti bom pela po guaraní.

Tu dom bo najin in jaz bom tvoja

Cuñataí.

Flamingi ju med plesanjem obkrožijo in spremljajo s petjem. Na koncu mahajo v slovo. Tinčo odide in Flaminga ostane sama na odru.

SCENA III

V KRALJESTVU PAČA MAME

V ozadju Cerro de 7 kolores. Pača Mama živi v podzemlju. Vhod v votlino stražijo lame. Vse je polno glinastih posod iz katerih se kadi.

UČITELJ NJANDÚ: Po dolgi in nevarni poti je Tinčo končno došel do Purmamarke. Ker ni hotel čez mejo v Paragvaj, saj ni imel s seboj potnega lista, je z Misijones moral dol v Korrientes in nato proti severu. Prebrodil je široki Bermeho, se prebil skozi pragozd province Čako. Prespal je kratko siesto v Santiago del Estero. Križal puščave Salte in končno prispel v Huhuy.

Veliko obredov se vrši Pača Mami v čast. V barvitih oblačilih se kožas zberejo v bližini doma in skopljejo luknjo v zemlji. Zakopljejo dar za Pača Mamo: liste koke, čičo, vino in cigarete. Nato se primejo za roke in v bratskem vzdušju zaplešejo ob zvokih kene, sikusa, erkeja in čaranga, ki so tipična glasbila teh krajev.

V ta kraj je torej došel Tinčo, naš kirkinčo. Pazljivo poslušajte, kaj je tu odkril.

TINČO: Joj, kako je temno. Strah me je ...

LAMA 1: Kdo prihaja v čarobni svet Pača Mame? *(počasi in strašljivo)*

LAMA 2: Kdo si ti?

TINČO: Jaz sem Tinčo, kirkinčo ...

PAČA MAMA: Jaz sem vélika Pača Mama...

LAMI: Slavljenja mati zemlja. *(Spoštljivo. Se priklonita)*

LAMA 1: Ali si prinesel kaj v dar?

LAMA 2: Ali si prinesel kaj čiče?

UČITELJ NJANDÚ: Čiča je alkoholna pijača iz kvašene koruze. Znana je predvsem na severu Argentine.

TINČO: Ne, nič nisem prinesel. Nič nimam s seboj. Jaz nisem od tod. Ne poznam vaših navad ...

PAČA MAMA: Kako, niti ne veš, kdo sem jaz? Jaz sem velika Pača Mama.

LAMI: Slavljenja, mati zemlja.

TINČO: No, slavljenja mati zemlja, velika Pača Mama. Ali bi mi lahko pomagali?

PAČA MAMA: Če bo v moji moči ... (*Počasi*)

TINČO: Naj vam razložim. (*Hitro*)

PAČA MAMA: ...v moji moči in v skladu z ...

TINČO: Bil sem že pri nešteti zdravnikih.

PAČA MAMA: ... in v skladu z naravnim redom ...

TINČO: ... a niso našli zame pravega zdravila. Potem sem zašel s poti v gozdu in prišel k stricu Tukanu, ki mi je dal...

PAČA MAMA: ... redom in naravnimi silami ...

TINČO: ... mate čaj. Pa še zaljubil sem se, tako da sem zdaj še na slabšem, kot sem bil prej ...

PAČA MAMA: Tiho!!!! (*Ga prekine*)

TINČO: Toda. Nočem biti nevljuden, nimam veliko časa. Moj biološki cikel gre naprej, jaz pa še vedno ne vem ...

PAČA MAMA: Tiho!! Potrpi. Tu na Puni ne moreš hiteti kot v mestu. Tu imajo vse stvari svoj čas. Usedi se in potrpežljivo poslušaj. Potrpi ... Usedi se pod algarrobo in zapri oči. Povedala ti bom svojo zgodbo.

Otroci napravljeni v kožo uprizorijo zgodbo med njenim pripovedovanjem

PAČA MAMA: Pred davnimi, davnimi časi so bila leta obilja. Bil je čas, ko je bilo vsega dovolj. Zemlja je rodila kot še nikoli. Koruzna zrna so bila zlata in velika kot česnovi stroki.

Shrambe in posode so bile polne do roba. Vsega je bilo preveč in nikomur se ni bilo treba potruditi, da bi kaj dobil. Ljudje so samo mislili na hrano in pijačo in se predajali strastem. Živel so brezskrbno in brez vsake obveznosti. Kadar niso jedli, pili ali plesali, so spali ali poležavali v senci. Indijansko ljudstvo, ki je bilo vedno delavno, je začelo lenariti. Počasi, neopazno so Indijanci začeli opuščati svoje obveznosti in se začeli predajati brezdelju. Vnuki delavnih Indijancev so opustili obdelovanje zemlje... Tedaj se je Inti (*jezno*), bog sonca, razjezil in jim poslal strašno kazen ...

S svojimi močnimi žarki je posušil vsa jezera, reke in potočke. Zemlja je razpokala, rastline so izgubile zeleno listje in cvetje, in veje so se spremenile v suhe rogovile ...

Toda v shrambah in posodah je bilo še obilo hrane in pijače. Ljudstvo se ni spremenilo in je še naprej živelo v brezdelju in se veselilo noč in dan. A prišel je čas, ko v shrambah ni ostalo ne hrane ne pijače. Tedaj so Indijanci spoznali svojo zmoto in prijeli za orodje, da bi sejali. A zemlja je bila suha in trda in ni sprejela semen.

Začeli so se hudi časi. Lakota in revščina sta zavladali v kraljestvu Pača Mama. Ljudje so umirali od lakote in nekoč rodovitna zemlja je postala suha puščava. Listnata drevesa so nadomestili kaktusi, zeleni travniki so se spremenili v peščene planote in dežja ni bilo od nikoder ... Otroci so lačnih oči brezupno jokali in tekali naokoli. Tedaj je mlada mama Urpila postavila oltar in Pača Mami darovala še kapljico čiče, ki jo je hranila v posodi. Prosila in rotila jo je, naj pomaga njenemu ljudstvu ...

URPILA POJE:

Prosim Pača Mama.
Glej, pred tabo, moj otrok.
Daj oprosti ljudstvu,
ki pozabilo je nate.
Ne dopusti, da bi
otrok lačen, žejen bil.
Daj sestram in bratom
odpuščanje, blagoslov.

OTROCI:

Da, darovali ti bomo in znova te slavili.
Oj Pača Mama darovali ti bomo ...
Ne ... ne bomo pozabili te.

PAČA MAMA POJE:

Vsega ste imeli,
pozabili ste name.
Rodovitno zemljo
zanemarili ste vso.
Jedli ste in pili
in plesali vse noči.
Zato zdaj trpljenje
zaslužili ste za vse.

OTROCI:

Da, darovali ti bomo
in znova te slavili.
Oj Pača Mama darovali ti bomo ...
Ne ... ne bomo pozabili te.

Da, darovali ti bomo
in znova te slavili.
Oj Pača Mama darovali ti bomo ...
Ne ... ne bomo pozabili te.

PLES Da, darovali ti bomo
in znova te slavili.
Oj Pača Mama, darovali ti bomo ...
Ne ... ne bomo pozabili te.

PAČA MAMA: In Urpila je s svojo prošnjo zaslužila odrešitev za vse.

Mati zemlja se jih je usmilila. Urpili je poslala trden spanec in ji v sanjah povedala, da bo ljudstvu poslala zdravilo proti lakoti.

A ko se je Urpila prebudila, je pogledala okoli sebe, a nič se ni spremenilo. Zemlja je bila še vedno suha, a v naročju je imela kup algarrobovih semen, ki so od tedaj pomembna jed za vse ljudstvo in živali Pune.

Od tedaj so algarrobo poimenovali sveto drevo.

Če bi popil malo sladkega arrope, vina iz algarrobovega semena, bi se tudi ti morebiti pozdravil.

Zajame iz kadeče se posode in mu ponudi

TINČO: Hmm, sladko in dobro. Okusno. Toda še vedno me nekaj peče ...
(*V ozadju se slišijo zvonovi...*) in še vedno nekaj slišim

LAMI: Me ne slišimo ničesar.

PAČA MAMA: Res, če ti pa moj arrope ne pomaga ... Ti si pa res čudna žival. Nikoli se mi ni kaj takega zgodilo. Vsaka argentinska žival najde pri meni zdravilo. Res ne vem. Ne vem, kdo bi vedel več kot jaz. Jaz sem najstarejša svetovalka, svečenica in vedeževalka.

LAMI: Bodi slavljena Velika Pača Mama!

PAČA MAMA: A mogoče bi ti nekdo, nekdo čigar pogled seže čez Ande ... On ima širši razgled. On ima pregled čez ves svet. On bi ti lahko pomagal.

TINČO: Kdo je to?

PAČA MAMA: To je kralj Kondor.

TINČO: Kako pa pridem do njega?

PAČA MAMA: Počakaj, poklicali ga bomo.

POJE: Kondor, kralj.
Kondor, kralj.
Kondor, kličem te

Kondor se prikaže. Zaplešejo.

POJEJO: Kondor, naš kralj.
Kondor, naš kralj.
Kondor, naš kralj je prišel.

KONDOR: Kaj lahko storim zate?

TINČO: Iščem zdravilo za svojo bolečino, a mi nihče ne more pomagati. Dali so mi razna zdravila. Pil sem čaj tereré. Pača Mama mi je dala arrope, pa nič. Še vedno slišim zvonove...

KONDOR: Skušaj malo bolje razložiti.

TINČO: Ne morem.

KONDOR: Zaupaj vame. Poizkusi. Hipnotiziral te bom. S tleskom mojih prstov boš padel v trans in ko bom dvakrat tlesknil, se boš prebudil.. Glej peruti (*se vrti*) glej peruti. Kaj vidiš?

TINČO: Zvonovi pojó ... bele ceste ... zeleni gozdovi ... Joj, kako je lepo. Prelepe doline in makova polja, bele stezice se vijejo in izgubljajo med hribčki. V ozadju se gore lesketajo v soncu. Nageljni na oknih dišijo, cerkvice na gričku in tam še ena in še ena in še in še. Zvonovi pojó ...

KONDOR: Aha, že vem. Nekje sem nekaj takega že videl. Prebudi se. Zdaj!

TINČO: Ahhh, sem zaspal?

KONDOR: Pohiti, mislim, da vem, kje bi bilo tvoje zdravilo.

TINČO: Res?

KONDOR: Zlezi na moje peruti in ponesem te tja.

Pesem po melodiji El condor pasa

Če res odločiš se da peljem te,
čez gore,
daleč čez morje,
le dobro primi se.

Visoko dvignila se bova,
in gore
bodo majcene
kot narisane.

V nov nepoznani, daljni svet
odhajaš zdaj,
ne glej nazaj ...
Nova obzorja videl boš
in domotožje
boš spoznal.
Ne oziraj se nazaj... nazaj.

KONDOR: Sedaj letiva visoko. Za sabo puščava Ameriško celino. Letiva nad Atlantskim oceanom. Zbogom galebi. Hej kiti, hej delfini! Adijo! Tam pa ... spet zemlja. To je Evropa.

TINČO: Kaj pa je tisti škorenj?

KONDOR: Ah to je Italija. Smo že blizu.

TINČO: Poglej, tam med oblaki, tam se nekaj vidi. Tri špike. Daj, malo nižje še malo. Ej, prijatelj Kondor, ne takooooooooo...

Pade.

SCENA IV

POD TRIGLAVOM

Zadaj daleč je tabla z napisom: Triglavski narodni park. Nato gozdovi in potem sadovnjak.

Otroci pojejo Dobro jutro boter jež. On odgovarja. Ob koncu pesmi pride do ježev, ki delajo inventuro. Dva ježa spravljata ogromne hruške. Otroci-hruške pridejo za njim.

Dobro jutro boter jež,
boter jež, boter jež.
Ustavi se in mi povej,
mi povej, mi povej.
Kam te nesejo nožice,
kam tako zarana greš?
Kam te nesejo nožice,
kam tako zarana greš?
Tjale grem na rob vasi,
k sladki hruški debeluški,
ki me čaka že tri dni.

Boter ježek kaj mi daš,
kaj mi daš, kaj mi daš?
Da ti na uho povem,
ti povem, ti povem:
da je hruško debeluško
že pojedel naš Matjaž,
da je hruško debeluško
že pojedel naš Matjaž.

UČITELJ NJANDÚ: Jež je sesalec in žuškojedec. Ima do 30 centimetrov dolgo čokato telo. Prebiva v gozdovih srednje Evrope. Dlako ima na hrbtu sprijeto v bodice. V nevarnosti se zvije v klobčič. Je koristna žival, ker lovi kače, miši in žuželke. Rad pa ima tudi hruške ...

JEŽ 1: Oh, ta inventura! Toliko dela! (*Zapisuje v knjigo*). Poletna sezona 2002: petsto petindvajset tisoč osemsto dvaindvajset hrušk.

JEŽ 2: Poletna sezona 2003: petsto petindvajset tisoč osemsto petnajst hrušk. Joj! Joj! Joj!

JEŽ 3: Kam bomo prišli z današnjo ekonomijo. Vsako leto je slabše.

JEŽ 1: Vkuhali jih bomo dvajset tisoč. Vložili sto tisoč. Za žganje bo šlo dvesto tisoč. Zmrznjenih bo osemdeset tisoč. Pojedli jih bomo petdeset tisoč.

JEŽ 3: Hruške v vrsto! *Otroci-hruške se postavijo v skupine ko jih kliče.*

JEŽ 3: Za vkuhavanje!

SKUPINA HRUŠK: Tu smo!

JEŽ 3: Pokažite pecelj ena, dva, tri!

Pokažejo glave naprej

JEŽ 3: Za vlaganje!

SKUPINA HRUŠK: Tu smo!

JEŽ 3: leva! Korak naprej!

Stopijo na levo in naprej.

JEŽ 3: Za zmrzovanje!

SKUPINA HRUŠK: Tu smo!

JEŽ 3: Obrat! Pokažite muho!

Se obrnejo in pokažejo rit.

JEŽ 3: Za žganje!

SKUPINA HRUŠK: Tu smo!

Hruške korakajo in pojejo

Leva, leva,
Leva, desna, leva.

Glejte našo sadno četo:
kako me korakamo.
In med šadeži smo najlepše:
me jesenske hruške smo.

Smo okusne,
sočne, sladke,
za vkuhavo, za kompot.
Za v puding, marmelado,
slastne cmoke in za sok.

Leva, leva,
Leva, desna, leva.

Glejte našo sadno četo:
kako me korakamo.
Izmed sadja smo najlepše:
me jesenske hruške smo.

Smo okusne,
sočne, sladke,
za vkuhavo, za kompot.
Za v puding, marmelado,
slastne cmoke in za sok.

Leva, leva,
Leva, desna, leva.
Stop!

JEŽ 3: Sedaj pa na telovadne vaje, takoj! Hruške morate držati linijo, da boste čvrste in lepe na pogled. Če se ne boste potrudile, ne boste nikoli primerne za izvoz.

Hruške korakajo po skupinah in pojejo kot ameriški rekruti ...

Medene hruške postavimo se.
Medene hruške postavimo se.
V vrsto le hitro bomo pohitele.
V vrsto le hitro bomo pohitele.
V vreli vodi prekuhajmo se.
V vreli vodi prekuhajmo se.
Za marmelado me bomo zavrele.
Za marmelado me bomo zavrele.

V čiste kozarce vložijo nas.
V čiste kozarce vložijo nas.
Saj smo vse okusne in mlade.
Saj smo vse okusne in mlade.
Brez hib in drugih velikih napak.
Brez hib in drugih velikih napak.
Sladkor nam bo ohranil postavo.
Sladkor nam bo ohranil postavo.

Me pa še dolgo držale bomo.
 Me pa še dolgo držale bomo.
 V skrinjo ledeno me bomo skakale.
 V skrinjo ledeno me bomo skakale.
 Trde kot kamen bomo me vse.
 Trde kot kamen bomo me vse.
 Zmrznjene bomo me tam počakale.
 Zmrznjene bomo me tam počakale.

Obtolčene smo od toče, dežja.
 Obtolčene smo od toče, dežja.
 In nekatere smo tudi gnile.
 In nekatere smo tudi gnile.
 A to problem sploh ni za nas.
 A to problem sploh ni za nas.
 Saj smo za žganje me izbrane bile.
 Saj smo za žganje me izbrane bile.

JEŽ 2: Dolgčas. Šteje: petsto dvanajst, petsto trinajst, petsto štirinajst ... Ah ... Sam dolgčas. Iščem hruške, nosim hruške, spravljam hruške. Petsto petnajst, petsto ... Uau!!

Tinčo se prikaže na odru.

JEŽ 2: (Zagleda Tinča in se prestraši) Kdo je pa to?

JEŽ 1: Kakšen spaček je pa to? Ej jež, kje si pa pustil svoje bodice? To so ene vrste ščetine. Avvv Bodejo! Poklical bom prijatelja ježoznanstvenika. (vzame mobilni) Halo! Ja. Nujno pomoč.

Ježoznanstvenik se pripelje na triciklu s sireno na glavi

DR. BODICA: Dan! Jaz sem dr. Bodica. Svetovno znan ježoznanstvenik, strokovnjak za ježeva obolenja.

JEŽ 1: Saj, zato smo te poklicali. Ne vemo, kaj je, a je zagotovo resen primer nečesa.

DR. BODICA: No, dovolite mi. To ni jež. To je ... to je Draypus nomencintus, ameriški pasavec tudi imenovan kirkin ... Ampak ne ... ni čisto tak ... Analizirali bomo njegove gene.

UČITELJ NJANDÚ: Genetika je znanost, ki proučuje biološko dednost.

DR. BODICA: Aha. Tako. Hm (vzame probeto jo pogleda proti luči) Ježeš preježeš, ježeštana ... to je ... JEŽ!!!

JEŽ 2: Joj! Še tega se je manjkalo! Konkurenca! Skrijmo hruške! Že tako imamo visoko brezposelnost pa ... Tako ne bomo nikoli prišli v Evropsko Unijo.

TINČO: Ne boj se. Saj nisem prišel za to.

JEŽ 3: A ne? Zakaj pa potem?

TINČO: Ne vem ... Tako, ker me tukaj notri nekaj boli, pa ne morem razložiti, kaj je.

JEŽ 1: No stvari je treba urediti. Kaj pa, če prinaša kakšno tropsko bolezen.

Nataknejo si robčke na smrčke.

DR. BODICA: Preglejmo ga. Rilček?

JEŽ 2: V redu

DR. BODICA: Kremplji?

JEŽ 2: V redu

DR. BODICA: Bodice?

JEŽ 2: Malo krajše kot je običajno. Čudno. Mogoče nam je res podoben, a to ni pravi jež.

TINČO: Toda jaz sem vendar jež. Saj je to dognal vaš ježoznanstvenik. Mogoče sem malo drugačen in imam bodeče ščetine namesto pravih bodic, toda vendarle.

JEŽ 3: Saj nismo mislili nič slabega ... a nisi pravi jež.

JEŽ 1: Ne bi rekel, da ni pravi jež. On je živi dokaz Darwinove teorije o evoluciji. Njegovi predniki so pred nekaj generacijami odšli od tod in se nastanili v Argentini. Ta jež se je adaptiral v novo okolje in se tudi fizično spremenil. Zato je sedaj bolj podoben pasavcu, kirkinču. Okolje in klima so pripomogli, da so se njegove bodice spremenile v bodeče ščetine.

JEŽ 2: Res nimaš tako lepih bodic kot mi. Naše bodice so lepo razvite, špičaste in v soncu se lepo lesketajo, ker uživamo veliko mero žuželk in domačih hrušk, dobro zalitih s planinskim čajem.

TINČO: Kaj je planinski čaj?

JEŽ 1: To je mešanica plodov šipka, jerebike, črnega tirja, listov robide in poprove mete in cvetov lipe in ranjake.

JEŽ 2: Ti lahko malo ponudim?

TINČO: Hmmm kako dobro ... Kako dobro se počutim. Že dolgo ne tako.
(*se razteguje*) Kaj pa zvoni?

JEŽ 1: Ah ja, to so naši zvonovi. Vedno tako zvoni.

TINČO: Kako lepo se to sliši.

JEŽ 2: Jaz jih sploh ne slišim.

TINČO: Hmm, pa kako lepo dišijo te hruške. Pa okusne so tudi.

JEŽ 2: Ja. Ponosni smo nanje. Škoda, da smo jih že pospravili. Imamo veliko različnih vrst.

TINČO: Jaz ne razločim ene od druge. Zame so vse enake.

JEŽ 1: No, še malo bi moral vaditi, pa bi bil pravi jež.

JEŽ 2: Še državljanstvo bi dobil.

JEŽ 1: Pri tebi opažam da si zelo sposoben.

JEŽ 2: Lahko bi nam pomagal z inventuro!

JEŽ 1: Oh! Tak dolgčas ...

TINČO: Saj ne zgleda dolgočasno.

JEŽ 2: Pa je. Ko nekaj let delaš vedno isto ...

TINČO: Kadar nam je v Argentini dolgčas, popijemo en mate.

JEŽ: En kaj?

TINČO: Mate čaj ali pa tereré. Poglej, takole: *pokaže kako se pije mate.*
Kratek ples Tereré.

JEŽ 3: Aha res je. To je zabavno... *Pleše*

JEŽ 1: Marsikaj bi nas lahko naučil.

JEŽ 2: Ostani z nami!

JEŽ: Skupaj bomo pospravili hruške.

JEŽ: Daj, krasno se bomo imeli. To bo ful kul!

UČITELJ NJANDÚ: Po slovensko se pravilno reče izvrstno, prekrasno!

TINČO: Ne vem. Ne morem vam zagotoviti ... Tu je prekrasno. Vse je tako lepo urejeno. Te vaše gore, gozdovi, jezera in reke so kot iz pravljice.

Hruške in planinski čaj so izvrstni a ... Pogrešal bom svoje prijatelje. Pa dulce de leche, pa razgovore o nogometu. Pa mesto Buenos Aires, veličino neskončne pampe ... Tu je vse tako urejeno. Ne vem, če se bom privadil. Spet me nekaj stiska. Spet me tu notri nekaj boli ...

Na oder stopijo tudi argentinske živali:

TUKAN: Tinčo, ne bodi žalosten. Saj se bomo še videli. Ker te imamo radi, ti želimo najboljše. Ti boš vedno naš kirkinčo. Ne bomo te pozabili. Prijatelji ne pozabijo na prijatelja, pa četudi je daleč. Pisali ti bomo, ti nam boš odgovoril in tako bomo ostali povezani.

Za prijatelja
ni mejé ne obzorja.
Za prijatelja
ni potrebno dotika.
Za prijatelja
ni nikdar pozabe.
To naj ti bo v tolažbo,
ko nas boš pogrešal
Kirkinčo ti.

KIRKINČI: Oh, ne pozabi na svoje brate kirkinče vse.

Vse najboljše mi ti želimo,
v življenju novem,
Ti naš kirkinčo.
Čeprav bi videli raje,
da bi pri nas ostal.

A svoja pota vsak izbira ...
Spoštujemo
tvojo odločitev.
A če te dvom prime,
kar hitro pridi nazaj.

TUKAN: Pa pripravi si včasih tereré in zapleši zame en čamamé ...

TINČO: Zdaj vem, tako vedno bo.
Nikoli se spremenilo.
Vedno koga bom pogrešal,
vedno drugo domovino.

In vedno bo domotožje
v mojem srcu bolelo:
saj kri me drugam vleče
od rodnega kraja stran ...

(s harmoniko)

JEŽI: Pri nas boš res dobrodošel,
dragi prijatelj Tinčo.
Vsi bomo ti pomagali,
da se boš tu nastanil.
Mogoče se boš navadil
na našo prelepo zemljo,
in kot pošteni jež
tu korenine boš pognal.

TINČO: Ne vem, kam bi šel,
če sem ali tja
če vrnil bi se,
ali tu ostal.
Ne vem kako bi
odločil se:
dve domovini imam ...
Sem ...
Tja ...
Dve domovini imam.

Da sem to kar sem
ni le slučaj,
če jež al' kirkinčo
bi jaz ostal.
Obema pripadam:
saj dve
domovini imam!

Pesem se iz čamameja spremeni v polko in vsi zaplešejo prijeti za roke.

Skupaj bomo mi gradili
z roko v roki domovino.
V srcu jo bomo ohranili
in prijatelji za vedno - za vedno bomo!

V sebi odkrili korenine
se zavedli svoje biti.
Kjer prijatelje dobiš,
tam, - tam si ustvariš dom!

Skupaj bomo mi gradili
z roko v roki domovino.
V srcu jo bomo ohranili
in prijatelji za vedno - za vedno bili.

V sebi odkrili korenine
se zavedli svoje biti.
Kjer prijatelje dobiš,
tam, - tam si ustvariš dom!
Hej!

KONEC

Opomba: V besedilu so vsa argentinska lastna imena, imena živali in stvari pisana fonetično. Tako glavni junak Kirkinčo (špansko: Quirquincho), kot Pača Mama (Pacha Mama), Njandu (Ñandú) in ostali.

DOMOVINA, MILI KRAJ

Pred desetimi leti sem v drugo obiskal Slovenijo, leto 97 se je pisalo. S sestro Maro sva se nastanila v Ljubnem na Gorenjskem. Tu je nekaj zapisov iz tistih dni: o izletih, o srečanjih, o druženjih. Pač vtisi na temo »domovina, mili kraj«. A to je bil le okvir dogodka, ki je bil za našo rodbino zelo pomemben. Sorodniki smo bili vabljeni, pač iz diaspore, na posvetitev novoimenovanega ljubljanskega nadpastirja. Tako na koncu izražam občutke ob rodbinski apoteozi, če smem tako reči.

Ljubno, 30. maja 97

Ko sonce ravno drsi za Julijce - že daleč na desno od Triglava - in se obris gora tako jasno odraža proti nebu, no, ob tej »duhovni uri« se spet zamišljam v svoj tu-bit, v to zagonetno igro življenja, kjer je navadno več neuresničenih sanj kot uspehov, kjer hrepenenje ostaja neizpolnjeno, dosežki pa so praviloma kilave vrednosti.

A tu-bit ob večerni uri je lepo, prijetno. Zadnjo svetlobo dneva pijem kot čisto studenčnico, daje se mi neskalska in nevsiljivo. Kot dar in milost, ki me bogati in krepi. Dar zlate barve nad razkošjem zelene doline. Milost kosove pesmi v gornjem logu ob neslišnem slovesu še enega dne. V daljavi se je oglasil zvon (verjetno v Otočah), ki samo še naglaša pomembnost trenutka. Prišepetava še drugo razsežnost, tisto neizrekljivo, ki je ob večerni zarji tajno prisotna... Vse se uravnava kot v večerno molitev.

Zadnje sonce brusi vrh Triglava ...

Junij 97

Oblaki do tal, vsa dolina zavita v meglo, nalahno dežuje. Že sinoči je začelo, ko smo se z bratom vračali iz Ljubljane, od koncerta.

Koncert v stolnici, zbor in orkester iz Celovca. Bachova Visoka maša. Nepozabna glasbena vigilijska: dovršeno petje, spremljava, ambientacija. Barok v baroku, popolno skladje! Bach neutrudljiv v zvočnem žuborenju, prelivanju. Mogočen v ekstazah veselja in navdušenja - v Gloriji -; neutolažljiv spokornik, poln kesanja a tudi zaupanja v božje usmiljenje v Kyrie. Ko sem mislil, da je že davno izpel svojo spokornost, je še in še ponavljal: Gospod usmili se. Pol ure samo za Kyrie. Čudoviti so bili vložki solistov in duetov. Med njimi Bernarda Fink.

Sedeli smo na desni strani, bolj v zadnjih klopeh. V stranskem oltarju gledam kako Lazar vstaja od mrtvih. Saj ni čudno, začutim, tako mogočno glasbeno viharjenje bi še marsikoga obudilo k življenju. Prav nasproti mene je podoba pametne device iz evangelija, z gorečo svetilko v rokah. O, tudi polifonija nocojsnje vigilijske je plamen, ki greje in ki razsvetljuje pot življenja.

Kregarjev vitraj nad glavnim oltarjem počasi ugaša, čim ugaša dan. Skrivnostno prelivanje likov in barv za upodobitev največje Skrivnosti: Credo in unum Deum, ki se pa izraža v različnih obrazih. Tudi Johann Sebastian upodablja čudovito enoto v raznolikosti.

Na levem stranskem oltarju kralj David spremlja koncert s harfo; na obokih angeli muzicirajo z različnimi glasbili. Svetišče zveni in odmeva, kakor da bi se vsi upodobljeni glasbeniki uvrstili pod taktirko naših gostov. Resnično, vse se zliva v tajno skladnost, kakor v nadčasovno harmonijo.

Poldrug dan sem bil v Ljubljani. Prenočil sem pri sestrični Pavli. Bil sem v Mestnem muzeju, si ogledal zgodovino mesta in okolice v glavnih obrisih: od koliščarjev na barju, preko rimske Emone, fevdalnih gospostev do Otona Župančiča. Premalo časa za tako obširno snov.

A kar me je osebno najbolj zadelo so naključja v zvezi s tem obiskom. Ker nisem vedel za naslov muzeja sem se obrnil na meščana in ga vprašal. Tako je bil prijazen, da me je spremil prav do vhoda. Med potjo sva se gotovo predstavila, ne spomnim se več kako. Da gre v Slovansko knjižnico, ki je v istem poslopju kot muzej. Preden sem vstopil mi pravi, da pozna argentinskega

Slovenca, naj malo počakam. No, po stopnicah navzdol se prikaže Pavel Fajdiga, kolega iz *Druge vrste* in tudi po akademski stroki. Nepričakovano in slučajno-nenaključno snidenje! In seveda veselo! Z g. Lahom (on je bil) sva se potem redno srečevala pri frančiškanih ob Evropskem mesecu kulture. Dobro pozna tudi zdmsko literaturo. Saj, slavist je po poklicu.

Navsezadnje se človek vpraša, če morda taka naključja le niso povsem slučajna.

Na kosilo sem šel v okrepčevalnico Ribca, spodaj pod tržnico, prav ob Ljubljani. Naročil sem sardele, ocvrti krompir in en deci merlota. Ker je bilo vse zasedeno sem prisedel - z dovoljenjem - k starejši gospe. Hitro sem zvedel, da je vdova, da je penzion pičel, a da parkrat na teden le pride na sardele. Ko sem videl, da spravlja v boršo kar ji sicer ni preostajalo, sem ji ponudil svoj kruh in dve, tri ribice. Nič se ni branila, hitro je spravila za domov. Zgovorna, živahna se mi je razodela kot tipična mestna upokojenka, seveda iz proletarskih vrst.

Spet nepričakovano, čisto naključno srečanje, ki pa je vendar pomenilo malce človeške topline v »tujem« mestu.

»Kruh in dve ribi« mi je šinilo po spominu, ko sem odhajal.

Dan je bil oblačen; vseeno sem šel po kosilu na sprehod na grajski grič. Dobro se je malo sprehoditi po jedi, to je vedel že Aristotel. Da se človek malo razkadi! A komaj sem prišel na vrh se vlije dež. Kam sem hotel če ne v bar na kavico! Spijem jo, čakam eno uro, da bi dež ponehal, se naveličam sedenja in se sprehodim po gradu: po spodnjem delu, kjer prostore še obnavljajo, potem po vseh kotih, ki so pod streho. A dež ne preneha. Končno se usedem na klopcu, ki gleda na glavno dvorišče. Da bi pač videl, »kako kiša pada in trava raste«. Blizu sedi starejši gospod z vnučkom, predšolskim. Pridno se pogovarjata, kar zavidam ju, ko tako duhovito čebljata. Po dolgi uri soseščine ne zdržim več in se vpletem v pogovor. Zdaj vedrimo v troje in naslednja ura je malo krajša. Ko pride na dan, da prihajam z drugega konca sveta, kmalu najdeva skupne znance. Bil je sošolec Slavka Revna in Jožeta Horna, poznal je Jožeta Urha, pozna družino Zupan. Morda mi je povedal svoje ime, a se ga ne spomnim. Svet je majhen, nevidne niti nas povezujejo, pa če smo še tako oddaljeni drug od drugega.

Ob petih še vedno vedrim na gradu – sam - in napol obupan beležim: »Začenja me zebsti, dosti mi je čakanja. Nobenega razgleda z gradu, le obnovljeno dvorišče v lahnem dežju, ki ne preneha.«

Čez pol ure je le jelo ponehavati. Stekel sem kot po toboganu do mesta in še ujel predavanji pri frančiškanih: Pibernik in Simčič o pripovedništvu v slovenski diaspori. Da velikega teksta o naši največji tragediji še nimamo. Čeprav je bilo o tem že dosti napisanega.

Prejšnji dan sem obiskal sestrično Nacetovo Pepco ali s. Vincencijo Breznik. Svoja zadnja leta preživlja v srednjeveški Ljubljani, na Kjučavničarski ulici. Samo v bežnih prebliskih sva se ujela na trdnih tleh. Ona je bila že zagledana v druga obzorja. Čez nekaj mesecev sem zvedel, da sem jo takrat videl zadnjikrat.

Ko se naznanja večerna zarja, je nebo čezinčez oblačno, le Julijci s Triglavom so ožarjeni z medlo svetlobo, kakor zastrti za tančico, ki jim daje poseben čaroben sij. Izza oblakov padajo prameni zasenčene luči. Oglašja se kos, kot se spodobi za to uro; niže v dolini mukajo sosedove krave. Od Jelovice do Triglava se pogorje stopnjuje kot v umetniških fotografijah: sedem stopnic do nebes! Dolino navdaja spokojen mir, drevje je zamaknjeno v obljubo blagoslova; noben list se ne gane. Le kos modulira obhod časa in daje trenutku pomembnost pralika. Vse se usklaja v harmonično podobo bivanjskega prostora - s prebliski nadčasovnosti.

*Zadnje sonce brusi vrh Triglava,
ostri žarki pilijo robove ...*

In še en čudežen zaton!

Najprej huda ploha, nato se Julijci izvijajo iz oblakov. Ko pri nas dežuje, Triglav žari v jasnini. Nad Kranjem se prikaže čudovita mavrica. Ko v Otočah zazvoni večerni ave, ugaša zlata poplava na zahodu. Nad Savo se vije lahna meglica. Na nebu zarisan - kot zlat vprašaj - prvi krajec. Danes je že za spoznanje višje kot včeraj. Malo nad gorami se je prižgala svetla večernica. Kako da je do danes še nisem opazil?

Angeli trobentajo, o slava!

Torek 10. junija.

Predavanje ge. Helge V. Glušič o poeziji v diaspori. Presenečen sem, ker je tudi mene vključila v obravnavo. Sedel sem poleg

literarnega kritika F. P. in medtem ko je bilo govora o meni, me je popadla tako čudna nervoznost, da me je dajal kašelj. Ker sem kašelj hotel zadušiti, sem se dobesedno dušil. Zelo neprijetno počutje! Ena tistih nerazumljivih, trapastih reakcij, ki ti pokvarijo sicer lepo doživetje.

Ker sem bil za naslednji dan zmenjen s Pavlo za na Šmarno goro, sem pri njej prenočil. Zadnji vlak za Otoče sem tako že zamudil.

Morda sem bil na Šmarni gori kot otrok, a se ne spomnim. Tokrat se je romarskemu razpoloženju primešalo še narodnostno, saj je ta kraj del slovenske legende. Medtem ko sva s sestrično sopihala po strmi gozdni stezi, sem ponavljal s Prešernom verz, ki mi je ostal v spominu iz gimnazijskih let:

*Roženkranc in litanije
molit, hvalo pet Marije.*

Glavna steza je zelo shojena; res sva srečevala, gor in dol grede, zelo veliko romarjev. Na sedlu mala kmetija, obdelane njive, odprt razgled.

Na gori skromno okrepčilo, nato pa iskat ključarja, ker je cerkev zaprta. Prijazen možakar nama je marsikaj povedal o slavnem svetišču.

V spominu so mi ostale prelepe Langusove freske okrog in okrog kupole. Med številnimi romarji znanih osebnosti je naslikal tudi Prešerna kot mladega fantka. Saj, njegov stric je bil tu za vikarja in je tudi pokopan poleg cerkve.

Opoldne je šel taisti gospod - torej mežnar - zvonit angelus. Sledil sem mu v zvonik, ki je nizek a čokat, saj ima štiri zvonove. Marijin zvon, drugi po velikosti (1736 kg.) se je zazibal. Mogočni a blago uglašeni udarci na bron so me pretresli v dno duše. Kako tudi ne, saj je vse brnelo in trepetalo v zvoniku ob silni, valoviti melodiji, čeprav enoglasni.

Z dovršeno spretnostjo je zvonar dvakrat prestregel po en udarec, tako da je zvonjenje imelo tri dele. Kajpak, saj je angelus iz treh avemarij. O, prelepe slovenske navade. Z domačih polj se spominjam grobeljskega zvona, kako smo delo prekinili in zmolili Angel Gospodov. No, nekaj teh lepih izročil je pa le preživelo polstoletne ujme.

Razgled je čudovit: na vse strani se odpirajo, kot na dlani, prelesti naše dežele: ljubljanska kotlina, gorenjske planine, dolensko in notranjsko hribovje. Do koder seže oko zeleni gozdovi, rodovitne doline, bela naselja. In naša metropola tu pod nami, na dlani.

Ko zdaj obujam spomine na romarski izlet, prihajam do spoznanja, da ni bil samo zanimiv in pomemben ampak tudi v (po)sluhu Previdnosti, kajti pri Prešernu berem da:

*»Kdor odraščan gre iz sveta
Kranjcev, da ni tukaj bil,
v hiši večnega Očeta
se ne bo pred veselil
dokler ne dočaka dneva,
da sem z nami pride reva
roženkranc in litanije
molit, hvalo pet Marije.«*

12. junija

Z našega pobočja v Ljubnem, na severnem bregu Save, se lepo vidi na nasprotni strani, visoko nad dolino, mikavna cerkvena na Jamniku. Razsvetljena ponoči še bolj izrazito izstopa nad pokrajino, večer za večerom me vabi kot svetilnik poznega romarja. Daleč naokoli se vidi, podnevi in ponoči bdi nad vasmi zgornje savske doline. Nič čudno če sem si želel od blizu ogledati to znamenito točko.

Rekli so mi, da je treba do Kropo: od tam je pot, ki pelje na hrib. Neke nedelje popoldne sem se tako napotil proti Otočam, od tam pa proti jugu, skozi gozd v neznano dolinico, v smeri proti žebljarski metropoli. Nisem hodil pol ure ko pridem do prvega naselja; kraj vasi je prijazna cerkev. Vprašam, kje sem in kje čez se gre v Kropo. Vas da je Spodnja Dobrava in da moram odtod proti Lipnici in šele potem povprašati za Kropo. Srečno pridem do križišča, kjer ena cesta pelje v Kamno Gorico, druga pa na moj cilj. Zakoračim v ozko dolinico, cesta se vzpenja, soteska se oži, prikažejo se prve hiše, nato naselje, dve cerkvi, na vsakem bregu ena, ob potoku je komaj še prostor za cesto. Dolinica je globoka zarez med Jelovico in Jamnikom; v taki legi je skrita slavna Kropa; menda jo pozimi sonce komaj najde. Žebljarska obrt je seveda že preminula. Nekaj njene zgodovine in posebnosti sem si

ogledal v krajevnem kovaškem muzeju. Toliko sem zvedel, da so žebjarji v gotovih dobah delali skoraj kot sužnji.

»Od štirih do ene / voda nam kolesa, mehove nam žene, / do osmih od treh žareči žebli, žebli v očeh...« Župančič je bil dobro poučen o tem.

Ko sem se vračal po desnem bregu doline, vidim tablico z napisom *Jamnik 1 uro*. A za danes je bilo dovolj; dve uri samo do Kroke.

Jamnik

Naslednji dan, sredi dopoldneva, smo se vkrcali, cel dan smo se vozili, neverjetne kraje obrali. Osebnost sem odkrival nepoznan košček naše prelepe domovine: naselja, hribe in doline, o katerih sem komaj kaj vedel, o drugih pa še slišal nisem nikoli.

Jamnik stoji na grebenu hriba; na drugo stran – južno – se spušča svet globoko doli proti Selški dolini. Cerkev je bila zaprta, stoji na samem, vasica istega imena se vleče pod cesto, ki pelje proti Dražgošam. Razgled je od tu čudovit: pod nami savska dolina, za njo Karavanke, hribovje in gore v nedogled. Na južno stran se razprostira svet, ki ga je treba šele odkriti. Kot zanimivost nekaj neverjetnega: na pobočju Jamnika obdelano polje v strmini najmanj petdeset stopinj; na eni njivi žito, na drugi krompir, oboje bujne rasti. Globoko doli v kotanji kmetija. Ne morem si predstavljati, kako to obdelujejo. Strmina je za navezo, se mi zdi.

Pot nas pelje proti jugu. Mimogrede se ustavimo pri samotni kapelici sv. Jederti, lepo obnovljeni. Še par ovinkov in že se prikaže naselje: obnovljene Dražgoše leže na južnih terasastih pobočjih Jelovice. Nekdo je zapisal, da tako mikavne lege nima nobena druga vas v Sloveniji.

Najprej si ogledamo slavnemu spomeniku. Šubičev mozaik mi ugaja, cementna gmota mi pa nič velikega ne pove. Kar se ujema s pripovedovanjem vaščanke »tete« Marije, ki smo jo slučajno srečali. Tu ni bilo nobene zmage, tudi resnične bitke menda ne. Samo provokacija okupatorja in beg partizanov na varno Jelovico. Vaščani so plačali račune: štirideset talcev usmrčenih, vas požgana in porušena, cerkev minirana. Vse se ujema z opisom g. M. Ocepka, čigar knjigo nam je »teta« podarila.

Razkazala nam je novo cerkev: arhitektonska zamisel Toneta Bitenca je vsekakor zanimiva. Kregarjeve slike in križev pot so

izredno sporočilne, močne. Kar neverjetno se danes sliši, koliko je bilo nagajanja ob zidavi.

Prijazna teta nas je končno povabila na svoj dom. Poldrugo uro smo klepetali; no, mi smo bolj poslušali. Razodela se je kot zelo dobra poznavalka med in povojnih dogodkov. Kar vrela je iz nje resnica o Dražgošah, prav malo podobna partizanski mitologiji.

Ko smo se poslavljali in je Joža pritisnil za sliko, sva oba izrazila isto misel: škoda, da nismo imeli s sabo snemalca. Pa ne le zaradi vsebine pogovora, ampak tudi zaradi žlahtnega narečja, ki je napol gorenjski a tudi selško - škofjeloški. Zamudili smo edinstveno priložnost.

Globoko doli na dnu odsekanih grap in zarez v pogorje, se vijejo dolinice. Tako zviška jih gledamo, da se zdi kar neverjetno, da bomo mogli dol z avtom. Joža in Mici seveda te kraje poznata, midva z Maro ne.

Začnemo se spuščati proti Selški dolini, pot nas pelje skozi Lajše, zaselek o katerem prvikrat slišim. Kmalu dospemo prav na dno doline, v Selca. Sprehodimo se po naselju, iščemo gostilno, ura je že zdavnaj po kosilu. Krekov dom si ogledujemo. Joža trdi, da je bil Janez E. Krek tu rojen. Jaz vem, da ni bil; videl sem tozadevno ploščo pri sv. Gregoriju na Dolenjskem. Tu je menda živel s svojo materjo v zrelih letih, seveda, v presledkih.

18. junija

Cel dan deževno, zdaj se pa zadnje sonce prebija skozi oblake. Jelovica je zavita v megle in črne oblake, a tu v dolini vse žari v soncu, drevje je še vse mokro, žarki se zrcalijo v milijonih kapljic. Spet tista igra teme in svetlobe, ki me vsega prevzame. Svet kakor v meglicah prvega večera, še v dobi nastajanja, rojevanja.

Vendar so ptiči že ustvarjeni, kos se oglašja v spodnjem logu. Dnevu daje tisto značilnost, ki se prilega pralikom. Kot pravi nekje Borges: ¿Qué importa el tiempo sucesivo, si hubo una tarde como paradigma, que venció el tiempo? Smisel je ta.

Zlato razliva se čez meje dneva ...

Samo okostje še enega dne.

Zjutraj ometaval steno. Sredi dopoldneva sta prišla Joža in Mici, pa smo šli na »lauf«: najprej v Vrbo - v Prešernovo hišo. Zelo

prijazna deklica nam jo je razkazala in marsikaj razložila. Nato v Vintgar, z zelo naraslo reko; bobnelo je s silo podivjanih voda. Po včerajšnjem dežju je bilo še danes vse premočeno, od sten je curljalo, od vse povsod so se stekali potočki.

Končno na Blejski grad. Čudovit je razgled, zanimiv je sam grad in njegov muzej.

Angeli trobentajo, o slava!

Nace je pravilno odločil: prišel naju je iskat sem gor in smo šli na Rog.

Komemoracija je bila lepo organizirana in dobro izvedena. V glavnem po že znanem vzorcu. Zbor je lepo prepeval, maša v duhu pietete a tudi s prizvokom slave ob palmah mučeništva. Francetova pridiga, zame kar dobra, vsebinsko kar sem pričakoval: potreba po narodni spravi; dobronamernost enih in drugih - v bazah, ne pa v vrhovih.

Kulturni program je bil sestavljen z govori, recitacijo, solo petjem in zborom. Najbolj me je pretresla pesem Pojdem u Rute, v izvedbi sopranistke (mislim da) Močnik. Drugi solo je zapel Matej Debevec. Zadnji govor je imel M. L.; čeprav so prosili, da ne ploskamo, so njemu edinemu zaploskali. Šel je bolj na ostrino kot povprečen ton proslave.

Ob breznu - s tisoč prižganimi svečami - so se mi orosile oči. Mnogo ljudi tam moli, premišljuje. Misel na toliko gorja, ki se je tam dogodilo, na toliko mladih življenj, ki so bila tam pokošena, ta misel je boleča, da ti stisne srce. Ob koroški narodni se mi je inako storilo. Čudovito lep glas mladenke, ki žaluje za svojim fantom. Bil je hip pretresljive katarze, morda moment najglobljega čustvovanja s pomorjenimi fanti.

Med mašo sem stal poleg mlade mamice z dvema hčerkama. Opazoval sem najmlajšo, kakih šestih let: srčkana plavolaska, navihan obrazek, polna harmonije življenja. Mislil sem si: čudo božje in krona človekova je otrok; najlepša počastitev mrtvih je novo življenje novih rodov. Nežno dekletce ob meni je pesem življenju, najzgovornejša zmaga življenja nad smrtjo.

23. junija

Celodnevni izlet po južni Koroški. Povabil naju je gospod Roman Mihor, ljubenski župnik. Ob osmih smo se odpravili. Pot

skozi Jezersko je čudovito lepa. Vidljivost je bila izredna po celonočnem dežju. Dolina Kokrice bajno lepa. Reka je drla čisto rjava in močno narasla. Tesne gorske doline so sanjsko lepe, tako bujno zaraščene, neomadeževane. No, videl sem Kokro, rojstni kraj Jože Cveka: raztegnjeno po dolini na dolgo, le na dolgo. Nato Jezersko, malo serpentine in mejni prehod. Na koroški strani podobna soteska, dokler ne prideš v dolino. Skozi Železno Kaplo smo šli potem malo nazaj, v Sele, kjer smo iskali župnika, pa ga ni bilo doma. Oglledali smo si staro in novo cerkev. Vse odprto a nikjer nikogar.

Naslednja postaja je bil Vetrinj. Ničesar nisem mogel razpoznati, le bled spomin na samostan in na cerkev mi je ostal.

Skočili smo na razgledno točko Pyramidenkogel (ušlo mi je slovensko ime), z dvigalom prav na vrh, od koder je razgled čudovit: pol Koroške imaš kot na dlani; posebno dobro Vrbsko in Hodiško jezero, hribovje proti severu, vse posejano z naselji, venec Karavank na južni strani, proti vzhodu Beljak. Veliki Klek ni bil viden, višje gore so bile v oblakih, a sicer je bila vidljivost odlična: nič megla, nobenega mrča.

Nemogoče si je zapomniti imena vseh vasi skozi katere smo vozili. Ponekod dvojezični napisi, drugod čisto ponemčeno. V Bilčovsu smo iskali g. dekana, a ga ni bilo. Gostilna Ogriz je bila zaprta. No, še prej smo se oglasili v Št. Ilju/St. Egyden, župnik nam je razkazal in razložil likovna dela nove cerkve, ki jo je on zidal. Oltarni mozaik je čudovit: v resnici jaslice ali Jezusovo rojstvo. Poglavlje zase pa so vitraji - barvna okna, kjer so naslikane zgodbe sv. pisma stare in nove zaveze. Posebno zanimiva je zgodovina Slovencev: od poganskega verovanja, preko pokristjanjenja (Gorazd, Hotimir) do sv. Heme, turških vpadov - pa prav do 2. vat. koncila. V tem vitraju, na spodnjem delu, povzdigne v škofovsko čast nekaj svojih prijateljev, kolegov, med njimi Hornboeka, drugih se ne spomnim. *Una nota de picardía y de humor*. Mlademu Gorazdu je posodil svojo lastno mladeniško podobo.

Gotovo nam je razlagal te stvari več kot eno uro, nepretrgano in res zanimivo, z navdušenjem in resničnim poznanjem. Tako se mi je posvetilo, da je zamisel vsega likovnega dela njegova, le izdelavo je prepustil umetniku. Na zunaj cerkev nič kaj posebnega, mnogo cementa. A notranjost je polna življenja, topline, pripovednosti, sporočilnosti. Heimatdienst mu seveda nagaja, a ta beneški Slovenec se ne da ugnati. Saj, za pozdrav naju je nagovoril celo v

španščini, v dobri kastiljščini, v čemer je večji del samouk, le podlago ima iz šole. *¡Todo un personaje!* Iz Št. Ilja smo šli k župnikovemu bratrancu. Tam smo si na hitro dušo privezali in se kar lepo pogovorili. Zelo prijazen in gostoljuben zakonski par. Dom prijetno in okusno urejen in opremljen. Povsod polno rož.

Končno smo šli še v Št. Jakob, g. Roman pozdravit s. Kornelijo, midva s. Celino. A to je spet odstavek zase.

Sestra Celina Cerar iz Domžal, sestrična našega ata, dvaindevetdesetletna, sključena v križu kar v pravem kotu, z debelimi očali vseeno malo vidi, pa ko spregovori je kar živahna, nekaterih stvari se dobro spominja, potem pa spet vse zameša in prizna, da ji spomin kako zagode. Ko se pogovarjamo z drugimi sestrami, pozorno posluša in nič ne reče. Le na vprašanja odgovarja. Ko odhajamo, jo primem za roko in ji pomagam iz sprejemnice: zaplljivo se me oprime, gorko roko ima. Zdi se mi, da sva se z dotikom rok še najboljše sporazumela.

Zanjo skrbi sestra, ki je bila v Spittalu v gimnaziji eno leto pred mano. Nisem je vprašal za ime.

Danes z Marto Cvenkel, šofirala je njena hčerka Urša, v Rodinah, v rojstni hiši Janeza Jalna. Njegov nečak nam je razkazal hišo in tudi mnogo osebnih Jalnovih reči, od rokopisov do obleke, očal, fajfe, odlikovanj, nagrad, fotografij, res nešteto stvari. Podaril nam je dve dramski deli (v avtorjevi samozaložbi): Grobovi in Lesena peč.

Od tam smo šli v Radovljico, in sicer mimo rojstne hiše dr. Valentina Meršola, potem na dvorišče Martine rojstne hiše, tam smo malo ustavili. Pred hišo je bilo polno moških, tam je namreč komunala. Vrt je zazidan, hiša in poslopje zelo veliko, bili so premožni.

Končno smo šli na Hribovškov dom, ki so bili sosedje Gregorčevih. Tako sem spoznal Ivanovo sestro Lojzko, moža, hčerko. Kar precej dolgo smo klepetali. Marta in Lojzka se seveda dobro poznata, družini sta bili zelo povezani. Gregorčev oče je bil birmanski boter Hribovškovim, fantje so bili menda stalno skupaj. Marta ve marsikaj o nekdanjih sosedih.

25. junija 97:

Narodni praznik, dan državnosti, obletnica osamosvojitve.

Sinoči sem vse to praznoval v občini Domžale. Nace me je peljal najprej v Dob, k monolitu, kjer je bila uradna proslavitev praznika, z govori, petjem, godbo, recitacijami in vojaškim sprevodom. Nato v Jamarskem domu predstava Adam Ravbar: zvočni in svetlobni učinki na zgodovinsko temo tega slovenskega plemiča. Zmaga nad Turki v Sisku, kar se je proslavilo z ognjemetom, zvonjenjem, bobnenjem, možnarjem – s srebrnim zvokom fanfar. Ta moment zmagoslavja je bil res dognan, slovesen, pretresljiv, božanski. Najbolj so me pretresli zvonovi, a nič manj lepota ognjemetov.

Dopoldne sem bil v Moravčah. Prespal sem pri Nacetu; prosil sem ga za kolo, bilo je lepo sončno jutro, sveže, kakor vabeče v naravo, na pot, na tek. Eno uro sem se vozil tja in malo manj nazaj, ker je manj klancev. Čudovita vožnja, kot sprehod po jutru veselja. Zaradi praznika je bilo zelo malo ljudi na cestah. Sem pa tja kakšen na polju. Dob, Krtina, Škočjan, Sv. Andrej, kaj jaz vem koliko vasi, koliko imen. Na desnem bregu moravške doline idilični zaselki, senožeti in gozdovi. Dolina skrbno obdelana: vse bujno zeleno, kar razkošno rastlinstvo. Za vsakim ovinkom novo presenečenje, nova podoba podeželske idile. Končno se prikaže cerkev sv. Martina, mogočno kraljuje nad naseljem.

Pomladi slutnja. Domovina zdrava!

V Zavodih IV. tabor Slovencev po svetu. Malo sem zamudil (mašo ob 9. uri, daroval France). Okrogla miza (predlogi za splošni zakon o Slov. po svetu) je bila precej raznolika, tudi dolga - skoraj tri ure - in verjetno plodna v idejah in predlogih.

Ostal sem tudi na kosilu, si ogledal razstavo patetičnega Jarja, samo pokukal na stalno razstavo Staneta Kregarja. V prvi sobi me je očaral; to je slovenski klasik. V abstraktnem obdobju je zaenkrat zame nedosegljiv. Naprej pa nisem šel, ni bilo časa.

Po svoje me je tudi prevzela folklorna skupina »Prvi rej« iz Canberre, Avstralija. Primer slovensko-avstralske hibridacije. Skoraj bi rekel, da so bili bolj prepričljivi v avstralskih plesih kot v slovenskih. A v obojih mladostno živahni, sproščeni, vitalni. Nekaj pesmi kar eksotično zanimivih, verjetno se naslanjajo na staroselsko izročilo. Pester moment v raztegnjenem dnevu.

30. junija

Predzadnji dan v Ljubnem, zadnja predstava večerne zarje nad Julijci: komaj pas svetlobe na močno zaoblacenim nebom. Jutri bom to uro v Ljubljani, grem zadnjikrat k frančiškanom. Priznam, da me že prijemlje potovalna nervoza. In vendar, en dan mi je še na voljo.

Popoldne smo bili (z Marto Cvenkel) pri Anici Resman-Zaletel v Radovljici. Na hiši, s fasado kot gradič, letnica 1800; na železnih vrtnih vratih 1802. A v globino ima poslopje komaj pet metrov: odrezali so jim zadnji del. Čudne zgodbe nam je pripovedovala, dramatične iz dobe revolucije in »svobode«, lepe iz svojega sveta kot umetnice. Največ slika na steklo, a ima tudi olje na platnu (pokrajino), ki je prekrasna. Njene podobe svetnikov so ljudska umetnost, namenoma jih slika kot si jih predstavlja preprost človek.

O Ivanu Hribovšku smo govorili malo, pač pa precej o radovljiških komunistih, kako so jim in jim še nagajajo, kjer le morejo. In kako so jih svoj čas ustrahovali.

2. julija

Prezgodaj sem se zbudil, kar okrog pete. Zdaj (pol desetih) čakava na odhod. Vlak imava malo pred dvanajsto (Bled-Jezero). Spet naju bo Nace peljal. V Gorici naju čaka Veronika. Vožnja z vlakom v Novo Gorico je bilo zadnje doživetje slovenske pokrajine na tej turi. Spočetka po tisti pesmi: Bled je lep, Bohinj je lep, al' vi niste vidli Ribnice ... S postaje Bled-Jezero je pogled na blejsko okolico edinstven. Pod nami jezero, otok s cerkvijo, na levi strmini grad, na desni odsekano preneha Jelovica, v ozadju mesto. Še zadnji pogled na prekrasni gorenjski kot in že se najavi vlak. Z obilno prtljago je nekoliko muje, potem slovo od Naceta in vlak potegne. Bohinjska Bela, Bohinjska Bistrica so mi znana imena, a kako jih proga poveže v niz čudovitih gorskih slik, to občudujem prvikrat. Prehitro drsimo preko reber, ozkih sotesk, predorov in naselij, da bi si mogel vse zapomniti. Ostane le doživetje prelepega dokumentarca o alpskih krasotah.

Takoj po B. Bistrici se prebijemo skozi 6 km. dolg predor v tesno dolinico, ki nas končno pripelje v Soško dolino. Nimam zemljevida pri roki; ugibam imena hribovja in naselij. Most na Soči mi je prvo znano mesto. A za čudenje niso potrebna imena. Posebno me

preseneča globočina Soške doline: skoraj navpična zareza globoko v nedrje primorske zemlje. Sveta gora se vidi neznansko visoko nad dolino.

Ob zaježitvah reke Soče postane njena barva mlečno zelena: Smaragdni biseri skriti med temnozelenim hribovjem.

PRIPIS 2007

Ko sem zapisoval zgornje dnevniške beležke, sem imel čudovit razgled v Gorenjski kot, v ozadju katerega kraljuje Triglav. Dan za dnem sem strmel v »podobo raja« in medtem koval sonet, ki mi je še kar za silo uspel, tako se mi je zdelo. A listič se je izgubil in skozi leta ga nisem mogel najti. Smatral sem ga za izgubljenega. Na žalost si nisem zapomnil niti enega stiha, le podoba zahajajočega sonca za goro mi je živo ostala v spominu. A glej ga zlomka, po desetih letih se je le pojavil. Našel sem ga, slučajno seveda, med kupi papirjev. Ker nekako povzema tisto moje bivanje na Gorenjskem, ne bo odveč, če ga tu predstavim. Vse drugo so čenče, končni stihi pa zarezajo v bistvo izseljenčeve usode.

LJUBNO 97

(Posvečam Marti Gregorc Cvenkel,
špitalski sošolki)

*Zadnje sonce brusi vrh Triglava,
ostri žarki pilijo robove,
oganj použiva tri rogove,
angeli trobentajo, o, slava!*

*Glas fanfare v mir večerni plava,
zlato razliva se čez meje dneva,
nebo gori, zenice mi preveva
pomladi slutnja. Domovina zdrava!*

*A misel plove v daljne mi svetove,
srce razklano nad usodo toži
daljav brezmejnih domovine nove.*

*Srh mi leze po zorani koži:
kam naj ležem, ko me Bog pozove,
tu pod Triglav – ali v pampi božji?*

In cauda venenum, pravi pregovor. V tem primeru pa za konec najzlahotnejše sporočilo.

Zakaj smo se zbrali, naj-žlahita, v slovenski metropoli? Pač zaradi novoimenovanega metropolita. Naj navedem kako sem takrat, ves prevzet od pathosa, zabeležil ono obeležje.

April 1997

Slovenija v ključu rodbinskega srečanja – in zanosa. Snidenje ob imenovanju brata, Benjamina, za nadpastirja. Za naslednika Antona Bonaventure, Gregorija mučenca, Antona Ribičevega pričevalca. Srečali se bomo v Beli Ljubljani raztepenci z vsega sveta. Čudno, eni bomo iz Srebrne dežele, drugi zdomci iz dežele Velikih jezer, tretji iz Pariza, ko bi vendar morali prihiteti z Rodice, iz Mengša, Domžal, iz Ihana, iz Bišč. Shajamo se, zdomci, v metropoli mlade republike, v svetišču kraj Ljublanice – in se nam zdi, da zvonovi oznanjajo naš povratak v domovino – kar za zmeraj. Občutek nas spremlja, kot da ni preteklo pol stoletja našega tujevanja. Čas se je kar nekako skrčil, mi pa vstopamo v svetišče tako ponosno, kot da nikdar ne bi bili izgubili domovine. Vstopamo kot v svoje lastno domovanje. Saj je tudi res bilo svetišče naših dedov in pradedov.

Rodbinski spomin nas brati – žive in mrtve. Maziljenec nas druži Slovence, Argentine in Američane v ekumenskem slovenstvu. Druži nas z onimi na božjih njivah v Mengšu, v Domžalah in v Moronu. Najbližje ohranjamo v dragem spominu in jih vabimo na slavje: starša Andreja in Frančiško, tete Micko in obe teti Ani, Andreja in brata Toneta; strice, tete, bratrance in sestrične. Drugi so utonili v daljini časa, a so ta trenutek z nami kot v temeljih rodbine: Martin, Šimen in Janez z ženami: ti so rodiški. A rodovnik seže do začetka sedemnajstega stoletja v Domžale, tako smo Andrejevi otroci potomci v devetem kolenu Gregorja Rodeta, France pa prvi svečenik v rodbini – in zdaj v škrlatu. Vsi smo danes prisotni pri sv. Miklavžu kot otroci vesoljne Cerkve. Zakaj tudi Rim je zastopan, pa Zagreb in Beograd, Toronto in Celovec.

Potem je tudi krajevna cerkev sprejela svojega sina. Grobeljski zvonovi praznično pojo, mengeški godbeniki so zelo slovesni, jarški pevci vzklikajo aleluja, hozana. Rodica vzhičena pozdravlja svojega sina v mlajih in v cvetju. Na dvorišču, ki je bilo priča naših

otroških iger (pa tudi pristan naloženih voz pridelkov v letih kmetovanja), na tem dvorišču odmevajo zdaj slovesne besede v pozdrav, čestitke in prošnje k Bogu.

Pred več kot petdesetimi leti je Vadamova prvorojenka, pozdravila škofa Jegliča, ko je prišel birmovat v Groblje. Glej, danes pozdravlja brata v škrlatnem oblačilu. V te pozdrave vpleta ves Vadamov rod, posebno še one, ki so omagali na poti brezdomstva in počivajo v daljni Argentini.

Preveč, Gospod, preveč visoko nas vzdiguješ, ko še ni dolgo od dobe brezpravnosti, zaničevanja, blatenja in preganjanja. Preveč za izseljenca, ki je vaju brezimenstva, ki je lačen celo domače besede.

Domači zvonovi prav milo pojo, spet nam je pri srcu gorko. Kakor nekoč ob največjih praznikih! Božji hram sv. Mohorja in Fortunata trepeta v najčistejši sreči snidenja, sprave in veselega praznovanja. Orgle polnijo svetišče s pretresljivimi zvoki; vmes zadonijo fanfare in trosijo čisto srebro v trepetajoče duše. A najlepši so človeški glasovi. Ko se zlijejo v glorio, vsa srca zabrnijo na isto struno: Slava Bogu na višavah – in mir ljudem!

A danes se slavje preliva v službo. Mladostni sen se uteleša kot služba narodu. Vladika iz rodu Vadamovega nastopa pot nadpastirja, ki naj vodi narod na pašo resnice in poštenosti.

Kot je v nagovoru izrazila ga. Mara. To je dan, ki ga je naredil Gospod, radujmo in veselimo se. Zakaj povzdignil je sina Andrejevega za pastirja svojega naroda. Izbral ga je iz rodu, ki je trpel obrekovanje, preganjanje in tudi nasilno smrt. Izbral je našega Benjamina, da potrdi zvestobo onih, ki so že odšli, da utrdi vero in upanje vseh nas ter tudi onih, ki nas spremljajo iz daljnih dežel.

Ni to nobeno zmagoslavje. Kdo nam more zameriti, ožjim sorodnikom, da se radostimo ob visokem imenovanju?

Dragi brat! Z nami si delil usodo v najtežjih letih, z nami si bil povezan vseskozi v preteklih desetletjih. Ponosni smo nate, saj to je človeško, ponosni bi bili nate tisti, ki so že odšli in počivajo na tujem: starši, tete, strici, brata, in tudi predniki, ki počivajo v Mengšu, v Domžalah in v Ihanu.

Naj te blagoslavlja Bog Šimna, Janeza in Andreja, Bog Frančiške Marije in Ane. Njihova vera je bila neomajna in njihova molitev te je spremljala vseskozi. Bog ti daj dobro stati inu obstati – v večjo slavo božjo in za čast dežele.

Še en pripis, ker se zgodba nadaljuje. Na trgu sv. Petra v Rimu se je zbrala vesoljna Cerkev za slovesnost škrlatne zaveze njenih izbranih sinov. Iz mnogih nepozabnih doživetij tistih dni izstopa en prizor, res edinstven. Benedikt XVI. blagoslavlja v dobrohotni gesti svete posode, ki jih prinašava z Janezom za mašno daritev.

Šele na sliki pride do izraza vsa teža tistega trenutka. Za nama še zastopniki iz štirih celin s simbolnimi darovi. Kaj je položil vsakdo od njih na daritveno pateno? Janez nam je zaupal svojo skrivnost. V tistem slovesnem trenutku so oživele v njem Teharje. Ja, njegove in bratove in bratrančeve: domobranske Teharje kot žrtvenik. Kot da prinaša na oltar vesoljne Cerkve vso težo teharskih žrtev. Kot da nad peklom sovraštva zasveti glorijska mučeništva. Rešenec prinaša na Petrov oltar veličino nedolžnih žrtev. Pekel je izgubil bitko, mučeniška kri je oprala grehe, smrt je premagana, Teharje so poveljčane s palmami mučencev. Kot da bi se prestalo trpljenje sklenilo s sedanjo slavo v skrivnostnem ključu preseganja.

Kdo je bratrancu tisti hip prižgal prav misel na naš holokavst?

Naj sprejme Gospod to daritev ...

SILVIN EILETZ

SKRIVNOST KOMINTERNE

izdala Mohorjeva družba v Celovcu,
2006, 253 strani

Z avtorjevim dovoljenjem ponatiskujemo dvoje poglavij (6. in 7.) iz zgoraj omenjene knjige, ki obravnava »Stalinovo paranojo«, ki je okužila mnoga ljudstva po vsem svetu. Knjiga je razdeljena na tri dele: 1. DEL obravnava sledeča poglavja: 1) Tajni telegrami (1939-1941); 2) Stalin poseže v Kominterno; 3) Leto 1924 - Stalin izenači Kominterno s Sovjetsko komunistično partijo; 4) Stalin si podredi Kominterno; 5) Zakulisje Kominterne; 6) Stalinova roka poseže v Španijo; 7) Sklepi Kominterne in način njihove transmisije; 2. DEL: Burna dogajanja v Kominterni 1939-1941; 1) Šok ob nemško-sovjetskem paktu; 2) Normalizacija komunističnih partij; 3) »Bojevati se proti napadalcu ali se z njim pogajati«; 4) Poskusi dvolične igre; 3. DEL: Sovjetska tajna obveščevalna služba; Antifašizem in patriotizem.

6. POGLAVJE:

STALINOVA ROKA POSEŽE V ŠPANIJO.

ŠPANIJA - 'OGNJENI KRST' REVOLUCIJE IN ČISTK

*Edina funkcija Kominterne je bila takrat,
da se z njenim vrvežem pozabi Stalinov molk*

Dne 17. julija 1936 se je španski general Francisco Bahamonde Franco (1892-1975) uprl španski republikanski vladi. Velika Britanija je sklenila, da ne bo intervenirala. Socialist Leon Blum, predsednik francoske vlade ljudske fronte, pa se je odločil, da bo pomagal Španiji, čeprav ilegalno. Njegov osebni posrednik, visok funkcionar Gaston Cusin, se je tajno srečal s Thorezom, ki je leta 1936 postal generalni sekretar Francoske komunistične partije, in Duclosom, sekretarjem politbiroja Francoske komunistične partije. ki sta ga predstavila Pierru Allardu, a za tem imenom se je skrival Giulio Cerreti, visok funkcionar Kominterne.

Francoska komunistična partija se je znašla pred velikim problemom: kako prešteti in kontrolirati tisoče aktivistov, ki so prihajali iz vse Evrope, da bi se borili v Španiji, in so bili tedaj internirani v Franciji.

Stalin ni hotel intervenirati, temveč je obema šefoma sovjetske obveščevalne službe v zahodni Evropi Valterju Krivickemu in Ignazu Reissu dal nalogo, naj ustanovita mrežo za nakup orožja na Nizozemskem.

Kot šef protiobveščevalne službe v zahodni Evropi je Krivicky poznal glavne strateške poteze Kremlja pri intervenciji v Španiji. Stalinov cilj je bil privedi Španijo pod vplivno področje Kremlja. S tem bi okrepil vezi s Parizom in Londonom ter obenem izsiljeval Berlin, kajti pri vseh potezah je imel Stalin svoje oči vedno obrnjene k Hitlerju.

Tako so tri države neposredno intervenirale v Španiji - Nemčija, Italija in Sovjetska Zveza.

Španska komunistična partija je bila nepomembna, saj so bili španski sindikalisti, vse revolucionarne skupine, anarhisti, socialisti in stranke marksistične zveze prepričano protikomunistični.

SZ je v Španijo poslala kot vojake odrede inozemskih komunistov, ki so pribežali v Rusijo. Kakor piše Krivicky, je bil Stalin srečen, da se jih je znebil.

Zahod nima pojma - je zapisal Krivicky -, kako šibak je bil tisti čas Stalinov položaj. Da bi se obdržal na oblasti, je nujno potreboval podporo inozemskih komunistov. Pri tem pa se je bal, da bi mu ti zaradi velikih krvavih čistk odtegnili podporo. Zato je moral pomagati Španiji.

Odločilen je bil sestanek med Friedom in Cerretijem iz Kominterne, ter Thorezom in Tréandom iz Francoske komunistične partije. Na tem sestanku konec septembra 1936 sta bili sprejeti dve pomembni odločitvi: vzpostavitev mreže za rekrutiranje prostovoljcev, ki bi se bojevali v Španiji v vrstah bodočih mednarodnih brigad - mrežo naj bi vodil Tréand; nato pa ustvaritev mreže za nakup orožja na Nizozemskem - pod vodstvom Cerretija in Frieda. Francoska partija bi morala pri tem krepko pomagati, posebno z zelo skrbno izbranim moštvom, ki bi ga določil Tréand.

Veliki del teh dogovorjenih operacij je potekal na francoskem ozemlju, kjer jih je tajno podpirala francoska vlada. Šlo je pač za »dogovor visoke mednarodne politike med Francijo in ZSSR, po katerem aparati Internacionale in francoske partije skupaj ustvarjajo ta kolosalni projekt pod Stalinovim vodstvom«.

V španski državljanski vojni (1936-1939) je bila francoska partija bistveni člen v verigi, kajti po eni strani je bila francoska partija povezana s Kominterno pod vodstvom Stalina ter s sovjetsko diplomatsko močjo in sovjetskimi vojaškimi silami, po drugi strani pa s špansko komunistično partijo. Pariz je tako postal »okretnica« (»plaque tournante«) ogromnega pomena, obenem pa je čez Pirineje pošiljal v boje številne komuniste. Ker so frankisti in Nemci skušali preprečiti preskrbo orožja španskim republikancem, je Sovjetska Zveza ustanovila 15. aprila 1937 svojo lastno

pomorsko družbo, kamuflirano kot »*Compagnie France-Navigation*«, ki jo je vodil italijanski komunist Giulio Cerreti ob pomoči skrbno izbranega moštva, ki so ga pripravili Tréand, Thorez in Kominterni.

Junija 1937 je imela ta družba šest ladij in aprila 1938 že 21 ladij – tedaj je bila na četrtem rangu francoskih tovornih ladij. V dveh letih in pol je *France-Navigation* napravila skoraj 400 prihodov in odhodov ter je pripeljala v Španijo nekaj sto letal, tankov in topov ter je mednarodne brigade oskrbela še z drugimi vrstami orožja.

Čez Francijo so se vozile desetine tisočev prostovoljcev iz vse Evrope, in to z odobritvijo francoske vlade. »Pariz postane resnična prestolnica sovjetskih in tajnih komunističnih mrež, prestolnica *konspiracije*, ki jo je strogo nadzoroval Fried osebno.« Mednarodne brigade so šteje približno 60.000 prostovoljcev

POUM (Partido obrero de unificación marxista – Delavska stranka marksistične enotnosti) je nastal leta 1935 z združitvijo dveh španskih opozicijskih komunističnih skupin. Težišče delovanja te stranke je bilo v Kataloniji, kjer je imela stranka močan vpliv na ljudske množice. Ideološko je bila leninistično in obenem protistalinistično usmerjena, zato jo je Kominterni označevala kot trockistično skupino, čeprav je od trockistov stranko ločilo mnogo ideoloških razlik. »POUM« je pripadal »London-skemu biroju« - to je bilo mednarodno združenje levih socialističnih strank.

Meseca septembra - oktobra 1936 je Sovjetska Zveza sklenila intervenirati v španski državljanski vojni, za kar pa je postavila politične in tudi ekonomske pogoje, med katerimi je bila izročitev španskega državnega zlata v zameno za vojaško pomoč.

V Španijo je prišel tudi sovjetski vojaški kontingent - kakšnih dva tisoč mož -, ki pa se je namestil za frontno črto. Poleg pilotov in tankistov so bili med njimi tehniki, vojaški inštruktorji, inženirji, itd.

Od takrat je bila sovjetska navzočnost tako pomembna, da je bila politično odločujoča v republikanski coni. Komunistična partija se je zaradi sovjetske pomoči znatno razmahnila.

V tej vojni so bili odločujoči sovjetska mednarodna politika in njeni interesi. Obramba demokratične republike je imela za Stalina absolutno prioriteto, zato se je odločno izrekel proti revolucionarni vzpostavitvi proletarske diktature v Španiji. Stalin je namreč takrat nameraval skleniti zvezo s Francijo in Veliko Britanijo proti Nemčiji, zato se v španski državljanski vojni ni hotel ideološko in politično izpostavljati.

Niti slutili niso, da je nad njimi budno oko od GPU-ja

Da bi Stalin preprečil vsako ideološko in politično deviacijo, ki bi nasprotovala sovjetskimi interesom, je v Španiji ustanovil sovjetsko

tajno službo NKVD oz. GPU pod vodstvom oficirja Aleksandra Orlova (1895-1973), katerega pravo ime je bilo Lev Feldbin. GPU je nadzoroval prostovoljce mednarodnih brigad in prevzel vso oblast nad Komunistično partijo Španije.

Da je Stalin žrtvoval špansko revolucijo svojim diplomatskim interesom, je bilo znano med levičarskimi ne-komunisti. Pozneje je to potrdil tudi Valter Krivicky, bivši sovjetski obveščevalec.

Z izbruhom španske državljanske vojne, julija 1936, se je novo področje operacij odprlo tudi za SGON (*Specialnaja grupa osoboga naznačenja* – Oddelek za posebne naloge) Jakova Serebrjanskega in za INO (*Inostrannyj otdel* – Inozemski oddelek).

NKVD je vodil v Španiji vojno na dveh bojiščih: po eni strani proti Francu in njegovim nacionalistom, po drugi strani pa proti trockistom med republikanci in v Mednarodnih Brigadah. Tajno vojno na obeh frontah v Španiji je koordiniral Aleksander Orlov, nekdanji ilegalni rezident v Londonu, medtem ko je Serebrjanski vodil operacije v inozemstvu. V Parizu je organiziral šolanje za saboterje iz vrst mednarodnih brigad. Pomembna vadišča NKVD-ja za šolanje so bila tudi v Španiji sami, kjer so se pod vodstvom Orlova šolali saboterji in gverilci. Toda glavna naloga Orlova je bila ustanoviti tajno policijo, s katero bi sprožil stalinizacijo Španije.

V Španiji je bil zgrajen skrivni krematorij, ki je omogočal, da se je NKVD znebil svojih žrtev, ne da bi ostala za njimi kakršna koli sled. Mnogo ljudi so zvalili v to posebno stavbo, ter jih v krematoriju likvidirali.

Ko se je Sudoplatov mudil v Barceloni, je tam zopet srečal svojega prijatelja Leonida A. Eitingona (1899-1981), katerega je spoznal šest let poprej, ko je ta vodil oddelek za tajne dejavnosti v inozemstvu. Sudoplatov se je še kasneje spominjal njegove zunanosti: videti je bil kot navaden francoski potepuh, brez kravate in z biretko na glavi.

Leta 1930 je Eitingon za kratek čas postal namestnik direktorja *Oddelka za posebne naloge* pod Jakovom Serebrjanskim. Leta 1932 je prevzel vodstvo neke sekcije v *Inozemskem oddelku* NKVD-ja pod vodstvom Arturja Artuzova in pozneje Abrama Sluckega, kjer je koordiniral delovanje agentov. Poleg tega je nadzoroval izdelovanje ponarejenih potnih listov za agente v inozemstvu.

Od leta 1936 je Eitingon deloval kot namestnik »rezidenta« v Španiji, kjer je vodil gverilske operacije in sabotaže. Ko je agent Aleksander Orlov, dotlej rezident v Španiji in šef KGB, julija 1938 dezertiral, je njegovo mesto prevzel Eitingon.

Ker je POUM avgusta 1936 zavzel odločno stališče proti prvemu moskovskemu procesu ter ga javno označil kot zločin, je komunistična partija pričela boj proti POUM. Napadi so se stopnjevali najprej v Madridu,

ki so ga oblegale Francove enote. Ukrepi proti POUM so zavzemali vedno širše dimenzije – prepovedali so izhajanje njihovega časopisa ter zasedli njihove vojaške bolnišnice in radijske postaje. In to se je godilo ravno v času, ko so njihovi vojaki prelivali kri pri obrambi Madrida.

Dejansko je bil madridski POUM od januarja 1937 ilegalen in večina njegovih članov se je preselila v Katalonijo, ki je postala tako imenovana njihova trdnjava. Katalonija je imela svojo vlado, ki je bila skoraj neodvisna od osrednje vlade. V njej so prevladovali revolucionarji protistalinisti.

Od konca septembra 1936 je bil Andres Nin, najpomembnejši voditelj POUM v Kataloniji, član pokrajinske vlade. V Kataloniji je stalno prihajalo do spopadov s tamkajšnjimi komunisti.

Aprila 1937 je začel socialistični predsednik vlade Caballero Francisco Largo nastopati proti komunistom.

Largo bil revolucionar in idealist. Nasprotoval je glavnemu sovjetskemu agentu Orlovu, ki je po sovjetskem vzoru uvedel v Španiji obsežno čistko med disidenti in protistalinisti, ki so jim prilepili etiketo »trockisti«.

Dne 3. maja 1937 so se vneli poulični boji med komunisti na eni strani ter med anarhisti in POUM na drugi strani. Nato so mesto zasedle enote republikanske centralne vlade.

Koalicija desničarskih socialistov, meščanskih republikancev in komunistov je vrgla vlado predsednika Caballera Larga, kajti njegova politična usmeritev naj ne bi bila dovolj energična v smislu Sovjetske zveze. Seveda je komunistična partija stremela po uničenju POUM, ki je Caballero Largo ni hotel prepovedati.

Skrivnostni osebnosti iz Moskve, ki sta operirali za kulisami

Stalinu je uspelo neopazno kontrolirati ne samo vojaške operacije, temveč tudi republikansko vlado, in imeti v rokah celotno področje tajne policije. Za to nalogo je izbral šest visokih funkcionarjev. Pomembno je, da jih prikažemo. Štiri izmed njih je dal Stalin nato drugega za drugim likvidirati, peti je še pravočasno dezertiral in šesti se je znašel v Stalinovem zaporu.

Najprej je bil na vrsti general Ian K. Berzin (1881-1938): Stalin ga je izbral, da bi vodil sovjetsko intervencijo v Španiji in lojalistično armado. Arthur Karlovič Staševski, uradno sovjetski trgovski ataše v Barceloni, je bil Stalinov glavni politkomisar. Krivicky ju je imenoval »skrivnostni osebnosti iz Moskve«, ki sta »operirali za kulisami«. Čeprav sta ta dva človeka imela dejansko v rokah celotno kolesje republikanske vlade, je ostala njuna misija popolnoma nepoznana.

Pomemben je bil tudi general Emil Kleber (1896-1954), legendarni vodja mednarodnih brigad - armade Kominterne -, ki je heroično branil Madrid.

Abram Slucki je postal šef inozemskega oddelka GPU in je dobil nalogo, naj nadzira tajno policijo, ki je bila ustvarjena po ruskem modelu.

Tem revolucionarjem se je pridružil še eden, ki je spadal med najpomembnejše Stalinove funkcionarje, in sicer je vodil NKVD oz. GPU: Aleksander Orlov. Njegov pomočnik je bil zloglasni Leonid Eitingon, ki je bil kasneje odgovoren za umor poljskih oficirjev v Katynu, še prej pa je organiziral umor Trockega.

Tako se je začela resna stalinizacija Španije. GPU je bil ves v akciji; aretiranih je bilo na tisoče oseb, med njimi tudi številni inozemskimi prostovoljci. Eksekucije so bile sumarične. General Berzin je pisal ostro pritožbo Stalinu. Celo Slucki, šef inozemske sekcije GPU, je potrdil Brzinovo pritožbo, in dodal, da se »naši agenti obnašajo v Španiji, kot da bi bila podvržena dežela«. Stalinu se je pritožil tudi Staševski, prepričan stalinist in glavni politkomisar. A vsi trije niso bili kos Orlovu, ki je vodil čistke. A Kominternu je tisti čas popolnoma izginila v ozadje.

Dne 4. februarja 1937 je bil general Kleber odstavljen kot komandant mednarodnih Brigad. Časovno se je to dejanje ujemalo s »čiščenjem« Rdeče Armade. Krivicky je zapisal, da Kleber ni bil več koristen Stalinu in da je »preveč vedel«, in tudi, da je za Stalina Kominternu svojo nalogo izpolnila. Ko se je general Kleber vrnil v SZ, je bil aretiran in interniran v taborišču, kjer je tudi umrl.

Devetnajstletna hči Staševskega je bila junija 1937 iz Pariza zvaobljena v Moskvo, ne da bi slutila kaj hudega. Služila je kot talka, da bi prijeli njenega očeta. Obenem bil tudi ta klican v Moskvo in je tam takoj izginil. Žena Staševskega je bila v Parizu. Iz Moskve je prejela od svojega moža nekaj vrstic, s katerimi ji je ta naročal, naj se vrne v Moskvo. Zaman ga je klicala po telefonu. Tedaj je spoznala, da so bile njegove vrstice napisane v zaporu. In Krivicky ganljivo konča: »...vrnila se je v Sovjetsko Zvezo za svidenje s tistim, ki ji je bil najdražji na svetu.«

Staševskemu je sledil general Berzin, ki je bil tudi usmrčen.

Ostal je le Slucki, šef Inozemskega oddelka GPU - a le za nekaj časa; tudi on je moral izginiti. V Moskvo je bil klican tudi Orlov, šef GPU v Španiji - edini odgovoren za krvoločno morijo v Španiji. Vedel je zakaj. Bil pa je tako premeten, da se je namesto v Moskvo zatekel v ZDA.

NKVD oz. GPU terorizira z likvidacijami španske borce: nihče ni več varen

Dne 16. junija 1937 je policija, ki je bila v rokah komunistov, aretirala v Barceloni vse voditelje stranke POUM. Sledile so množične aretacije njenih članov – zaprli so jih okrog 1000 - in poleg tega so jih 50 še likvidirali. Sledila je tudi prepoved stranke.

Tudi Andrés Nin je bil aretiran in prepeljan v Madrid v komunistični zapor imenovan »Čeka«. Dolgo so ga zasliševali, a ni se priznal za »krivega«. Po 21. juniju 1937 se je za njim izgubila vsaka sled. Dokumenti, sedaj najdeni v arhivu KGB, dokazujejo, da je njegovo eksekucijo izvršil Orlov, ki je bil sploh odgovoren za preganjanje voditeljev POUM-a. Njegov pomočnik je bil sloviti Leonid Eitingon.

Proces proti drugim voditeljem POUM-a so uprizorili v Barceloni v času od 11. do 22. oktobra 1938. Ker se je takrat že naznanjal konec Republike, sodišču ni uspelo, da bi voditelje POUM-a »legalno« umorili, in so jih enostavno pustili v ječah, da bi za njimi opravili frankisti. Toda vsem zaprtim je uspel beg v Francijo.

Februarja 1938 so bili aretirani tudi člani trockistične skupine. Čeprav ta skupina - z nekaj ducatov članov - ni imela nobenega političnega vpliva, se je NKVD trudil tudi v Španiji »dokazati« trockistično-fašistično zaroto. »Trockisti« pa so bili trdovratni in se niso »priznali« za krive. Zato je bil proces večkrat preložen in bil končno določen za konec januarja 1939. Toda ta spektakularni proces je 26. januarja 1939 prehitel padec Barcelone, ki so jo zasedle Francove enote. Tudi trockiste je sodišče pustilo v zaporih, toda tudi njim je uspel beg v Francijo.

S tem, da se je španska komunistična partija vezala na direktive iz Moskve, je prevzela odgovornost za poglobitev razdora med delavstvom in za oslabitev borbene sposobnosti republike.

Krvoločni sovjetski agent Orlov pobegne v Ameriko ter zagrozi Stalinu.

Dva meseca po transportu španskega zlata v Sovjetsko Zvezo je Aleksanand Orlov (Feldbin) izginil. Slucki, njegov dobri prijatelj, ga je leta 1936 poslal v Španijo, še preden je Ježov septembra 1936 prevzel vodstvo NKVD. Tudi Spiegelglas je zelo cenil Orlova.

Orlov je moral v Španiji organizirati gverilsko vojno. Kot šef tamkajšnje tajne policije NKVD je imel glavno odgovornost za ugrabitve trockistov in drugih, ki jih je SGON »likvidiral, da bi utihnil«.

GPU je tako razširil svojo oblast, da je postal država v državi. Ena njegovih najbolj krvoločnih potez je bila, da »je moral najti krivca«, čeprav ta ni ničesar zakrivil.

Orlov je bil nato imenovan za vodjo *Inozemskega oddelka v NKVD* v Španiji. Ko pa je leta 1938 postal njegov svak žrtev čistk, se je Orlov streznil in začel premišljevali, kako se je njegova »bleščeča« kariera znašla v nevarnosti.

Julija 1938 ga je Spiegelglas pričakoval na sovjetski ladji, da bi se z njim posvetoval. Ker je bila ladja zasidrana v francoskih vodah, se Spiegelglas

ni upal izstopiti na celino, ker je leto poprej v Parizu sodeloval pri ugrabitvi belega generala Jevgenija Millerja in se je zato bal, da je njegova prava identiteta poznana francoski policiji, saj je bilo nekaj njegovih agentov aretiranih. Orlov pa je sumil, da ga hoče Spiegelglas zvabiti na sovjetsko ladjo ter ga aretirati. Zato se ni hotel srečati s Spiegelglasom, in je izginil. Sudoplatov je domneval, da ga je ugrabila nemška, britanska ali francoska tajna policija, saj je bil obema zadnjima poznan. Toda Orlov je izginil, ker je bil klican v Moskvo. Dobro je poznal notranje mehanizme delovanja tajne policije, zato je vedel, zakaj ga kličejo. Zatekel se je v ZDA, kjer je dobil azil.

Orlov je poznal sovjetska agentska omrežja v Španiji, Franciji in Veliki Britaniji. Že leta 1934, ko je bil s ponarejenim potnim listom v Londonu, je imel stike z agentsko skupino v Cambridgeu. Tamkajšnji agenti so mu bili dobro poznani. Ko je dezertiral, so se v Moskvi zbal, da bo izdal agentsko skupino »Cambridge«. Novembra 1938 je šef NKVD Lavrentij Berija ukazal generalu Sudoplatovu, naj ustavi vse poizkuse, da bi izsledil Orlova. Ta je namreč iz Amerike pisal osebno Stalinu ter mu razložil, da je dezertiral, ker je računal z aretacijo na sovjetski ladji.

Toda to še ni bilo vse: Stalinu je tudi zagrozil, da če bo skušal ugotoviti njegovo bivališče ali ga opazovati, bo dal svojemu odvetniku nalogo, naj objavi pismo, ki ga je Orlov skril v švicarski banki. To pismo je vsebovalo informacije o ponarejenih dokumentih, ki so zadevali špansko državljansko vojno. Poleg tega mu je tudi zagrozil, da bo javnost seznanil s celotnim potekom tajnega prenosa španskega zlata v Moskvo – za katerega se ne ve točno, ali je bilo vrnjeno Španiji – ter objavil vse dokumente v zvezi s transportom.

Prosil je tudi Stalina, naj ne preganja njegove ostarele mame, ki je ostala v Moskvi, in je izjavil, da če se bo Stalin držal vseh pogojev, bo on molčal o vseh njemu poznanih tajnostih NKVD-ja. In Sudoplatov je sklenil svoj opis: Orlov je bil dovolj premeten, da se je skril do Stalinove smrti.

Ko je agent Aleksander Orlov, ki je bil dotlej rezident v Španiji in šef NKVD-ja oz. KGB-ja, julija 1938 dezertiral, je njegovo mesto prevzel Eitingon.

Orlov je šele po Stalinovi smrti objavil knjigo o stalinističnih grozodejstvih, a je v njej olepšal svojo vlogo v njih, čeprav je v Španiji vodil krvave operacije NKVD-ja. V knjigi je predstavil sebe le kot »diplomata« in šefa kontrašpionaže.

Orlov je bil verjetno edini izmed Stalinovih visokih funkcionarjev, ki so operirali na Zahodu in se je rešil Stalinove krvave roke. Zakaj ga je hotel sovjetski diktator likvidirati, saj mu je bil do konca zvest? Drugega razloga verjetno ni kakor ta, da je »preveč vedel«.

General Sudoplatov: Leta 1938 se je širil strah. Čutil sem, da je bilo nekaj ominoznega v zraku

Kariera generala Sudoplatova se je časovno ujemala s tridesetletno Stalinovo oblastjo. Sudoplatov je dolgo časa deloval v »Oddelku za posebne naloge«, ki ga je med vojno vodil. Sudoplatov je bil priča Stalinovih čistk v tridesetih, štiridesetih in petdesetih letih.

Predgovor h knjigi Sudoplatova je napisal Robert Conquest, profesor na Hoover Institution na univerzi Stanford v Kaliforniji, ZDA, ki je vse svoje življenje posvetil proučevanju komunizma in Stalinizma.

General Sudoplatov je v svoji knjigi analiziral mučno in togo ozračje v Moskvi leta 1938. Za preživetje sta bili tam potrebni izredna budnost in tankočutnost. Da bi Stalin pokazal svojo oblast, je najraje segal po umorih ali izgnanstvu. Tisti, ki so bili Stalinu posebno vdani, so bili najhujše kaznovani.

Kar zadeva čistke, vidi Sudoplatov v njih neko rednost: vedno, kadar se je Rusija začela nagibati k miru in ekonomskemu napredku, je Stalin povzročil nove napetosti s tem, da si je izmislil zločine.

Niti agenti NKVD niso bili izvzeti, zato so živeli v nenehnem strahu: »Kadar so oficirji NKVD šli zvečer domov, se je verjetno vsak od njih vprašal, ali ne bo to noč potrkala usoda na njegova vrata«.

Hruščov in drugi člani politbiroja so bili popolnoma udeleženi pri Stalinovih zločinih, čeprav je Hruščov v svojih spominih (izšli so v letih 1967-1971) to zatajil.

Leta 1938 se je v Moskvi znova širil strah. Sergej Spiegelglas, namestnik direktorja *Inozemskega oddelka* v NKVD je postajal iz dneva v dan vedno bolj srdit. Sudoplatov, ki se je pogosto mudil v zloglasni Lubjanki, je nekega dne zaskrbljen opazil, da so njeni agenti »učinkovali togo«. Slišati ni bilo nobenega razpravljanja, nobene šale, vse je utihnilo. Izvedelo se je namreč, da posebna komisija centralnega komiteja komunistične partije raziskuje operacije NKVD-ja.

Takrat so Sudoplatova kar naenkrat poklicali v pisarno Vsevoloda Merkulova, ki je bil namestnik direktorja mogočnega organa »državne varnosti«, NKVD-ja. Merkulov ga je spremljal v pisarno k Beriji, ki mu je povedal, da sta bila Spiegelglas in Pasov aretirana. Sudoplatov si je tedaj mislil: »Sedaj sem jaz na vrsti. V zadnjih dveh tednih sem namreč imel grde slutnje.« Toda na mesto da bi bil aretiran, je Berija imenoval Sudoplatova za začasnega vodjo inozemskega oddelka NKVD-ja.

Šele leta 1963 – petindvajset let pozneje – je Sudoplatov izvedel za resnično zakulisje čistk NKVD-ja leta 1938. Berija je načrtoval, da odstrani Ježova, zato ga je oktobra 1938 z intrigami obdolžil zarote in poskusa državnega prevrata. Decembra 1938 je Ježov izgubil svoje mesto kot šef NKVD-ja. Nato je politburo izdal resolucijo, s katero je denunciral vse visoke

funkcionarje NKVD kot »politično nezanesljive«. Sledile so velike čistke. Sudoplatov je imel srečo, da Ježov še ni podpisal dokumenta o njegovem predvidenem napredovanju, drugače bi tudi on podlegel čistki.

»Prvič sva se z mojo ženo zbala za svoje življenje in bila sva zgrožena, da bova uničena od sistema, ki smo ga sami ustvarili«

Sudoplatov je opisal značilno s strahom prepojeno ozračje v Moskvi, v katerega je bil sam vključen: Berija je sedaj postal novi vodja NKVD in Vladimir G. Dekanosov novi šef Inozemskega oddelka NKVD-ja. Sudoplatov, ki je bil dotlej sicer začasni šef, je bil odstranjen, podobno kakor številni drugi višji agenti NKVD-ja.

Naslednji dan je Berija seznanil Dekanosova z njegovimi sodelavci. Z rezkim tonom je prisotnim naznanil, da je ustanovil posebno komisijo pod vodstvom Dekanosova, katere naloga bo nadzorovati dejavnosti Inozemskega oddelka. S tem bo Inozemski oddelok NKVD-ja sam podvržen strogi kontroli. Ključne položaje da bodo imeli štirje visoki funkcionarji NKVD-ja, med njimi Pavel Fitin, pogosto omenjen pri dejavnostih Kominterne. Ti bodo preverili preostale sodelavce. Novi funkcionarji bodo sedaj prevzeli mesta tistih, ki so podlegli v čistkah. Ti funkcionarji ne bodo izvežbani in nimajo za seboj kariere v NKVD, temveč bodo izbrani med aktivisti partije in med absolventi vojaške akademije.

Nato je Berija zaslišal vse vodilne oficirje. Z rezkim tonom je vsakega vprašal »kdo je dvojni agent – pri čemer ni dopuščal dvoma, da je tega vsak osumljen«.

Ob tej priložnosti je bil Sudoplatov še posebno zaslišan, kar je predlagal neki visok funkcionar NKVD-ja, ki ga je Sudoplatov poznal. Nato mu je njegov dobri prijatelj Geselberg zastavil neumna vprašanja ter pri tem poudaril, da je Sudoplatov »tipičen trockistični goljuf«, »ki zatrjuje, da je nedolžen.«

Dekanosov je nato dal Geselbergu navodilo, naj pripravi resolucijo za politbiro, da Sudoplatova izključijo iz komunistične partije zaradi njegovih zvez z »ljudskimi sovražniki«, kot sta Spiegelglas in Sludski. Oba sta bila namreč že likvidirana.

Decembra 1938 je Politbiro predlagal izključitev Sudoplatova iz partije. Toda še poprej je moral resolucijo odobriti partijski shod obveščevalne službe, ki ji je predsedoval Ježov. Sudoplatov je sedaj vedel, kaj ga čaka – da je obsojen na smrt.

Takrat je hodil Sudoplatov vsak dan v službo, sedel je za pisalno mizo, ali nič delal. Vsi novi sodelavci so se ga izogibali, ker so se bali negativnih posledic, če bi jih videli v njegovi družbi. Sudoplatov je padel v depresijo in tudi njegova žena Ema je videla, da sta oba v veliki nevarnosti.

»Prvič sva se z bala za svoje življenje in bila sva zgrožena, da bova uničena od sistema, ki smo ga sami ustvarili.«

Takrat pa se je zgodilo »nekaj nepričakovanega«, je zapisal Sudoplatov: Ko bi se moral sestati partijski shod obveščevalne službe, da bi Sudoplatova izključil iz partije, je bil njegov vrhovni šef Ježov že odstranjen.

Nato je sledil val aretacij najvišjih funkcionarjev NKVD-ja. Novi šef NKVD Berija pa ni podpisal izključitve Sudoplatova.

To je rešilo Sudoplatova za 14 let, dokler ni bil njegov novi šef Berija 26. junija 1953 aretiran in likvidiran. Sudoplatov je bil takrat obtožen kot sodelavec Berije, in je bil tudi sam aretiran.

Sudoplatov je obveščen, da se mudijo zunaj tri možje z nekim strogo tajnim navodilom ministra: z zapornim nalogom

Tajnik Sudoplatova je le-tega obvestil, da se zunaj mudijo »tri možje z nekim strogo tajnim navodilom ministra« ter da ga hočejo videti. Nato so vsi trije vstopili v sobo in eden je rekel, da ima zaporni nalog. Tako je bil Sudoplatov aretiran. Sudoplatov je še predlagal, naj ga odvedejo skozi zadnja vrata, da se njegovi sodelavci ne bi vznemirili.

Seveda pa se je sam zelo vznemiril, tako, da se kasneje ni mogel več spomniti, po kateri poti so ga prepeljali v zaporniško celico v kleti Lubjanke. Ko je prispel tja, je moral izpolniti poseben obrazec za registracijo, preden je bil zaklenjen v neko celico kot zapornik št. 8. Polagoma se je pričeval zavedati, da lahko pričakuje svojo eliminacijo.

Sudoplatova so kasneje premestili v zapor v Vladimir, mesto blizu Moskve. Tam se je srečal z nekaterimi bivšimi funkcionarji NKVD in tam je bil zaprt tudi njegov prijatelj Leonid Eitingon. Ta je prišel leta 1957 v Vladimir, kjer naj bi odsedel še šest zadnjih let svoje zaporne kazni. Osemnajst mesecev je bil že v zaporu pod Stalinom.

Sudoplatov je opisal drugega za drugim vse tamkajšnje zapornike. Vsi so pripadali omrežju Berije. Tako tudi neki polkovnik, šef sekretariata Berije, ker je »preveč vedel o svojem šefu in o njegovih seksualnih eskapadah«. Zaprt je bil tudi šef Berijeve telesne straže, ki je Beriji posredoval ženske.

Med zaporniki je bil tudi neki literat, ki je poskušal zbežati v Združene države Amerike in je pri tem padel v roke KGB-ja. Zaprt je bil tudi Maksim Steimberg, ki je v tridesetih letih deloval za NKVD kot rezident v Švici. Ko ga je Stalin poklical v Moskvo, se je uprl. Šele po Stalinovi smrti sta bila z ženo zabljeni v Moskvo s hlinjeno ponudbo amnestije. On je bil zaradi veleizdaje obsojen na 15 let in njegova žena na 10 let zaporne kazni. Eitingon je prejel 12 let zaporne kazni, Sudoplatov pa 15 let. Šele 21. avgusta 1968 je bil Sudoplatov izpuščen.

7. POGLAVJE:**SKLEPI KOMINTERNE IN NAČIN NJIHOVE TRANSMISIJE**

Zbirka *Moscou-Paris-Berlin* vsebuje 319 telegramov, ki dokumentirajo »strateške direktive, taktične preobrate, preusmeritve politične linije« in podreditve osrednji avtoriteti. Direktive odsevajo zgodovinski kontekst. Ker je bila tedaj večina partij v ilegali, jim je manjkala povezanost z institucijami in so se morale omejiti na podtalno delovanje.

Vezna služba v Franciji in Jugoslaviji

Povezava med Izvršnim komitejem Kominterne (IKKI) in evropskimi komunističnimi strankami je delovala ne le s šifriranimi radijskimi sporočili, ampak tudi po izrednih kurirjih in tudi po veznih agentih, ki so bili rekrutirani v evropskih državah.

»Vezna služba« je bila institucija s sedežem v Moskvi in je delovala v sklopu Kominterne. Podrejena je bila neposredno generalnemu sekretarju izvršnega komiteja Dimitrovu.

Toda na začetku vojne še niso obstajale zveze z Moskvo in komunistične stranke so bile popolnoma izolirane druga od druge. Nizozemski in švedski stranki pa je vendarle uspela povezava z Moskvo, zato sta 17. septembra 1939 od tam prejeli nalogo, naj »nujno« sporočijo britanski stranki direktive Kominterne o vojni.

Tréand tedaj ni imel radijske zveze z Moskvo, zato je poskušal z njo navezati stike po nizozemskem komunističnem radiotelegrafistu Goullozu, a ga v zmešnjavi ni našel. Nato je iskal stik z Leopoldom Trepperjem, agentom sovjetske vojaške obveščevalne službe, ki je imel svoje oporišče v Belgiji, toda ta mu je odklonil svojo pomoč.

Daan Goulloze, ki se je v letih 1937 in 1938 šolal v Moskvi, je prevzel vodstvo OMS-a. (Otdel Meždunoradnoj Svjazi). Imel je radijsko oddajno postajo na Nizozemskem ter jo vodil tri leta in pol; deloval je za Frieda.

Dne 4. septembra 1939 sta prejela Maurice Thorez (1900-1964) in Maurice Tréand (1900-1949) – vodilna komunista francoske partije - direktivo iz Moskve, naj ustanovita vezni center v Franciji. Zaradi močne represije s strani francoske vlade, se je vodstvo Francoske komunistične stranke v začetku oktobra 1939 preselilo v Belgijo, kjer je bil ustanovljen v ilegali vezni center za Francijo. S tem je postala Belgija tako imenovana »okretnica« (*plaque tournante*), središče evropskih partij, kamor je zatem Moskva pošiljala šifrirane brzojavke ne samo francoski komunistični stranki temveč tudi belgijski, nizozemski in britanski komunistični stranki.

Vodstvo belgijskega centra je prevzel Eugen Fried (1900-1943), češko-slovaški komunist, ki je bil od leta 1931 eden od voditeljev francoske partije in že od 30. novembra 1930 predstavnik Kominterne v Francoski komunistični stranki. Naslednje desetletje je Eugen Fried - kot »siva eminenca« in Kominternin »nadzornik« - v ilegali vodil politiko francoske partije. Po navodilu iz Moskve naj bi Fried objavljал dokumente Kominterne, zato je ustanovil dvomesečnik *Le Monde*. Poleg tega je ustanovil »koordinacijski center« za prenašanje informacij in navodil raznim narodnim sekcijam. Kmalu mu je celo uspelo instalirati radijske oddajnike, tiskarne in omrežja, da bi obnovil medsebojne zveze.

Fried je igral središčno vlogo pri zvezah med Belgijo, Francijo in Moskvo, zato bomo v tej knjigi nanj še večkrat naleteli.

Leta 1943 je bil Fried na pragu svoje hiše umorjen. Kdo je bil njegov mo-rilec, ni znano. Francoski zgodovinar Kominterne Pierre Broué upravičeno trdi, da to ni bila metoda Nemcev, da se iznebijo svojih sovražnikov, in navede mnenje Luisa Aragona (1897-1982), ki zatrjuje, da so ga ubili agenti NKVD. Toda Annie Kriegel in Stéphane Courtois zatrjujeta z dokazi, ki pa niso popolnoma prepričljivi, da ga je umoril Gestapo.

Naslednji »vezni center« je bil ustanovljen leta 1939 ali februarja 1940, in sicer v Jugoslaviji, s sedežem v Zagrebu. Vodil ga je slovenski komunist Josip Kopinič.

Zatem so v Jugoslaviji ustanovili še en center – in sicer v Ljubljani -, ki naj bi povezoval izključno Kominterno s Komunistično stranko Italije (PCI). Vodil ga je italijanski komunist Umberto Massola. Pozneje je bil ustanovljen »vezni center« na partizanskem področju v Sloveniji.

Kmalu so bili ustanovljeni še drugi centri tudi zunaj Evrope. Včasih so služili vezni centri tudi za prenos šifriranih obvestil, ki so prihajala od raznih sovjetskih obveščevalnih služb, ki jih je vodil Pavel Fitin. Te so imele spodaj navedene različne oznake.

Oblast centra in tajnost Kominterne

»Tajnost« je bila globoko zarisana v delovanje Kominterne po letu 1920. Najprej gre za tajnost »neofita« (*secret d'initié*) - da človek pripada kaki tajni ali cerkveni skupnosti, v katero je bil vpeljan, vanjo na novo sprejet. Neofiti so se imenovali v začetku Cerkve tisti, ki so bili s krstom sprejeti v Cerkev.

Nato gre pri Kominterni za »strateško tajnost«, ki tudi s pomočjo šifer zakrije pred vsakim zunanjim pogledom delovanje aparata in vsebino njegovega delovanja. Metode »konspiracije«, lastne aktivistom, obdajajo s tajnostjo celotno partijo. Zaradi vojne in ilegale je ves aparat »pogreznjen v tajnost«. Vožnje voditeljev partij, njihov prihod ali odhod, njihovo bivanje v SZ - vse je obdano s tajnostjo.

Tudi komunikacija med voditelji Kominterne in voditelji partij je bila obdana s skrivnostnostjo: malo jih je bilo, ki so sploh vedeli za telegrame, še manj pa tistih, ki so poznali njihovo šifrirano vsebino. Večji ali manjši dostop partijskih voditeljev do tajnosti nam odkriva njihovo hierarhično strukturo. Le redki med njimi so bili povezani s centrom. »Za vsakega voditelja pomeni dostop do zvez s Kominterno nekaj tako pomembnega, da se vodijo za to krvoločni boji«.

Eden je hotel biti pač bolj kakor drugi povezan s centralo. Vojna nikakor ni ovirala notranjih bojev. Boji so se vodili pod dobro poznanimi oznakami: »politična deviacija«, »napačna interpretacija politične linije« in »trockizem«. V bojih ni bilo nikomur prizaneseno, kar je povzročalo strah ter ustvarjalo »ozračje sumničenja«, ki je bilo »preludij notranjih čistk«.

Kot primer podtalnih bojev navedimo nasprotstvo med vodilnima komunistoma Franciji od začetka leta 1941: to sta bila Jacques Duclos in Maurice Tréand. Tréand je bil edini med francoskimi komunisti, ki je imel neposredno radijsko zvezo z Moskvo. Duclos je hotel prevzeti kontrolo nad radijsko zvezo, zato je sprožil krute boje, povsem v Stalinovem slogu. Poleg tega se je močno trudil, da bi se približal višjim kadrom, pri čemer mu je pomagal Arthur Dallidet (1906-1942), ki je bil od leta 1936 pomočnik Maurica Tréanda v komisiji za partijske kadre. Dallidet je ostal med vojno v Franciji in je igral od leta 1939 do začetka 1942 osrednjo vlogo v ilegali, predvsem potem, ko je bil konec 1940 Maurice Tréand odstavljen in je on prevzel njegovo mesto.

Kriptogram Kominterne in njegovo razvozlanje

Komunistični aparat je bil skrivnostno opremljen s šiframi: osebe s psevdonimi – če je šlo za pomembne voditelje, so imeli več psevdonimov -, mesta, države in delovanje s fiktivnimi imeni. Za knjigo Moscou-Paris-Berlin, posvečeno tajnim telegramom Kominterne, so morali njeni uredniki telegrame dešifrirati, odkriti omrežje aparata in instanc, razkriti hierarhične odnose ter razjasniti kontekste, in šele tako so direktive in dokumenti postali razumljivi.

Tako je na primer izraz »klub Troya« označeval Komunistično stranko Velike Britanije, izraz »Hamburg« francoski narod, »sindikat Lenoir« vlado Daladiera. Dimitrov je imel kar 15 psevdonimov, med njimi: Janette, Paul, Karl itd., Josip Broz Tito je najpogosteje uporabljal dva psevdonima: Walter, Valter. Nekatera imena se v zbirki telegramov pogosto ponavljajo: Georgi Dimitrov in Dimitrij Manuiljski kot najpomembnejša človeka v sekretariatu izvršnega komiteja Kominterne, Maurice Thorez in André

Marty iz Francoske komunistične partije (PCF); Wilhelm Pieck iz Nemške komunistične partije (KPD) in Palmiro Togliatti iz Italijanske partije (PCI).

Sovjetski »kriptologi« so uporabljali posebno varno metodo: »jasni tekst« je uporabljal psevdonime, kar ga je že napravilo hermetičnega. Z uporabo knjige s ključem za razvozlanje šifrirane pisave je odpravnik uporabil za vsako besedo ali skupino besed tudi številke z določenim pomenom. Te številke so bile nato še enkrat šifrirane s posebnim aditivnim ključem, za kar je odpravnik uporabljal seznam popolnoma naključnih števil, ki jih je prišteval k številkam z določenim pomenom. Vzemimo primer: besedi, ki ji je v knjigi za šifriranje odgovarjala številka 3465, je dodal naključno številko 5002, kar je bilo skupaj 8467. S tem je onemogočil dešifriranje sporočil, ki so pogosto uporabljala iste besede.

Dešifriranje pa je potekalo ravno nasprotno. Prejemniku sta bila poznana ključ za razvozlanje šifrirane pisave in seznam psevdonimov. Samo z eno napako pri razumevanju šifer je postal telegram nečitljiv. Zato je bila naloga analitika velikanska, poudarjajo uredniki zbirke telegramov. »Kominterna je znala varovati svoje skrivnosti«.

Kljub temu je britanski protiobveščevalni službi uspelo dešifrirati komunikacije med Kominterno in Veliko Britanijo v letih 1934 do 1937, ki so ohranjene pod oznako »Mask«. Ohranjena pod oznako »Venona« so sporočila med sovjetskimi tajnimi obveščevalnimi službami NKGB in GRU ter sovjetskimi agenti v ZDA med letoma 1942 in 1947.

Primer šifriranega telegrama, št. 9, z dne 4. sept. 1939:

Pošiljatelj: Daniel [Georgi Dimitrov]

Naslovljenec: Stern [Maurice Thorez], Gabriel [Maurice Tréand]

»Treba je poslati Alfreda [Palmiro Togliatti], Klementa [Eugen Fried], Alojza [Vittorio Codovilla] v neko nevtralno državo in organizirati tam trgovski center naše tvrdke. Ta center se mora nemudoma povezati z glavno tvrdko in uvesti zveze z filialami tvrdke, razviti čim večjo trgovsko aktivnost in ne sme prepustiti, da bi naši konkurenti izrabili sedanje stanje proti interesom našega trga.

Daniel«

Terminologija, uporabljena v dokumentu: »tvrdka«: komunistična stranka v mednarodnem oziru.

»Filijale«: različne partije, štete kot narodne sekcije; »Trg« in »trgovski«: politična akcija.

Sredstvo kontrole partij

Izvršni komite Komunistične Internacionalne (IKKI) je uporabljal šifrirane telegrame, da je z njimi sporočal svojo strategijo in po potrebi popravljajl politično linijo partij. Tako je popravil linijo v britanski partiji, v francoski partiji pa mu to ni uspelo. Harry Pollitt (1890-1960) in Johnny R. Campbell (1896-1969), voditelja Komunistične partije Velike Britanije, sta bila odstavljeni. (O tem bomo v nadaljevanju knjige podrobneje spregovorili.)

V Franciji pa sta se znašla v ognju kritike Marcel Cachin (1869-1958), »karizmatična osebnost« in eden najbolj priljubljenih voditeljev Francoske komunistične partije, ker je odkrito izražal svoje pomisleke do antiimperialistične linije, in Maurice Tréand (1900-1949), ker se je poleti 1940 z vodilnimi Nemci pogajal glede legalne izdaje dnevnika *L'Humanité* (o čemer je več povedano v nadaljevanju knjige).

Kominterna je vse štiri poklicala v Moskvo, da bi opravili »avtokritiko«. Medtem ko sta se Pollitt in Campbell podredila, se Cachin in Tréand sploh nista odpravila v Moskvo.

BIBLIOGRAFIJA:

Annie Krigel, Stéphane Courtois, *Eugen Fried, Le grand secret du PCF*

Général Walter G. Krivitsky, *J'étais un agent de Staline*

Reiner Tosstorff, *Ein Moskauer Prozess in Barcelona*

Walter Krivitsky, *Ich war Stalins agent*

Andrew, Mitrochin, *Das Schwarzbuch des KGB*

Sudoplatov, *Die Handlanger der Macht*

Krasnaja pautina

Orlov, *The secret history of Stalin's crimes*

Moscou-Paris-Berlin (tajni telegrami Kominterne)

Pierre Broué, *Histoire de l'internationale communiste*